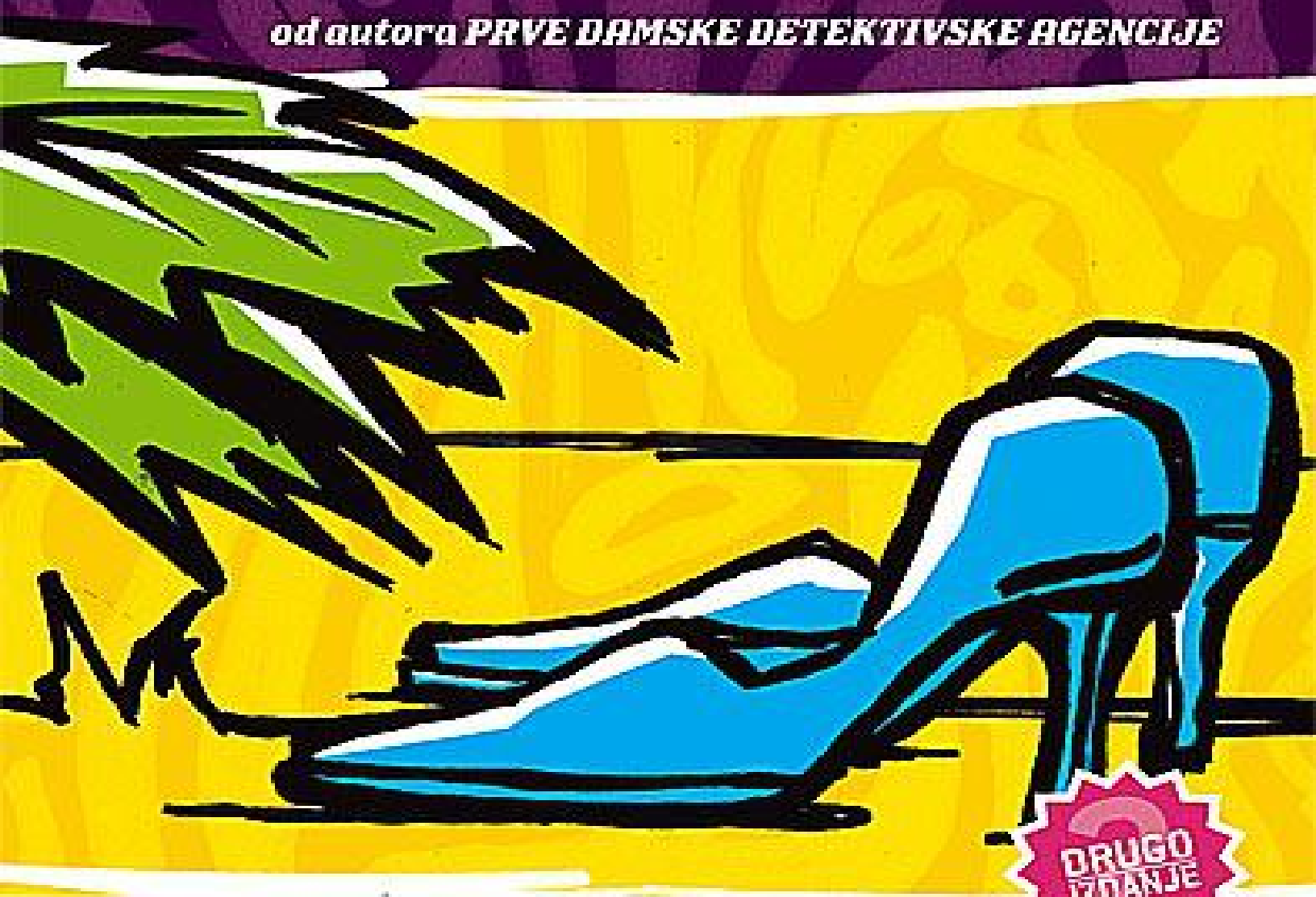

ALEKSANDAR MEKOL SMIT

Plave cipele i sreća

od autora PRVE DAMSKE DETEKTIVSKE AGENCIJE

DRUGO
IZDANJE

SAMIZDAT B92

Aleksandar Mekol Smit
PLAVE CIPELE I SREĆA

Prvo poglavlje

TETKA IMANG, STRUČNJAK ZA REŠAVANJE PROBLEMA

Kad ste u pravom životnom dobu, kao Mma Ramocve, i kad ste naučili ponešto o životu, kao što Mma Ramocve izvesno jeste, tada ima nekih stvari koje jednostavno znate. A jedna od stvari koje je Mma Ramocve, osnivačica Prve damske detektivske agencije (jedine damske detektivske agencije u Bocvani), dobro znala, bila je da u ovom životu postoje dve vrste problema. Prvo, tu su oni problemi - a to su oni glavni - u vezi s kojima čovek može da učini vrlo malo, sem, dabome, da se nada. To su problemi zemljišta, polja punih kamenja, zemlje koju oduva vetar, mesta na kojima usevi naprosto neće da uspevaju, zbog neke bolesti koja vreba iz dna. Međutim, nad svim tim nadnosi se problem veći od svih, suša. U Bocvani dobro poznaju taj osećaj, to čekanje da padne kiša koja često naprosto ne dođe ili dođe prekasno da bi spasla useve. Tada se zemlja, skorena i iscrpljena, sasuši i ispuca pod nemilosrdnim suncem i čini se da je samo čudo može vratiti u život. Ali to čudo se naposljetku ipak desi, oduvek se dešavalo, i krajolik se, pod poljupcima kiše, za samo nekoliko sati preobrazi iz smeđeg u zeleni. Posle zelene pojave se i drage boje; žute, plave, crvene izniknu ovde-onde po pašnjacima, kao da je nevidljiva ruka izmrvila i razbacala velike grudve boja. To su boje divljeg cveća koje se tokom suše pritaji i vreba, čekajući da ga probude prve kapi vlage. Tako barem ta vrsta problema ima rešenje, premda čovek često mora da preživi duge sušne mesece dok to rešenje ne dođe.

Druga vrsta problema su oni koje ljudi stvaraju sami sebi. Vrlo su uobičajeni i Mma Ramocve ih se u svom poslu već nagledala. Otkako je osnovala agenciju, naoružana samo primerkom *Načela privatnog istraživanja* Klovisa Andersena - i velikom količinom zdravog razuma - jedva da je prošao i jedan jedini dan a da se nije susrela s nekim problemom koji su ljudi sami sebi napravili. Za razliku od prve vrste problema - suše i sličnih stvari - behu to teškoće koje su se mogle izbeći. Da su ljudi bili samo malo pažljiviji

ili da su se ponašali onako kako bi trebalo, ne bi se ni suočili s problemima te vrste. Ali naravno, ljudi se nikad ne ponašaju onako kako bi trebalo. „Svi smo mi samo ljudi“, primetila je jednom Mma Ramocve, u razgovoru s Mmom Makuci, „a ljudi naprosto ne mogu da se suzdrže. Jeste li primetili to, Mma? Ne možemo da se suzdržimo od onih stvari koje nas uvaljuju u sve moguće nevolje.“

Mma Makuci razmišljala je nekoliko časaka o ovome. Uopšte uzev, smatrala je da je Mma Ramocve u pravu u vezi s ovim, ali činilo joj se da ovakva tvrdnja iziskuje malo više razmišljanja. Znala je da ima ljudi koji nisu kadri da učine svoj život onakvim kakav bi želeli da on bude ali opet, ima i onih koji su sasvim sposobni da se kontrolišu. Što se nje same ticalo, verovala je da je u stanju da se vrlo efikasno odupre iskušenju. Nije smatrala sebe naročito jakim, ali, u isto vreme, nije joj se činilo ni da je izrazito slaba. Nije pila, nije preterano uživala u hrani, čokoladi ili tako nečemu. Ne, opažanje Mme Ramocve bilo je malko previše uopšteno i ona se našla primorana da se ne složi s njom. Potom joj, međutim, pade na pamet: da li je kadra da se odupre lepom novom paru cipela, čak iako zna da ih već ima dovoljno (što nije slučaj)?

„Mislim da ste u pravu, Mma“, reče ona. „Svi imaju neku slabost, a većina nas nije dovoljno jaka da se tome odupre.“

Mma Ramocve je pogledala svoju pomoćnicu. Nije imala pojma koju bi slabost mogla imati Mma Makuci i, štaviše, moglo ih je biti i više od jedne.

„Uzmimo, na primer, gospodina Dž. L. B. Matekonija“, rekla je Mma Ramocve.

„Svi su muškarci slabi“, odvratila je Mma Makuci. „To je dobro poznato.“ Zastala je. Sad kad su Mma Ramocve i gospodin Dž. L. B. Matekoni bili u braku, moguće je da je Mma Ramocve otkrila neku njegovu novu slabost. Mehaničar je bio tih čovek, ali često upravo ljudi koji najmirnije izgledaju rade najživopisnije stvari, dabome, u potaji. Šta bi moglo pasti na pamet gospodinu Dž. L. B. Matekoniju? To bi bilo vrlo zanimljivo čuti.

„Kolači“, brzo je rekla Mma Ramocve. „Gospodin Dž. L. B. Matekoni je veoma slab na kolače. Jednostavno ne može da im odoli. Stavite ispred njega tanjir s kolačima i očas posla ćete ga izmanipulisati.“

Mma Makuci je prasnula u smeh. „Mma Potokvani to dobro zna, zar ne?“ reče ona. „Viđala sam je kako uspeva da ubedi gospodina Dž. L. B. Matekonija da uradi za nju bilo šta, prosto tako što bi mu ponudila parče onog njenog voćnog kolača.“

Mma Ramocve je prevrnula očima. Mma Potokvani, nadzornica sirotišta, bila je njena prijateljica i, sve u svemu, valjana žena, ali spremna na sve da bi nabavila ono što je potrebno deci o kojoj se starala. Ona je bila ta koja je obrlatila gospodina Dž. L. B. Matekonija da uzme dvoje dece, koja su sada živela u njihovoj kući; to je bilo dobro, razume se, i deca su bila voljena i pažena, ali gospodin Dž. L. B. Matekoni nije uopšte razmislio o tome i čak je propustio da se s Mmom Ramocve posavetuje o celoj stvari. Zatim, ko zna koliko puta je uspela da ga nagovori da satima popravlja onu nepouzdanu, staru pumpu za vodu u sirotistu - pumpu koja je radila još od Protektorata i koja je već odavno trebalo da bude penzionisana i odneta u muzej. A Mma Potokvani je postizala sve to zato što je odlično razumela kako razmišljaju muškarci i koje su im slabosti; to je tajna uspešnih žena - one poznaju muške slabosti.

Ovaj razgovor s Mmom Makuci odvijao se pre nekoliko dana. Sada je Mma Ramocve sedela na verandi svoje kuće u Zebrinoj ulici, u kasno subotnje popodne, i čitala novine. Oboje dece bilo je napolju: Motoleli je otišla da provede vikend kod drugarice čija je porodica živela u Mogiditišanu. Majka te njene drugarice odvezla ju je svojim malim kamionetom, natovarivši Motolelina kolica pozadi, s nekakvim velikim klupčadima kanapa koji su pobudili ogromno interesovanje Mme Ramocve, ali smatrala je da ne bi bilo na mestu da zapitkuje. Zašto bi nekome trebalo toliko kanapa? Većini ljudi je trebalo vrlo malo kanapa u životu, ako im je uopšte nekad i bio potreban, ali ovoj ženi, koja je bila kozmetičarka, bilo ga je, izgleda, potrebno baš mnogo. Da nema kanap, možda, neku posebnu primenu u kozmetici,

za koju mi ostali ne znamo? upitala se Mma Ramocve. Ljudi su pričali o zatezanju lica; da li se kanap upotrebljava za zatezanje lica?

Puso, dečak koji im je svojim nepredvidljivim ponašanjem zadavao velike glavobolje, ali koji je odskora postao mnogo mirniji, otišao je s gospodinom Dž. L. B. Matekonijem na stadion, da odgleda važnu fudbalsku utakmicu. Mma Ramocve nije je smatrala ni najmanje važnom - nije je zanimao fudbal i nikako joj nije bilo jasno kakvu bi, pa makar i najmanju važnost, mogla da ima činjenica ko je najviše puta šutnuo loptu u gol - ali gospodin Dž. L. B. Matekoni je očigledno mislio drugačije. Bio je žestoki navijač Zebri i nastojao je da ode na stadion kad god su igrali. Srećom, Zebrama je trenutno išlo dobro, a to je, po mišljenju Mme Ramocve, bilo dobro: bilo je sasvim moguće, činilo joj se, da bi se depresija gospodina Dž. L. B. Matekonija mogla vratiti ako bi on, ili Zebre, pretrpeli bilo kakav ozbiljan udarac.

Stoga je sada bila sama kod kuće koja joj se činila veoma tiha. Spravila je sebi šolju biljnog čaja i zamišljeno je ispijala, posmatrajući preko oboda šolje baštu pred kućom. Drvo kigelije, moporoto,* (*Tzv. drvo kobasice (Kigelia africana/'pinnata), jer rada plodove nalik ogromnim kobasicama. (Prim. prev.)*) na koje nikad nije obraćala naročitu pažnju, rešilo je da ove godine obilato rodi, te su se na kraju grane pojavila četiri ploda oblika kobasice, povijajući je svojom težinom. Moraće da uradi nešto povodom toga, pomislila je. Ljudi znaju da je opasno sedeti pod takvim drvećem, jer težak plod može da razbije nečiju glavu ako bi pao u trenutku kad bi se osoba zadesila ispod njega. To se, pre mnogo godina, dogodilo jednom prijatelju njenog oca, a udarac koji je dobio razbio mu je lobanju i ošteti mozak, zbog čega je otežano govorio. Prisetila se kako se, kad je bila mala, svim silama upinjao da govori koliko-toliko razgovetno, a otac joj je objasnio da je taj njegov prijatelj zaspao pod drvetom kigelije i da je nesreća koja ga je snašla rezultat toga.

Sačinila je mentalnu zabeležku da upozori decu i zamoli gospodina Dž. L. B. Matekonija da motkom obori plodove pre no što nekoga povrede. Potom se vratila svojoj šolji čaja i *Dnevnom vesniku* koji joj

je ležao otvoren na krilu. Pročitala je prve četiri stranice novina i s uobičajenom pažnjom proučila male oglase. Mnogo se toga moglo saznati iz malih oglasa, s njihovim ponudama pumpi za navodnjavanje za farmere, polovnih kombija, raznih poslova, placeva s građevinskom dozvolom i jeftinog nameštaja. Ne samo da se čovek mogao na ovaj način obavestiti o kretanju cena, nego je istovremeno mogao da sazna i pojedinosti o društvenim dešavanjima. Tog dana se, na primer, u oglasima našla izjava gospodina Herberta Motimedija da se ne smatra odgovornim za dugove koje napravi gospođa Boipelo Motimedi, čime je javnost zapravo obaveštena da Herbert i Boipelo više nisu u ljubavi - što nije iznenadilo Mmu Ramocve, jer je oduvek smatrala da taj brak nije bio dobra ideja, ako se ima u vidu činjenica da je dotična Boipelo Motimedi imala tri muža pre no što je našla Herberta, od kojih su dvojica morala da proglase bankrotstvo. Osmehnula se pri pomisli na to i preletela pogledom ostale oglase pre no što je okrenula stranu i prešla na kolumnu koja ju je zanimala više od svega ostalog u novinama.

Pre nekoliko meseci, novine su svoje čitaoce obavestile da uvode novu rubriku. „Ako imate bilo kakvih problema“, pisalo je, „trebalo bi da pišete našoj novoj ekskluzivnoj kolumnistkinji, tetki Imang, koja će vas posavetovati šta da radite. Ne samo da je tetka Imang diplomirala na Univerzitetu Bocvane, nego i poseduje mudrost osobe koja je proživela pedeset osam godina i zna sve o životu.“ Ovo obaveštenje izazvalo je pravu poplavu pisama, pa su novine proširile prostor koji su prvobitno predvidele za dobre savete tetke Imang. Ubrzo je postala toliko popularna da su počeli da je smatraju nekom vrstom nacionalne institucije, a pomenuta je čak i u parlamentu, kad je jedan član opozicije izazvao opšti smeh tvrdnjom da politika koju je predložio neki zlosrećni ministar, ne bi nikad dobila odobrenje tetke Imang.

Mma Ramocve se slatko nasmejala pročitavši to, isto kao što se sada smejala čitajući o mukama mladog studenta koji je napisao strastveno ljubavno pismo devojci i greškom ga isporučio njenoj sestri. „Ne znam šta da radim“, napisao je tetki

Imang. „Mislim da je sestra vrlo zadovoljna onim što sam napisao, jer mi se stalno smeška. Njena sestra, devojka koja mi se u stvari dopada, nema pojma da mi se dopada, a može biti i da joj je sestra rekla za pismo koje je od mene dobila. Zato sada misli da sam zaljubljen u njenu sestru, a ne zna da sam zaljubljen u nju. Kako da se izvučem iz ove teške situacije?“ Tetka Imang mu je, na svoj uobičajeni robustan način, odgovorila: „Dragi Zabrinuti iz Molepololea: Jednostavan odgovor na tvoje pitanje glasi da se iz ovoga ne možeš izvući. Ako jednoj devojci kažeš da je dobila pismo namenjeno njenoj sestri, to će je veoma ražalostiti. Njena sestra (ona kojoj si zapravo i hteo da pišeš) pomisliće tada da si neljubazan prema njenoj sestri i da si je uznemirio. Zbog toga joj se nećeš dopasti. Odgovor glasi da moraš da se maneš obeju devojaka i da bi vreme trebalo da posvetiš prilježnijem učenju za ispite. Kad se budeš zaposlio i zarađivao dobre pare, moći ćeš da nađeš drugu devojku u koju ćeš se zaljubiti. Međutim, kad joj budeš pisao pismo, pažljivo vodi računa kako ga adresiraš.“

Tu su bila još dva pisma. Jedno od četrnaestogodišnjeg dečaka koji je pisao tetki Imang zbog toga što ga je nastavnik uzeo na zub. „Ja sam vredan dečak“, napisao je. „Sve svoje školske zadatke pišem vrlo pažljivo i uredno. Nikad ne vičem na času i ne guram druge (kao većina ostalih dečaka). Kad nastavnik govori, uvek pazim i uvek mu se osmehujem. Ne zadirkujem devojčice (kao većina ostalih dečaka). Ja sam u svakom pogledu dobar dečak. Ipak, nastavnik me uvek okrivi za sve što krene naopako i daje mi loše ocene za moj trud. Vrlo sam nesrećan. Što se više trudim da mu udovoljim, sve sam mu više antipatičan. U čemu grešim?“

U svemu, pomislila je Mma Ramocve. Eto u čemu grešiš: u svemu. Ali kako da čovek objasni četrnaestogodišnjem detetu da ne bi *trebalo previše* da se trudi; upravo to je radio, a to je i nerviralo njegovog nastavnika. Bolje je, pomislila je, kad si u životu i pomalo loš, a ne u svakom pogledu savršen. Ako si u svakom pogledu savršen, izazivaš baš ovakvu vrstu reakcije, čak iako bi učitelji trebalo da budu iznad toga. Ali čekaj, upitala se, šta je na ovo rekla tetka Imang?

„Dragi Dečaće“, napisala je tetka Imang, „nastavnici ne vole dečake kao što si ti. Ne bi trebalo da govoriš da nisi kao ostali dečaci, da ljudi ne bi pomislili da si kao devojčica.“ I to je bilo sve što je tetka Imang bila spremna da kaže na ovu temu - poprilično ravnodušno, smatrala je Mma Ramocve, a sada će taj siroti, preterano zabrinuti dečak poverovati da ne samo da ga nastavnik ne voli, nego da ga ne voli ni tetka Imang. Ali možda u novinama nije bilo dovoljno prostora za obimnije bavljenje ovim problemom, zato što su morali da odštampaju i poslednje pismo, koje nije bilo kratko.

„Draga tetka Imang“, počinjalo je, „pre četiri godine, moja žena je rodila našeg prvog sina. Dugo smo pokušavali da dobijemo dete i bili smo presrećni kad se on rodio. Kad je trebalo odabrati ime, moja žena je predložila da ga nazovemo po mom bratu, koji živi u Mahalapiji, ali svakog meseca dolazi da nas vidi. Rekla je da bi to bilo lepo, jer moj brat nije oženjen, a bilo bi dobro imati ime nekog od članova porodice. Smatrao sam da je to u redu i složio sam se.

„Moj sin raste, a moj brat je veoma dobar prema njemu. Kad god dođe da ga vidi, donosi mu puno poklona i slatkiša. Dečak obožava strica i uvek pažljivo sluša priče koje mu ovaj priča. Moja žena smatra da je to dobro - to što dečak toliko voli svog strica.

„A onda mi je neko rekao: *Tvoj sin baš mnogo liči na svog strica. Skoro ko da mu je rođeni sin.* To me je, prvi put, nateralo da se zamislim: da li je moj brat otac mog sina? Zagledao sam ih dok su sedeli jedan pored drugog, pa sam i sam pomislio isto. Vrlo su slični.

„Veoma volim svog brata. Mi smo blizanci, znate, i uvek smo sve radili zajedno. Ali ne volim pomisao da je on otac mog sina. Voleo bih da popričam s njim o ovome, ali ne želim da kažem ništa što bi moglo da prouzrokuje uznemirenost u porodici. Tetka, vi ste mudra žena: šta mislite, šta bi trebalo da uradim?“

Mma Ramocve je pročitala pismo do kraja i pomislila: valjda bi blizancu trebalo da bude jasno koliko ovo zvuči smešno - najzad, *blizanci su*. Ako se tetka Imang smejala čitajući ovo pismo, to se u njenom odgovoru nije primećivalo.

„Vrlo mi je žao što se zabrinjavate zbog toga“, napisala je. „Pogledajte se u ogledalo. Ličite li na svog brata?“ Ponovo je to bilo sve što je imala da kaže.

Mma Ramocve je razmišljala o svemu što je pročitala. Činilo se da ona i tetka Imang imaju barem nešto zajedničko. Obe su se bavile problemima drugih i od obeju se očekivalo da na neki način reše njihove teškoće. Ali svaka sličnost se time završavala. Uloga tetke Imang bila je lakša: ona je morala samo da da sažet odgovor na iznete činjenice. U slučaju Mme Ramocve, važni podaci bili su često nepoznati i valjalo ih je nekako doznati. A pošto ih dozna, morala je da uradi mnogo više od davanja pametnog ili ravnodušnog predloga. Morala je da isprati stvari do konačnog ishoda, a ti ishodi nisu uvek bili tako jednostavni kao što je možda mislila tetka Imang.

Bilo bi primamljivo, pomislila je, pisati tetki Imang sledeći put kad bude imala posla s naročito upornim problemom. Mogla bi da joj piše i upita je šta bi ona uradila u istim okolnostima. *Evo, tetka Imang, reši ovaj problem!* Da, bilo bi zanimljivo, pomislila je, ali i potpuno neprofesionalno. Ako ste privatni detektiv, poput Mme Ramocve, ne smete da otkrivete svetu probleme svojih klijenata; štaviše, Klovis Andersen imao je ponešto da kaže na tu temu. „Držite usta zatvorena“, napisao je u *Načelima privatnog istraživanja*. „Držite usta zatvorena u svakom trenutku, ali u isto vreme podstičite druge da čine upravo suprotno.“

Mma Ramocve sećala se ovog saveta i morala je da se složi da je, čak iako zvuči licemerno (ako je zaista licemerno ponašati se na jedan način, a podsticati druge da se ponašaju sasvim suprotno), suština valjanog detektivskog posla upravo u tome da navedete druge ljude da pričaju. Ljudi vole da pričaju, pogotovo u Bocvani i, ako im date priliku, reći će vam sve što je potrebno da znate. Mma Ramocve ustanovila je vi mnogim svojim slučajevima da stvari zaista stoje tako. Ako želite da dobijete odgovor, pitajte nekog. To uvek upali.

Odložila je novine i dovela misli u red. Sve je to bilo lepo, sedeti tako na verandi i razmišljati o tuđima problemima, ali popodne je odmicalo, a ona je imala posla. U kuhinji u zadnjem

delu kuće nalazila se puna kesa boranije koju je trebalo oprati i naseckati. Bila je tu i bundeva, koja nije nameravala da se skuva sama od sebe, kao i crni luk, koji je trebalo ubaciti u šerpu s ključalom vodom i kuvati dok ne omekša. Tako je to kad si žena, pomislila je; nikad kraja poslu. Sve i da nađeš vremena da posediš i popiješ šolju biljnog čaja, možda čak i dve, uvek znaš da, posle toga, neko očekuje nešto od tebe. Deca ili muškarci čekaju da dobiju da jedu; prljav pod vapi za pranjem; zgužvana suknja traži da se ispegla. I tako bez kraja i konca. Čaj je bio samo privremeno rešenje za ovozemaljske brige, premda je svakako pomagao. Možda bi trebalo da piše tetki Imang i kaže joj to. Mnogi problemi mogli bi da nestanu tako što ćemo uzeti da popijemo čaj i, ispijajući ga, razmišljati o onome što može da se uradi. A čak ako se problemi i ne reše na taj način, mogu barem malo da se odlože, što nam je katkada preko potrebno.

Drugo poglavlje

PRAVILAN I NEPRAVILAN NAČIN DA IZAĐETE NA KRAJ SA ZMIJOM

Sledećeg ponedeljka pre podne, učinak Zebri u utakmici protiv Zambije u subotu posle podne bio je, barem među muškarcima, glavna tema razgovora.

„Znao sam da ćemo da pobedimo“, rekao je Čarli, stariji šegrt.

„Sve vreme sam znao. I jesmo. Pobedili smo.“

Gospodin Dž. L. B. Matekoni se osmehnuo. Nije bio sklon likovanju, za razliku od svoja dva šegrtu koja su uvek uživala u porazu protivničkog tima. Shvatao je da povremene pobede, ako se sagleda ukupan rezultat, uvek bivaju zasenjene nizom poraza. Teško je kad ste mala zemlja - barem u pogledu broja stanovnika - a morate da se takmičite s onim mnogoljudnijim zemljama. Kad Kenijci žele da izaberu fudbalsku reprezentaciju, mogu da biraju među mnogo miliona muškaraca, a isto važi, još i više, za Južnu Afriku. Bocvana, međutim, iako prostrana kao nebo i blagoslovena širokim, suncem opaljenim prostranstvima, imala je manje od dva miliona ljudi među kojima je mogla da izabere fudbalski tim. To je otežavalo suprotstavljanje velikim zemljama, bez obzira na sav uloženi trud. Dabome, ovo se odnosilo samo na sport. Kada je o svemu dragom reč, znao je, i ponosio se tom spoznajom, da je Bocvana kadra da se osloni na samu sebe - i više od toga. Nije dugovala nikom ništa; nije kršila nikakva pravila. Razume se, nije bila savršena; svaka zemlja čini neke stvari kojih se njen narod možda stidi. Ali barem su ljudi znali koje su to stvari i mogli su otvoreno da razgovaraju o njima, što mnogo znači.

Fudbal je, međutim, bio nešto posebno.

„Da“, rekao je gospodin Dž. L. B. Matekoni. „Zebre su igrale veoma dobro. Bio sam vrlo ponosan.“

„Au!“ uzviknuo je mlađi šegrt, uzimajući polugu za otvaranje motora automobila koji je trebalo da servisiraju. „Au! Jeste li videli one ljude iz Lusake koji su plakali ispred stadiona?“

„Svako može da izgubi“, upozorio ih je gospodin Dž. L. B. Matekoni. „To morate da imate na umu svaki put kad pobedite.“ / *svako može da plače, pa čak i muškarac*, hteo je da doda, ali znao je da bi to, kad su šegrti u pitanju, bilo samo uzaludno trošenje reči.

„Ali gazda, mi nismo izgubili“, rekao je Čarli. „Pobedili smo.“

Gospodin Dž. L. B. Matekoni je uzdahnuo. Iako je neko vreme bio u iskušenju da se sasvim okane pokušaja da nauči ove šegrte bilo čemu o životu, ipak je istrajavao. Smatrao je da majstor valja da uradi za svoje šegrte i nešto više, a ne samo da im pokaže kako se menja filter za ulje i popravljaju kočnice. Trebalo bi da im pokaže, po mogućnosti ličnim primerom, kako da se ponašaju kao časni automehaničari. Svako može da nauči da popravlja kola - zar Japanci nemaju one mašine koje umeju da naprave kola kojima niko ne upravlja? - ali ne može svako da doraste standardima koje mora da ispunjava jedan častan automehaničar. Takva osoba umeće da posavetuje vlasnika automobila; takva osoba reći će istinu u vezi s kvarom na automobilu; takva osoba imaće na umu najbolje interese vlasnika i ponašaće se u skladu s tim. To je nešto što se kod mehaničara prenosi s jedne generacije na drugu, što nije uvek lako učiniti.

Pogledao je šegrte. Predstojao im je još jedan kraći period obuke u Zanatskoj školi, ali pitao se da li su dosad išta naučili tamo. Primao je izvestaje iz škole, s ocenama koje su dobijali za akademski deo obuke. Ti izveštaji nisu bili nimalo povoljni: premda su dobijali prelazne ocene na ispitima - jedva - svaki put beše dodat neizbežan komentar o njihovoj neozbiljnosti i aljkavosti. Šta sam zgrešio da zaslužim ovakve šegrte? pitao se gospodin Dž. L. B. Matekoni. Imao je prijatelje koji su takođe uzeli šegrte i često su komentarisali kako su imali sreće da dobiju mladiće koji su vrlo brzo naučili dovoljno da zarade svoju platu, pa i više od toga. Staviše, jedan od tih prijatelja, koji je uzeo jednog mladića iz Lobacea, bez sustezanja je priznavao da taj mladi čovek zna o kolima više od njega i da, uz to, ume odlično da se ophodi s mušterijama. Gospodinu Dž. L. B. Matekoniju činilo se da je bio vrlo malerozan jer je dobio dva nesposobna šegrta

istovremeno. Da je dobio jednog, to bi još i mogao da razume; dvojica su mu izgledala kao izuzetan maler.

Gospodin Dž. L. B. Matekoni je bacio pogled na svoj ručni sat. Nije bilo svrhe da gubi vreme razmišljajući o tome šta bi bilo da je svet drugačiji. Tog dana su imali dosta posla, a uz to je morao i da obavi nešto zbog čega će biti odsutan veći deo prepodneva. Mma Ramocve i Mma Makuci otišle su u poštu i banku, a tamo će se poduže zadržati. Bio je kraj meseca, kad je u bankama uvek vladala velika gužva. Bilo bi bolje, razmišljao je, kad bi dani isplate bili različiti. Neki bi mogli dobijati plate na kraju meseca, po tradiciji, ali bi ih zato ostali mogli dobijati nekim drugim danima. Pomišljao je čak da piše Trgovačkoj komori, ali je zaključio da to ne bi imalo velike svrhe; ima nekih stvari koje su, valjda, toliko uvrežene da ih ništa i nikad neće promeniti. Dan isplate, mislio je, svakako je jedna od njih.

Ponovo je pogledao na sat. Moraće uskoro da ode da se nade s čovekom koji je prodavao veliku garažnu dizalicu za popravke. Brzi motori Tlokvenga već su imali jednu takvu, ali je gospodin Dž. L. B. Matekoni smatrao da ne bi bilo loše da imaju još jednu, pogotovo ako bi mu uspelo da je dobije po dobroj ceni. Ali ako ode tim poslom, šegrti će ostati sami u servisu sve do povratka Mme Ramocve i Mme Makuci. Možda će sve biti u najboljem redu, ali možda i neće, i zato je gospodin Dž. L. B. Matekoni bio obuzet brigom.

Pogledao je kola koja su se, postavljena na garažnu dizalicu, lagano dizala uvis. Behu to velika bela kola koja su pripadala Trevoru Mvambi, nedavno postavljenom za biskupa Anglikanske crkve u Bocvani. Gospodin Dž. L. B. Matekoni je dobro poznavao biskupa - on je venčao Mmu Ramocve i njega pod onim drvetom u dvorištu sirotišta, uz pesmu hora i visoko, vedro nebo - i u drugim okolnostima ne bi dozvolio da šegrti petljaju po njegovim kolima, ali u ovom trenutku baš i nije imao velikog izbora. Biskup je želeo da, ako je ikako moguće, dobije kola natrag koliko tog poslepodneva, jer je morao da prisustvuje nekom sastanku u Molepololeu. Nije bio posredi nikakav ozbiljan kvar, već samo rutinski servis, ali gospodin Dž. L. B. Matekoni je uvek voleo da na svakom vozilu proveriti

kočnice pre no što ga ponovo preda vlasniku i možda će tu morati nešto da se uradi. Po njegovom mišljenju, kočnice su bile najvažniji deo automobila. Ako motor stane, to zaista jeste gnjavaža, ali nije neposredno opasno. Teško da se možete povrediti stojeći u mestu, ali zato se sasvim izvesno možete povrediti ako se krećete brzinom od pedeset milja na čas i ne možete da se zaustavite. A drum prema Molepololeu, kao što su svi znali, bio je problematičan zbog stoke koja je lunjala njime. Stoka je trebalo da ostane s druge strane ograde - takav je bio propis - ali te životinje vladaju se prema sopstvenim propisima i kao da uvek misle da je trava bolja na drugoj strani druma.

Gospodin Dž. L. B. Matekoni je najzad zaključio da će morati da ostavi biskupova kola na milost i nemilost šegrtima, ali da će zato, kad se oko podneva vrati, morati da proveriti šta su uradili. Pozvao je starijeg šegrta i izdao mu uputstva.

„Budite vrlo pažljivi“, rekao je. „To je automobil biskupa Mvambe. Ne želim da ga zbrzate. Hoću da sve bude urađeno pažljivo.“

Čarli je buljio u pod. „Gazda, ja sam uvek pažljiv“, uvređeno je odvratio. „Jeste li me ikad videli da ošljaram?“

Gospodin Dž. L. B. Matekoni je zaustio da nešto kaže, ali se predomislio. Zapodevanje rasprave s ovim momcima bilo bi beskorisno, zaključio je. Šta god on rekao, od toga neće biti nikakve vajde; sve to njima uđe na jedno uvo i odmah izađe na drugo. Okrenuo se i otkinuo komad papirnatog ubrusa, i obrisao ruke.

„Mma Ramocve će se uskoro vratiti“, rekao je. „Ona i Mma Makuci otišle su nekim poslom. Ali dok se ne vrate, vi ste odgovorni. Je li to jasno? Ima da vodite računa o svemu.“

Čarli se osmehnuo. „Gazda, sve će da bude cakum-pakum“, odvratio je. „Kad vam kažem.“

Gospodin Dž. L. B. Matekoni je podigao obrvu. „Hmmm“, zaustio je, ali je na tome i ostalo. Vođenje biznisa povezano je s brigama - one su neizbežne. Briga zbog dva loša mlada radnika već je dovoljno loša; koliko bi teže bilo voditi veliku kompaniju,

sa stotinama zaposlenih. Ili voditi državu - tek to mora da je užasno zahtevan posao, pomislio je gospodin Dž. L. B. Matekoni i upitao se kako ljudi kao što su premijeri i predsednici uopšte mogu da spavaju noću, pored svih ovozemaljskih problema koji im pritiskaju pleća. Biti predsednik Bocvane sigurno nije bio lak posao i da je gospodin Dž. L. B. Matekoni morao da bira između života u Državnoj kući ili vlasništva nad Brzim motorima Tlokvenga, ne bi imao dilemu za koju bi se opciju opredelio. Sad, nije da bi bilo neudobno živeti u Državnoj kući, s njenim prohladnim sobama i senovitim vrtovima. Bilo bi to vrlo prijatno, ali koliko teško mora biti predsedniku kad svi, ili skoro svi, koji dođu da ga vide traže nešto od njega: molim vas, gospodine, uradite ovo; molim vas uradite ono; molim vas dozvolite ovo ili ono ili bog zna šta još. Ruku na srce, nije ni njegov život bio baš mnogo drugačiji; otprilike svi koji su dolazili kod njega tražili su da im popravi kola i to, po mogućnosti, istog dana. Mma Potokvani bila je živi primer za to, sa svojim neprestanim zahtevima da se pobrine za sve moguće neispravne mašine tamo u sirotištu. Kao neko ko nije kadar da se odupre Mmi Potokvani i njenim zahtevima, svakako i nije najbolji kandidat za predsednika Bocvane, razmišljao je gospodin Dž. L. B. Matekoni. Razume se, predsednik verovatno nije upoznao Mmu Potokvani i verovatno bi čak i on zaključio da je prilično teško odupreti se toj neverovatno upornoj ženi, s njenim voćnim kolačem i svim ostalim smicalicama kojima se služila da obrlati ljude da nešto urade.

Šegrti tog prepodneva ipak nisu dugo bili sami. Nedugo nakon što je gospodin Dž. L. B. Matekoni otišao, našli su sebi udobna sedišta na dva stara, prevrnutu burenceta za ulje, odakle su mogli da posmatraju prolaznike na drumu. Mlade žene koje su prolazile, svesne očiju koje su ih pratile, mogle su da odvrate pogled ili da se prave da ili ne primećuju, ali su svakako morale da čuju komentare dvojice mladića. Bila je ovo fina zabava za šegrtu, stoga behu grdno razočarani iznenadnom pojavom malog belog kombija Mme Ramocve svega desetak minuta posle odlaska gospodina Dž. L. B. Matekonija.

„Šta ste zaseli tu?" uzviknula je Mma Makuci, izlazeći iz kombija. „Nemojte da mislite da vas nismo videle."

Čarli ju je pogledao s izrazom uvređenog pravednika. „Imamo pravo na pauzu za čaj ko sav ostali svet", odvratio je. „Ni vi ne radite sve vreme, je l' tako? I vi pijete čaj. Video sam vas."

„Malo je rano za pauzu za čaj", umešala se blagim glasom Mma Ramocve, pogledajući na svoj ručni sat. „Ali nema veze. Sigurna sam da ste dosad već odradili veliki deo posla."

„Tako su lenji", gundala je Mma Makuci sebi u bradu. „Čim gospodin Dž. L. B. Matekoni negde ode, odmah dignu sve čet'ri u vazduh."

Mma Ramocve se osmehnula. „Još su vrlo mladi", rekla je. „Još uvek ih je potrebno nadzirati. Svi mladići su takvi."

„A naročito beskorisni poput ovih", dodala je Mma Makuci, dok su ulazile u kancelariju. „Kad samo pomislim da će, kad završe sa šegrtovanjem - kad god to bilo - moći slobodno da vršljaju. Zamislite samo, Mma. Zamislite da Čarli ima vlastiti biznis. Zamislite da se dovezete u servis i zateknete Čarlija kao glavnog majstora!"

Mma Ramocve nije rekla ništa. Pokušavala je već da ubedi Mmu Makuci da bude malo tolerantnija prema dvojici momaka, ali činilo se da njena pomoćnica ima određenih predrasuda. Po njoj, šegrti nisu valjali za dve pare i ništa što bi iko rekao nije je moglo ubediti u suprotno.

Ušle su u kancelariju. Mma Ramocve je prišla prozoru iza svog stola i širom ga otvorila. Dan je bio topao i u maloj prostoriji već je postalo sparno; prozor je omogućavao makar kretanje vazduha, bez obzira na to što je taj vazduh bio vreli dah Kalaharija. Dok je Mma Ramocve stajala na prozoru i zurila u nebo bez ijednog oblačka, Mma Makuci je napunila čajnik vodom, za prvu šolju čaja koju će popiti tog prepodneva. Potom se okrenula i stala da izvlači stolicu koju je jutros ugurala sasvim pod sto. I upravo u tom trenutku je vrisnula - a taj vrisak se prolomio kroz vazduh i naterao malog belog gekona da pojuri preko greda na tavanici kao da mu život zavisi od toga.

Mma Ramocve se okrenula na peti i ugledala drugu ženu kako stoji sasvim nepomično, lica sleđenog od straha.

„Zm..." zamucnula je, a potom izgovorila: „Zmija, Mma Ramocve! Zmija!"

Mma Ramocve u prvi trenutak nije učinila ništa. Pre mnogo godina u Močudiju, otac ju je naučio da je, kad su zmije posredi, najvažnije ne praviti nikakve nagle pokrete. Nagli pokret, iako, dabome, sasvim normalan, mogao je da uplaši zmiju i natera je u napad, premda se, kako je rekao, većina zmija vrlo nerado odlučuje na to.

„Ne žele da traće otrov", rekao joj je. „I upamti da se one plaše nas koliko i mi njih - možda još i više."

Međutim, nema zmije koja bi se prestravila kao Mma Makuci kad je ugledala kobru kako se lagano njiše na nekoliko stopa od nje. Znala je da bi trebalo da odvрати pogled, jer ove zmije umeju s neverovatnom prečiznošću da ispljunu otrov u oči žrtve; znala je, ali je svejedno ustanovila da joj je pogled prikovan za sitne crne zmijske oči, tako sitne i preteče.

„Kobra", šapatom je dobacila Mmi Ramocve. „Ispod mog stola. Kobra."

Mma Ramocve se lagano odmakla od prozora. Istovremeno je dohvatila telefonski imenik koji je ležao na njenom pisaćem stolu. Bio je jedino što joj se nalazilo na dohvat ruke i mogla ga je, bude li neophodno, baciti na zmiju da bi joj odvrátila pažnju od Mme Makuci. Međutim, ispostavilo se da to ipak neće biti potrebno. Osetivši vibracije izazvane pomeranjem stopala, zmija je naglo spustila glavu i otpuzala od stola Mme Makuci, prema velikoj korpi za papir na drugom kraju prostorije. Shvativši to kao signal, Mma Makuci je povratila moć pokreta i jurnula prema vratima. Mma Ramocve je krenula za njom i dve žene su se ubrzo našle na sigurnom, s druge strane vrata koja su snažno zalupile za sobom.

Dva šegrti, koja su radila na kolima biskupa Mvambe, podigla su pogled.

„Unutra je zmija“, uzviknula je Mma Makuci. „Vrlo velika zmija.“

Dvojica mladića smesta su ostavila posao i pritrčala potresenim ženama.

„Koja zmija?“ upitao je Čarli, brišući ruke komadom stare hartije. „Mamba?“

„Ne“, odvratila je Mma Makuci. „Kobra. S velikim klobukom - ovolikim. Pored mojih nogu. Spremna za napad.“

„Imali ste sreće, Mma“, dodao je mlađi šegrt. „Da vas je ta zmija ujela, dosad biste već bili pokojni. Pokojna Mma Makuci.“

Mma Makuci ga je prezrivo pogledala. „Znam“, rekla je. „Ali ipak se nisam uspaničila. Stajala sam sasvim nepomično.“

„Ispravno ste postupili, Mma“, rekao je na to Čarli. „Ali sada ćemo da odemo unutra i ubijemo tu zmiju. Za dva-tri minuta, vaša kancelarija će ponovo biti bezbedna.“

Okrenuo se drugom šegrtu, koji je doneo dva velika francuska ključa i pružio mu jedan od njih. Naoružani ovim alatom, lagano su prišli vratima i odškrinuli ih.

„Pažljivo“, uzviknula je Mma Makuci. „Zmija je bila vrlo velika.“

„Pogledajte oko korpe za papir“, dodala je Mma Ramocve. „Tu je negde, na tom kraju.“

Čarli je zavirio u kancelariju. Stajao je na poluotvorenim vratima i nije mogao da vidi celu prostoriju, ali zato je mogao da vidi korpu i pod oko nje i, da, razaznavao je nešto omotano oko dna korpe, nešto što se lako pomerilo u trenutku kad ga je okrznuo pogledom.

„Eno je“, došapnuo je drugom šegrtu. „Tamo preko.“

Mladić je izvio vrat napred i ugledao obličje na podu. Ispustivši čudan polu-uzvik, zavitlao je francuski ključ preko prostorije, promašivši metu, ali pogodivši zato zid neposredno iznad korpe. Zveket ključa koji je pao na pod naterao je zmiju da ponovo podigne glavu i raširi svoj klobuk, okrećući se prema izvoru opasnosti. Sada je i Čarli bacio svoj ključ, koji je takođe udario u zid, ali je ovog puta

pao tako da je pogodio kraj zmijinog repa. Zmija se nekoliko časaka borila da povrati ravnotežu, udarajući repom naokolo kao bičem. Zatim se glava ponovo preteče zaklatila, s jezikom koji je palacao dok je gmizavac pokušavao da shvati buku i opasnost okruženja u kojem se nalazio.

Mma Ramocve zgrabila je mišicu Mme Makuci. „Nisam sigurna da li ovi momci...”

Nije završila rečenicu. U svom uzbuđenju, nisu primetile vozilo koje je stalo iza njih i mladog čoveka svetle kose opaljenog suncem koji je iz njega izašao.

„Mma Ramocve”, rekao je mladi čovek. „Šta se događa?”

Mma Ramocve se okrenula prema posetiocu. „O, gospodine Vitson”, rekla je. „Stigli ste u pravi čas. Unutra je zmija. Šegrti pokušavaju da je ubiju.”

Nil Vitson je odmahnuo glavom. „Zmije ne moraju odmah da se ubiju”, odvratio je. „Dajte da pogledam.”

Prišao je vratima kancelarije i pokretom glave dao znak šegrtima da se odmaknu.

„Nemojte da je plašite”, rekao je. „Samo pogoršavate situaciju ako je uplašite.”

„Ovo je vrlo velika zmija”, ozlojeđeno je odvratio Čarli. „Moramo da je ubijemo, Rra.”

Nil je bacio pogled kroz vrata i ugledao kobru sklupčanu pored korpe za papir. Okrenuo se Čarliju.

„Imate li neku motku ovde?” upitao je. „Bilo kakvu. Najobičniju motku.”

Mlađi šegrt je otišao po motku, dok su Čarli i Nil ostali da motre na zmiju.

„Moraćemo da je ubijemo”, rekao je Čarli. „Ne smemo je pustiti da se smuca ovuda. Šta ako ujede neku od ovih gospođa? Šta ako ujede Mmu Ramocve?”

„Uješće je samo ako se oseti ugroženom”, objasnio je Nil. „A zmije se osete ugrožene samo ako ljudi nagaze na njih ili...”

zastao je, a potom dodao: „ako ih gađaju koječim.“

Mlađi šegrt se vratio s podužom motkom, odlomljenom s drveta žakarande koje je raslo pored ograde servisa. Uzevši je od njega, Nil se lagano uvukao u kancelariju. Zmija ga je posmatrala, podigavši malo prednji deo tela i napola raširivši klobuk. Naglim pokretom, Nil je prebacio motku preko leđa zmije i pritisnuo joj vrat na pod. Zatim je, nagnuvši se napred, zgrabio kobru iza glave i podigao je. Rep koji je šibao na sve strane tražeći oslonac, uskoro mu se našao u drugoj ruci.

„Tako“, rekao je. „A sad, Čarli, treba nam jedan džak. Sigurno imate džak ovde negde.“

Kad se sat kasnije vratio, gospodin Dž. L. B. Matekoni je bio dobro raspoložen. Garažna dizalica koju je otišao da vidi bila je u odličnom stanju, a vlasnik nije tražio mnogo za nju. Štaviše, bila je krajnje jeftina i gospodin Dž. L. B. Matekoni je već dao kaparu za nju. Njegov osmeh pokazivao je zadovoljstvo obavljenom transakcijom, ali šegrti ga nisu ni primetili.

„Gazda, imali smo veliku frku ovde“, rekao je Čarli. „U kancelariju Mme Ramocve je ušla zmija. Vrlo velika zmija, s ovolikom glavom. Da, baš tolikom.“

Gospodin Dž. L. B. Matekoni se iznenađeno trgao. „U kancelariju Mme Ramocve“, promućao je. „Je l' ona dobro?“

„O da, jeste“, odvratio je Čarli. „Sreća njena da smo bili tu. Da nismo, bogami ne znam...“

Gospodin Dž. L. B. Matekoni je pogledao mlađeg šegrta, kao da traži potvrdu ovih reči.

„Jeste, gazda“, oglasio se mlađi šegrt. „Dobro da smo bili tu. Uspeli smo da izađemo na kraj sa zmijom.“

„A gde je zmija?“ upitao je gospodin Dž. L. B. Matekoni. „Gde ste je bacili? Sigurno znate da se njen parnjak uvek vraća da je traži. U tom slučaju imaćemo velikih nevolja.“

Mlađi šegrt dobacio je pogled Čarliju. „Dali smo mu da je odnese“, rekao je Čarli. „Onom čoveku iz Mokolodija, onom s kojim ste razmenjivali delove za motor. On ju je odneo.“

„Gospodin Vitson?" upitao je gospodin Dž. L. B. Matekoni. „On ju je odneo?"

Čarli je potvrdno klimnuo. „Zmije ne moraju odmah da se ubiju", rekao je. „Najbolje je pustiti ih na slobodu. Ali to već znate, zar ne, gazda?"

Gospodin Dž. L. B. Matekoni nije odgovorio. Grabeći krupnim koracima, otišao je do vrata kancelarije, pokucao i ušao. Unutra, sedeći za svojim radnim stolovima, Mma Ramocve i Mma Makuci su ga iščekujući pogledale.

„Čuo si?" upitala je Mma Ramocve. „Čuo si za zmiju?"

Gospodin Dž. L. B. Matekoni je potvrdno klimnuo. „Jesam, sve", odvratio je. „Sva sreća da nisi povređena, Mma Ramocve. Za sve drugo nije me briga."

„A ja?" javila se Mma Makuci sa svog mesta. „Šta je sa mnom, Rra?"

„Svakako, Mma, drago mi je da vas nije ujela", rekao je gospodin Dž. L. B. Matekoni. „Vrlo mi je drago zbog toga. Ne bih želeo da zmija ujede ijednu od vas."

Mma Ramocve je odmahнула glavom. „Bogme, Mma Makuci je bila vrlo blizu da nastrada", rekla je. „I imale smo sreće, te se zadesilo da je naišao onaj tvoj prijatelj. Čovek zna sve o zmijama. Trebalo je da vidiš kako ju je uzeo u ruke, gospodine Dž. L. B. Matekoni. Kao da je stonoga ili tako nešto."

Gospodin Dž. L. B. Matekoni je delovao zbunjeno. „Ali, mislio sam da su je momci uhvatili", rekao je. „Čarli mi reče da..."

Mma Makuci je prasnula u smeh. „Oni? Oh, Rra, trebalo je da ih vidite. Gađali su je francuskim ključevima i samo su je naljutili. Nisu bili ni od kakve koristi. Baš ni od kakve."

Mma Ramocve se osmehnula svom mužu. „Dali su sve od sebe, naravno, ali..." Začutala je. Niko nije savršen, pomislila je, a i sama se nije baš najbolje snašla u datoj situaciji. Niko od nas ne zna kako da izađe na kraj sa zmijama sve dok ne dođe taj trenutak, a tada se uglavnom ne snađemo baš najbolje. Zmije su jedna od onih proba na koje nas život stavlja i nikad se ne zna kako ćemo toga časa

reagovati. Zmije i muškarci. To su iskušenja koja život stavlja pred žene, a ishod nije uvek onakav kakav bismo želeli da bude.

Treće poglavlje

BESPLATNA HRANA SAMO GOJI

Svima je bilo potrebno neko vreme da se oporave od incidenta s kobrom. Ubeđeni da su baš oni odigrali ključnu ulogu u borbi sa zmijom, šegrti su celog dana bili puni sebe, pričajući priču svima koji su navratili u servis i kiteći je svaki put novim detaljima. Gospodin Polopeci, novi radnik koga je zaposlio gospodin Dž. L. B. Matekoni - i koji je, prema dogovoru, po potrebi ispomagao i u Prvoj damskoj detektivskoj agenciji - čuo je sve o tome kad se oko sat kasnije vratio s terena. Po nalogu gospodina Dž. L. B. Matekonija, otišao je po automobilske gume u depo na drugom kraju grada, što je bio zadatak koji je često iziskivao dugotrajno čekanje. Čim je izašao iz kamioneta koji je u servisu služio za te poslove, beše nagrađen Čarlijevom pripovešću o događaju; Čarli je ovog puta pažljivo vodio računa da pomene prisustvo upravnika Rezervata za divljač u Mokolodiju, makar samo kao pozadinsku podršku.

„Mma Makuci je imala mnogo sreće“, rekao je, kad je Čarli završio s pričom. „Te zmijske napadaju kao munja. Tako brzo. Ako su odlučile da napadnu, nema šanse da ih izbegneš.“

„Čarli je bio prebrz za nju“, rekao je mlađi šegrt. „Spasao je život Mmi Makuci.“ Zastao je, a potom dodao: „A ona ni hvala da mu kaže.“

Gospodin Polopeci se osmehnuo. „Siguran sam da je veoma zahvalna“, rekao je. „Ali vi biste, momci, trebalo da upamtite da niko nije prebrz za zmiju. Sklanjajte im se s puta. Dok sam radio u bolnici, video sam nekoliko vrlo gadnih slučajeva zmijskog ujeda. Vrlo gadnih.“ Rekavši to, prisetio se jedne žene koju su dovezli iz Ocea; ujela ju je siktavica kad se noću u snu pomerila i uznemirila debelu, tromu zmiju koja se, u potrazi za toplotom, uvukla u njenu jednosobnu kolibu. Bio je dežuran u apoteci i stajao je napolju, na ulazu u hitnu pomoć, kad su je izneli iz ambulantnih kola i video joj je nogu, natečenu toliko da je koža pukla. Sutradan je čuo da nije preživela i da je za sobom ostavila troje dece, bez oca ili bake koji bi ih pazili; pomislio je tada na svu onu decu u Africi koja su ostala bez roditelja i kako im mora biti bez ikoga ko bi ih voleo onako kako nas

vole samo roditelji. Pogledao je šegrte. Oni nisu razmišljali o tim stvarima, a i ko bi od njih očekivao tako nešto? Bili su mladi, u godinama kad čovek veruje da je besmrtan, bez obzira na sve dokaze koji govore suprotno.

U servisu nije bilo vremena za bavljenje ovim mislima; imali su mnogo posla. Gospodin Polopeci je istovario nove gume, s novim novcatim šarama i oznakama ispisanim kredom; gospodin Dž. L. B. Matekoni prihvatio se zadatka podešavanja brzinomera na starom karavanu francuske proizvodnje - kolima koja nije voleo, jer su se vazda nešto kvarila i kojima je, po njegovom mišljenju, još odavno trebalo prirediti dostojanstvenu sahranu; dvojica šegrta dovršavala su servisiranje poslušnih belih kola biskupa Mvambe. U susednoj kancelariji Prve damske detektivske agencije, Mma Ramocve i Mma Makuci šuš kale su papirima na svojim radnim stolovima. Nisu imale bogzna čime da se bave, jer je agencija prolazila kroz jedan od onih mirnih perioda, tako da su se latile sređivanja dokumentacije, zadatka čijim je obavljanjem, kao vlasnica diplome Bocvanskog koledža za sekretarice, rukovodila Mma Makuci.

„Imali su običaj da kažu da je valjano arhiviranje ključ uspešnog biznisa“, rekla je Mmi Ramocve, prelistavajući gomilu starih priznanica.

„Da, da“, odvrtila je Mma Ramocve, ne preterano zainteresovano. Već je ko zna koliko puta čula misli Mme Makuci na temu arhiviranja i smatrala je da o tome zaista ima još vrlo malo da se kaže. Po njenom mišljenju, teorija o arhiviranju nije bila ni izbliza toliko važna koliko prosta činjenica da li ono funkcioniše ili ne. Dobar sistem arhiviranja omogućavao je čoveku da pronađe parče papira; loš sistem arhiviranja nije.

Činilo se, međutim, da ipak ima još toga da se kaže. „Arhiviranje može da se obavlja po datumu“, nastavila je Mma Makuci, kao da predaje na času. „Ili može da se vrši po abecednom redu imena osoba na koje se dokumenti odnose. To su dva glavna sistema. Datum ili ime.“

Mma Ramocve prostrelila ju je pogledom preko sobe. Izgledalo joj je čudno da dokumenta ne mogu da se arhiviraju prema predmetima. Ona sama nije posedovala nikakvo birotehničko obrazovanje, a kamoli diplomu Bocvanskog koledža za sekretarice, ali je bila sigurna da je i sistem zasnovan prema predmetima takođe moguć. „A šta je s predmetima?“ upitala je.

„Ima i toga“, žurno je dometnula Mma Makuci. „Zaboravila sam na to. I po predmetima, takođe.“

Mma Ramocve je načas razmislila. U kancelariji su arhivirale dokumenta prema imenima klijenata, što je smatrala savršeno logičnim sistemom, ali bilo bi zanimljivo, pomislila je, uspostaviti uporedni sistem prema vrsti slučajeva. Tako bi imali obimnu arhivu na temu preljube, u koju bi mogla da odloži sve slučajeve koji su se ticali tih nezgodnih problema, premda bi po svoj prilici bila potrebna i dodatna podela. Mogli bi, možda, da postoje odeljak za sumnjičave muševce i odeljak za sumnjičave žene, a kad bolje razmisli, čak i onaj za slučajeve muške menopauze. Mnoge od žena koje su dolazile kod nje behu zabrinute zbog svojih sredovečnih muževa, a Mma Ramocve je pročitala negde o muškoj menopauzi i svim nevoljama do kojih ona dovodi. Izvesno je i sama imala da kaže ponešto o tome, kad bi je neko pitao.

Mma Ramocve i gospodin Dž. L. B. Matekoni otišli su da ručaju kući, u Zebrinu ulicu, što su s uživanjem činili svaki put kad je to posao u servisu dozvoljavao. Mma Ramocve volela je da priligne dvadesetak minuta posle podnevnog obeda. Povremeno bi i nakratko zadremala, ali najčešće bi samo čitala novine ili časopis. Gospodin Dž. L. B. Matekoni nije legao, već je voleo da prošeta baštom zaštićenom mrežastom tendom i razgleda svoje povrće. Iako je bio automehaničar, u duši je, poput većine ljudi u Bocvani, bio farmer, i mala leja povrća koje je uspevao da izmami iz suve zemlje donosila mu je veliko zadovoljstvo. Jednog dana, kad se penzioniše, njih dvoje će se preseliti na selo, možda u Močudi, kupiti komad zemlje koji će obrađivati i malo stoke. Tada će najzad imati vremena da sedi na pragu s Mmom Ramocve i posmatra kako pred njima teče

život u selu. Biće to lep način da provede svoje preostale dane na ovom svetu; u miru, srećan, među ljudima i stokom rodnog kraja. Bilo bi dobro umreti među svojom stokom, pomislio je; s njihovim slatkim dahom na licu i tamnim, blagim očima koje te gledaju do samog kraja tvog puta, sve do obale reke.

Vrativši se s pauze za ručak, Mma Ramocve je zatekla Mmu Makuci kako je čeka na vratima kancelarije. Mlađa žena delovala je iznervirano.

„Neka žena vas čeka unutra.”

Mma Ramocve je klimnula glavom. „Da li je rekla zašto je došla, Mma?” upitala je.

Mma Makuci izgledala je prilično ljutito. „Insistira na tome da razgovara s vama, Mma. Ponudila sam se da je saslušam, ali rekla je da hoće moju pretpostavljenu. Tako je rekla. Pretpostavljenu. To ste vi.”

Primećujući pogled Mme Makuci pun neodobravanja, Mma Ramocve je suspregla osmeh. Njena pomoćnica se uvek nervirala kad bi se dogodilo ovako nešto. Ljudi bi telefonirali i tražili da ih prebaci šefici, izazivajući Mmu Makuci da ozlojeđeno zatraži objašnjenje o prirodi poziva.

„Ne vidim zašto ne mogu da mi kažu zašto zovu”, zlovoljno je rekla. „Tada bih lepo mogla da vam prebacim vezu nakon što vam kažem ko zove i o čemu je reč.”

„Ali to bi značilo da bi morali dvaput da pričaju isto”, istakla je Mma Ramocve. „Možda smatraju da je zato bolje da sačekaju da...” Prekinula se u pola rečenice. Izgledi da će ovaj argument ubediti Mmu Makuci behu više nego slabi.

Žena koja ju je čekala u kancelariji bila je još jedna od tih koji nisu bili spremni da kažu Mmi Makuci kojim poslom dolaze. Ipak, trebalo je imati razumevanja; sama odluka da se ode kod privatnog detektiva zarad nekog ličnog problema predstavljala je već dovoljno veliki korak, i čovek je morao biti blag prema tim ljudima. Nije bila sigurna da bi ona imala hrabrosti da se zbog nekog intimnog problema poveri sasvim nepoznatoj osobi. Kad bi se, na primer, gospodin Dž. L. B. Matekoni rđavo ponašao - što je, dabome, bilo

nezamislivo - da li bi bila kadra da ode i razgovara s nekim o tome ili bi patila u tišini? Bila je sklonija da poveruje da bi patila u tišini; ona bi reagovala tako, ali neki drugi su, naravno, drugačiji. Neki ljudi jedva čekaju da istresu svoje najintimnije probleme u uvo svakog ko je voljan da sluša. Mma Ramocve sedela je jednom u autobusu pored takve žene; a ta joj je žena, za vreme potrebno da autobus stigne od Gaborona do Lobacea, ispričala sve o svojim osećanjima prema svekrvi, o brizi za sina kome je škola išla veoma dobro, ali je sreo devojku koja mu je zavrtela pamet i odvukla misli sa školskog gradiva, kao i o svojoj radoznoj komšinici koju je u nekoliko navrata primetila kako s dvogledom na očima zaviruje kroz prozor njene spavaće sobe. Možda je takvim ljudima lakše kad govore, ali to ume da bude vrlo naporno za one koje su odabrali za slušaocce.

Žena koja je sedela u kancelariji podigla je pogled kad je Mma Ramocve ušla u prostoriju. Dok se Mma Ramocve smeštala za svoj radni sto, razmenile su učtive pozdrave - po svim propisima.

„Vi ste Mma Ramocve?“ upitala je žena.

Mma Ramocve je lako prignula glavu, upijajući sitne pojedinosti koje bi joj omogućile da proceni ovu ženu. Imala je oko trideset pet godina, tu negde; bila je tradicionalne građe, poput Mme Ramocve (možda čak još tradicionalnije); a sudeći po prstenu koji je nosila, bila je udata za čoveka koji je mogao da joj priušti podebelu zlatnu burmu. *Odeća*, rekao je Klovis Andersen u *Načelima privatnog istraživanja, daje više putokaza od praktično svega ostalog (osim rokovnika ili novčanika!). Osmotrite odeću. Ona govori.*

Mma Ramocve je osmotrila ženinu odeću. Suknja, čvrsto zategnuta preko njenih tradicionalnih bokova, bila je od prilično kvalitetnog materijala, neutralne sive boje. Ne govori ništa, pomislila je Mma Ramocve, sem činjenice da ova žena vodi računa o svojoj odeći i da može da potroši dosta novca na nju. Gore je imala belu bluzu i... Zastala je. Na jednom rukavu, tik ispod lakta, nalazila se crvenkastosmeđa mrlja. Nešto je kapalo niz rukav, neki sos, možda.

„Vi ste kuvarica, Mma?“ upitala je Mma Ramocve.

Žena je potvrdno klimnula. „Jesam“, odvratila je, i taman je htela da kaže još nešto, kad je začutala i zbunjeno se namrštila. „Otkud znate, Mma? Jesmo li se već negde srele?“

Mma Ramocve je odmahнула rukom. „Nismo“, odvratila je. „Nismo se srele, ali imam neki osećaj da ste kuvarica.“

„Dakle, stvarno jesam“, rekla je žena. „A mora biti da ste vrlo pametni kad ste to pogodili. Pretpostavljam da se zato i bavite ovim poslom.“

„Posao kojim se ljudi bave govori mnogo o njima“, rekla je Mma Ramocve. „Vi ste kuvarica, možda zato što... Dozvolite da razmislim. Zato što volite da jedete? Ne, sigurno ne zbog toga. Bilo bi previše jednostavno. Kuvarica ste, dakle, zato... zato što ste udati za kuvara. Jesam li u pravu?“

Žena je ispustila zvižduk iznenađenja. „Ne mogu da verujem da znate sve to“, uzviknula je. „Baš čudno.“

Mma Ramocve načas nije progovarala. Bilo je to primamljivo, pripisati sebi zasluge, ali zaključila je da ne može to da uradi.

„Razlog što to znam, Mma“, rekla je, „jeste činjenica da čitam novine. Pre tri nedelje - ili beše četiri? - u novinama se pojavila vaša fotografija. Pobedili ste na onom kuvarskom takmičenju. A u novinama je pisalo da ste vi kuvarica na koledžu ovde u Gaboronu i da vam je muž kuvar u hotelu 'Prezident'." Osmehnula se. „Eto, Mma, otkud znam sve te stvari.“

Ovo otkriće beše pozdravljeno glasnim smehom Mme Makuci. „Eto vidite, Mma“, rekla je, „znale smo sve o vama od prvog trenutka kad ste došli ovamo. Nisam uopšte morala da pričam s vama!“

Mma Ramocve uputila je upozoravajući pogled u pravcu Mme Makuci. Morala je da pripazi na nju kad su klijenti u pitanju; umela je katkada da bude neučtiva prema njima, onda kad je smatrala da se ne ponašaju prema njoj s dužnim poštovanjem. Bila je to neobična tendencija, koja je, po mišljenju Mme Ramocve, poticala iz onih devedeset sedam procenata. Moraće da porazgovara s njom o

tome, jednog dana, i da je, možda, uputi da pročita ono važno poglavlje u knjizi Klovisa Andersena, u kojem je opisao pravilan odnos prema klijentima. Ne bi nikad trebalo da pokušavate da osvojite poen na račun klijenta, upozoravao je Klovis Andersen. Detektiv koji pokušava da ispadne pametan na račun klijenta zapravo uopšte nije pametan - naprotiv.

Mma Ramocve je dala znak Mmi Makuci da pripremi čaj. Čaj je pomagao klijentima da budu govorniji, a izgledalo je da se ova žena oseća nelagodno i da joj je potrebno da se opusti.

„Smem li da pitam kako se zovete, Mma?“ počela je Mma Ramocve.

„Popi“, odvrtila je žena. „Popi Maope. Ljudi me zovu prosto Popi.“

„Vrlo lepo ime, Mma. Volela bih da se zovem Popi.“

Kompliment je izmamio osmeh. „Nekad sam ga se stidela“, rekla je Popi. „Krija sam od ljudi kako se zovem. Smatrala sam da je to vrlo glupo ime.“* (*Poppy na engleskom znači „mak, bulka“. (Prim. prev.)*)

Mma Ramocve je odmahнула glavom. Nije bilo ničega sramnog u imenu Popi, ali niste nikad znali kojih bi sve imena ljudi mogli da se stide. Eto, na primer, gospodin Dž. L. B. Matekoni. Vrlo su malobrojni, ako ih je uopšte bilo, oni koji su znali šta se krije iza njegovih inicijala. Njoj je, naravno, rekao, jer su tada već bili vereni, ali izgleda da niko drugi nije znao; sasvim izvesno ne Mma Makuci, koja ju je nimalo uvijeno pitala o tome i dobila odgovor da joj, nažalost, ne može reći.

„Neka imena su lična stvar“, rekla joj je tada Mma Ramocve. „To je slučaj s imenom gospodina Dž. L. B. Matekonija. Oduvek je bio poznat kao gospodin Dž. L. B. Matekoni i on želi da tako i ostane.“

Skuvavši čaj, Mma Makuci je izvadila dve šolje i stavila ih na sto. Mma Ramocve je primetila kako za to vreme posmatra klijentkinju, kao da se priprema da joj nešto kaže, i dobacila joj je upozoravajući pogled.

„Došla sam kod vas zbog jednog problema vrlo lične prirode“, počela je Popi. „Jako mi je teško da pričam o tome.“

Mma Ramocve je pružila ruku preko stola, taman dovoljno da lagano dodirne Popinu podlakticu. Posredi je neki bračni problem, pomislila je, a o njima nije nikad lako govoriti; već i sam razgovor o njima često donese suze i tugu.

„Ako je reč o nekom bračnom problemu, Mma“, blago je rekla Mma Ramocve, „imajte na umu da smo - Mma Makuci i ja - dosad čule ama baš sve što ima da se kaže na tu temu. Nema šta nismo čule.“

„Nema“, potvrdila je Mma Makuci, pijuckajući svoj čaj. I pomislila na onog klijenta, muškarca, koji je došao prošle nedelje i ispričao im neverovatnu priču i koliko ih je truda obe stajalo da ne prasnu u smeli dok je opisivao kako... Oh, ne sme nikako da razmišlja o tome, jer bi se odmah mogla ponovo nasmejati.

Popi je odlučno odmahнула glavom. „Nije posredi nikakav bračni problem“, rekla je. „Moj muž je dobar čovek. Imamo srećan brak.“

Mma Ramocve je skrstila ruke. „Drago mi je što to čujem“, odvratila je. „Koliko ljudi može da kaže tako nešto u ovim teškim vremenima? Otkako su žene dozvolile muškarcima da misle da se može i bez braka, sve je pošlo naopako. Eto šta ja mislim, Mma.“

Popi je načas razmislila. „Mislim da ste verovatno u pravu“, rekla je. „Pogledajte ovu zbrku. Pogledajte samo sva ova neverstva. Ljudi i umiru zbog toga, zar ne? Mnogi umiru.“

Na trenutak su sve tri začutale. Ono što je Popi rekla nije se moglo poreći. Bilo je istina. Samo istina.

„Ali nisam zbog toga došla“, nastavila je Popi. „Došla sam zato što sam vrlo uplašena. Bojim se da ću izgubiti posao, a ako ga izgubim, kako ćemo platiti kuću koju smo kupili? Cela moja plata odlazi na rate za kuću, Mma. Prema tome, ako izgubim posao, moraćemo da se selimo, a znate kako je teško naći neko pristojno mesto za život. Jednostavno nema dovoljno kuća.“

Mma Ramocve je uzela olovku sa svog radnog stola i stala da je vrti među prstima. Da, žena je zaista u pravu. Ona, Mma Ramocve, imala je sreće jer je posedovala sopstvenu kuću u Zebrinoj ulici. Da je sada morala da kupi kuću, ne bi mogla. Kako ljudi uspevaju da prežive kad je stambeni prostor tako skup? Odgovor na ovo pitanje predstavljao je misteriju za nju.

Popi ju je posmatrala.

„Molim vas, Mma, nastavite“, rekla je Mma Ramocve. „Nadam se da vam ne smeta što se igram olovkom. Pažljivo vas slušam. Naprosto, lakše je slušati kad čovek ima nešto u rukama.“

Popi joj je pokretom ruke dala do znanja da nema ništa protiv. „Ne smeta mi, Mma. Samo se vi igrajte. A ja ću da pričam, i reći ću vam zašto sam uplašena. Ali prvo moram da vam kažem nešto o svom poslu, jer, ako ćete mi pomoći, to su stvari koje morate da znate.“

„Kuvanje me je oduvek zanimalo, Mma. Kao devojka stalno sam bila u kuhinji, kuvajući za celu porodicu. Baka me je naučila. Oduvek je kuvala i umela je da pripremi jednostavna jela tako da budu vrlo ukusna. Kukuruznu kašu. Sorgum. Te tako jednostavne stvari imale su divan ukus kad bi im moja baka dodala svoje začinske trave. Začinske trave ili malo mesa, ako smo imali sreće, ili čak naseckane Mopani crve.* (*Gusenice carskog moljca, nazvane tako jer se hrane lišćem endemskog mopani-drвета (Colophospermum mopane). Ruralne zajednice u Africi se već stotinama godina u ishrani oslanjaju na njih, kao i na neke druge vrste larvi i gusenica, kao na osnovni izvor belančevina. Danas su sve popularniji među turistima, kao vrlo ukusna „etnička“ hrana. (Prim. prev.)*) Oh, oni su bili prava poslastica. Ne mogu da odolim Mopani crvima, Mma. A vi?“

„Nema Mocvanca koji bi im odoleo“, odvratila je Mma Ramocve, osmehujući se. „Volela bih da ih ovog časa imam ovde, ali izvinjavam se, Mma...“

Popi je otpila gutljaj svog čaja. „Eh, Mopani crvi! U svakom slučaju, otišla sam na kuvarski kurs u Južnu Afriku. Imala sam sreće što sam uspela da se upišem tamo, pa još i da dobijem stipendiju. Kurs je trajao celu godinu i tamo sam naučila vrlo mnogo o kuvanju. Naučila sam i kako da kuvam za sto ili dvesta ljudi, isto tako lako kao što kuvamo za četvoro ili petoro. Nije

uopšte tako teško, znate, Mma Ramocve, pod uslovom da znate koje su vam količine namirnica potrebne.

„Potom sam se vratila u Bocvanu i dobila prvi posao u jednom od rudnika dijamanata, onom u Orapi. Tamo imaju kantine za rudare, a ja sam bila pomoćnica jednog od glavnih kuvara. Posao je bio vrlo težak, a oni rudari su uvek bili tako gladni! Ali učila sam sve više, a tamo sam upoznala i svog muža, koji je radio kao šef kuhinje u kući u koju je kompanija smeštala svoje posetioce. Voleli su da gostima serviraju valjanu hranu, a čovek za koga sam se udala bio je kuvar koji ju je pripremao.

„Jednog dana je moj muž odlučio da mu je dosta života u rudniku dijamanata. 'Ovde nema šta da se radi', rekao je. 'Svuda oko nas je samo prašina, ništa više.'

„Rekla sam mu da ne bi trebalo da odlazimo dok ne skupimo više novca, ali njemu je bilo svega dosta i hteo je pređemo u Gaboron. Srećom, lako je dobio novi posao, preko nekoga ko je odsedao u gostinjskoj kući i znao da hotel 'Prezident' traži još jednog kuvara. I tako smo došli ovamo, a i ja sam se ubrzo zaposlila u tom koledžu, onom velikom, novom, koji su sagradili tamo na onoj strani - znate na koji mislim, Mma. Bila sam srećna što sam dobila taj posao i zadovoljna što živimo u Gaboronu, gde se sve događa i gde niste okruženi samo prašinčinom i ničim više.

„Sve je išlo veoma dobro. Ja nisam dobila mesto šefa kuhinje - taj posao radi jedna žena po imenu Mma Cau. Bila je uvek veoma dobra prema meni i postarala se da po isteku prve godine dobijem povišicu. Bila sam vrlo srećna, sve dok nisam otkrila šta se događa.

„Mma Cau ima muža, koga sam jednom ili dvaput videla tamo. Jednog dana, jedna od spremačica mi je rekla: 'Taj čovek sve pojede, znate. Dobije svu najbolju hranu.'

„Nisam imala pojma šta je time htela da kaže, stoga sam je upitala o kojem to čoveku govori. Rekla mi je da je to muž Mme Cau i da u koledžu postoji ostava u koju on povremeno navraća i u koju mu njegova žena odnosi samo najkvalitetnije meso. Drugim danima, rekla je, Mma Cau odnosi pakovanja najboljeg mesa i priprema ga

mužu kod kuće. Ta hrana pripada koledžu, rekla je, ali ipak odlazi pravo u usta muža Mme Cau, koji je, zahvaljujući valjanim obedima, svakog dana sve deblji i deblji.

„Isprva nisam poverovala u to. Jesam primetila da je on vrlo debeo, ali pomislila sam da je to zato što je oženjen tako dobrom kuvaricom. Muževi dobrih kuvarica često su deblji od ostalih muškaraca - što je sasvim prirodno, pretpostavljam.

„Jednog dana sam rešila da proverim da li mi je ta spremačica ispričala istinu. Uočila sam da Mma Cau ponekad u vreme ručka ode iz kuhinje, ali uvek sam bila prezauzeta da bih obratila pažnju na to. U velikoj kuhinji se uvek nešto dešava i ima mnogo razloga zbog kojih šef kuhinje ponekad mora i da ode od šporeta. Mora da proverava zalihe. Mora da odgovara na telefonske pozive. Mora da požuruje pomoćnike.

„Tog dana sam motrila na Mmu Cau. U jednom trenutku je izašla napolje da bi pozvala jednu pomoćnicu, koja je sedela napolju na suncu i nije radila svoj posao. Pogledala sam kroz prozor i videla kako preti prstom toj ženi i viče na nju, ali nisam čula šta je rekla. Mada, mogu da mislim šta je to bilo.

„A onda, nekoliko minuta kasnije, primetila sam da je prišla vratima jedne od pećnica za zagrevanje i izvadila iz nje pokriven sud. Bila je to pećnica koju nikad ne koristimo, budući da kuhinja ima veliki kapacitet. Uzela je, dakle, taj sud, koji beše pokriven metalnim tanjirom, i izašla iz kuhinje. Prišla sam prozoru i videla je kako odlazi prema maloj zgradi blizu kuhinje. Tamo se nalazi stara kancelarija, koja se više ne koristi, i ostava. Ušla je, zadržala se unutra nekoliko minuta, a potom ponovo izašla, bez suda, ali brišući ruke o kecelju.

„Pričekala sam dva-tri minuta. Mma Cau bila je zauzeta nadgledanjem pomoćnica koje su servirale gulaš za studente. Govorila im je da ne prave suviše izdašne porcije, jer neće biti dovoljno gulaša za one studente koji će ručati u drugoj turi. Čula sam i kako kaže jednoj pomoćnici da ne bi trebalo da daju obilnije porcije onima koji su im simpatičniji, koji im se osmehuju kad dođe njihov red ili koji su im u rodu. Nisam mogla da

verujem svojim ušima, ako je ono što sam pre toga videla bilo istina. Mislim da ne bi trebalo govoriti jedno, a raditi sasvim suprotno, zar ne, Mma Ramocve? Ne. I ja sam to pomislila.

„To je bio najpogodniji trenutak da izađem iz kuhinje, dok je Mma Cau držala predavanje pomoćnici. Izašla sam i otrčala preko do zgradice u koju sam je videla da ulazi. Zaključila sam da će biti najbolje da se pravim da nešto tražim, stoga nisam pokucala na vrata, nego sam ih samo otvorila i ušla. Unutra je bio muškarac, onaj debeli muškarac, muž Mme Cau. Sedeo je za malim stolom, a pred njim se nalazio tanjir s ogromnom šniclom. Bilo je tu i povrća - krompir preliven umakom i gomila dinstane šargarepe. Na stolu se nalazila i boca kečapa od paradajza, kao i novine, *Dejli njuz*, koje je prelistavao dok je jeo.

„Pretvarala sam se da sam iznenađena, iako je ono što sam videla bilo upravo ono što sam i očekivala da vidim. Stoga sam ga pozdravila i izvinila se što ga uznemiravam dok ruča. Osmehnuo se i rekao da nema veze, te da slobodno potražim ono po šta sam došla. Potom se vratio svojoj šnicli, koja je stvarno odlično mirisala u toj maloj prostoriji.”

Kako je priča tekla, usta Mme Ramocve behu sve više i više otvorena od čuda. Mma Makuci takođe je delovala kao da je hipnotisana pripovešću koju je kazivala njihova klijentkinja i sedela je za svojim radnim stolom sasvim nepomično, upijajući svaku reč.

Popi je sada zastala. „Nadam se da ne mislite da sam bila previše radoznala”, rekla je. „Znam da se ne bi trebalo petljati u tuđa posla.”

Mma Ramocve je odmahнула glavom. „Ali to *nisu* tuđa posla, Mma”, rekla je. „To su vaša posla. Ako neko od zaposlenih potkrada firmu, to su onda svakako posla svih koji u njoj rade. To su posla svih vas.”

Popi je izgledala kao da joj je laknulo. „Drago mi je da ste to rekli, Mma. Ne bih želela da me smatrate za osobu koja gura nos u tuđe stvari. Brinula sam...”

„Dakle”, prekinula ju je Mma Ramocve. „Morate da odlučite šta da radite. Jeste li zato došli kod mene?”

Ovaj zaključak delovao je logično Mmi Ramocve, ali je Popi podigla ruke, poričući. „Ne, Mma“, rekla je. „Ja sam odmah odlučila šta ću da uradim. Koliko sutradan sam prišla Mmi Cau i upitala je za njenog muža. Rekla sam joj: 'Zašto vaš muž jede hranu koja pripada koledžu? Zar nemate dovoljno sopstvene hrane?'

„Ona je tog časa pregledala neki lonac i kad je čula moje pitanje, ispustila ga je, toliko je bila iznenađena. Zatim se zagledala u mene i rekla mi da ne zna o čemu pričam i da ne bi trebalo da izmišljam takve nebulozne priče, da ne bi neko slučajno poverovao u njih.

„'Ali videla sam svojim očima', odvratila sam. 'Videla sam ga tamo preko u ostavi kako jede šnicle iz koleške kuhinje. Videla sam ga, Mma.'”

Mma Makuci, koja je dotad ćutala, nije više mogla da se suzdrži. „Ali, Mma, nije valjda pokušala da porekne“, rekla je. „Pokvarene li žene! Da otkida od usta studentima i hrani tog svog debelog muža! A za to meso odvajaju se pare od poreza koji svi plaćamo!”

Popi i Mma Ramocve istovremeno su pogledale Mmu Makuci. Njen gnev beše gotovo opipljiv.

„Pa i nije“, nastavila je Popi. „Kad sam joj rekla da sam svojim očima videla šta se događa, ona je samo načas začutala. Ali gledala me je suženim očima - evo, ovako. Potom je rekla da će se, ako samo nekome zucnem o tome, postarati da izgubim posao. Objasnila mi je kako je njoj lako da to uradi. Da će biti dovoljno da kaže upravitelju koledža da nisam dorasla poslu i da moraju da potraže nekog drugog. Rekla je da će joj oni poverovati i da ja tu neću moći baš ništa.”

„Nadam se da ste otišli pravo u policiju“, srdito je rekla Mma Makuci.

Popi je ljutito šmrknula. „Kako sam mogla? Nisam imala nikakav dokaz koji bih dala policiji, i poverovali bi pre njoj nego meni. Imajte na umu da je ona šef kuhinje. Ja sam samo jedna od kuvarica.”

Mma Ramocve je podigla pogled prema tavanici. Pročitala je nedavno jedan članak o ovoj vrsti problema i pokušavala je da se priseti izraza koji su upotrebili da bi ga opisali. Duvanje u pištaljku!*(*Doslovan prevod fraze „whistle-blowing“. Inače, ova fraza prevodi se kao „propevati“ (prilikom policijskog ispitivanja, na primer), „odati“ (nekog ko se bavi nečim nezakonitim) i tome slično. Ovde je, zbog dijaloga koji sledi, dat doslovan prevod ove fraze. (Prim. prev.)*) Da, to je to. U članku se govorilo o tome da se oni koji uoče neke nezakonite radnje na svom radnom mestu i hoće da ih prijave, često nađu u nebranom grožđu. U nekim zemljama, pisalo je, zakon štiti one koji dunu u pištaljku - u nekim zemljama, da, ali nije bila sigurna važi li to i za Bocvanu. U Bocvani je bilo vrlo malo korupcije, ali ipak nije bila sigurna da li to iole olakšava život duvačima u pištaljku.

„Duvanje u pištaljku“, rekla je glasno. „Eto šta je to - duvanje u pištaljku.“

Popi ju je bledo pogledala. „Ko duva u pištaljku?“ upitala je.

„Vi“, odvratila je Mma Ramocve. „Ili biste mogli da dunete u pištaljku.“

„Ne vidim kakve veze imaju pištaljke s ovim“, rekla je Popi.

„Kad biste otišli u policiju, dunuli biste u pištaljku“, objasnila je Mma Ramocve. „Tako se kaže za osobu koja obelodani ono što se događa iza kulisa.“

„Iza kulisa?“ upitala je Popi.

Mma Ramocve odlučila je da promeni pristup. Ima ljudi koji su prilično bukvalni u svom shvatanju stvari, a Popi je, činilo se, bila jedna od njih.

„Dobro, nemojmo se sada suviše zamajavati pištaljkama i sličnim stvarima“, rekla je. „Šta je ovde važno: želite da uradimo nešto povodom te žene i njenog potkradanja. Je li tako?“

Predlog kao da je uznemirio Popi. „Nije“, odvratila je. „To nije ono što želim, Mma. Morate da sačekate da završim priču.“

Mma Ramocve se lakim pokretom glave izvinila, a Popi je nastavila tamo gde je stala.

„Bojala sam se, Mma. Nisam smela ni da pomislim da ostanem bez posla i zato nisam uradila ništa. Nije mi se dopadala pomisao da taj čovek proždire svu to državnu hranu, ali onda sam pomislila kako bi bilo živeti bez kuće i samo sam se ugrizla za jezik. Ali onda, pre tri

dana, Mma Cau mi je prišla baš kad sam se spremala da krenem kući. Moj muž ima kola i čekao me je napolju. Videla sam ga kako sedi u kolima i zuri u nebo, kao što voli da radi. Kad ste kuvar, sve što vidite su tavanica kuhinje i oblaci pare. Zato, kad ste napolju, volite da gledate u nebo.

„Mma Cau me je povukla u stranu. Tresla se od besa i mislila sam da sam nešto grdno pogrešila u poslu. Ali nije bila reč o tome. Zgrabila me je za mišicu i unela mi se u lice. 'Misliš da si pametna', rekla je. 'Misliš da možeš da me nateraš da ti platim za ćutanje o mom mužu. To misliš, je l' da?'

„Nisam imala pojma o čemu govori. To sam joj i rekla, ali ona mi se samo nasmejala u lice. Rekla je da je pocepala pismo koje sam napisala. Zatim je rekla da će me se prvom prilikom otarasiti. Rekla je da će možda potrajati i mesec-dva, ali da će se pobrinuti da me isteraju s posla."

Popi je učutala. Približavajući se kraju priče, počela je da govori sve glasnije, a poslednje rečenice izgovorila je dahćući. Mma Ramocve se nagnula prema njoj i uzela je za ruku. „Ne nervirajte se, Mma", blago je rekla. „Ona samo preti. Ljudi često ne ispune svoje pretnje, zar ne, Mma Maknci?"

Pre no što je odgovorila, Mma Makuci je kratko pogledala Mmu Ramocve. Pomislila je da takvi ljudi često urade baš onako kao što su i zapretili da će uraditi - i gore od toga - ali da nije pravi trenutak za izražavanje takvih sumnji. „Podgrevanje atmosfere", rekla je. „Pomislili biste da je u Bocvani i ovako dovoljno toplo, s Kalaharijem odmah tu blizu, ali ipak postoje ljudi kao što je ta Mma Cau, koji podgrevaju ionako vrelu atmosferu. Ali to je ipak samo vreli vazduh, Mma, tako da nema potrebe da se zabrinjavate."

Popi je pogledala Mmu Makuci i slabašno se osmehnula. „Nadam se da ste u pravu, Mma", odvratila je. „Ali nisam sigurna u to. I, uostalom, o kakvom je to pismu pričala? Ja joj ga sasvim sigurno nisam napisala."

Mma Ramocve je ustala sa stolice i otišla do prozora. Popi je rekla kako kuvari vole da gledaju u nebo kad god im se ukaže prilika za to; e pa isto važi i za privatne detektive, pomislila je. Staviše, svi bi

trebalo da gledaju u nebo kad god mogu, jer nebo zna mnoge odgovore, pod uslovom da čovek zna kako da ih vidi. A sada, dok je posmatrala nebo, preko vrhova krošnji akacija i gore ka onoj ječećoj praznini, činilo joj se vrlo očiglednim da Popi nije jedina koja zna za hranu i ona druga osoba koja zna - a koja, takođe vrlo očigledno, nije niko drugi do pomenuta spremačica - koristi priliku da ucenjuje Mmu Cau. Na Popinu nesreću, krivica je pala na nju, ali to je tako tipično za život, zar ne? Često biva okrivljena pogrešna osoba i pogrešna osoba trpi zbog nečega što je uradio neko drugi. A u svemu tome je nebo, nebo koje je videlo toliko toga, neutralno, apsolutno neutralno.

Problem s učenom, razmišljala je Mma Ramocve, jeste sledeći: žrtva je često prestupnik, ali pošto je ucenjena, ume da izazove naše sažaljenje. Ali zašto bismo žalili nekoga ko je, naprosto, nateran da plati za svoj prestup? Mmi Ramocve se učinilo da je ovo problem koji iziskuje ozbiljno razmišljanje. Možda čak i postavljanje pitanja tetki Imang. Tetka Imang...

Četvrto poglavlje

ŠTA SU FEMINISTKINJE NAMENILE MUŠKARCIMA

Mma Makuci je pripremila večeru za gospodina Futija Radifutija, svog odskorašnjeg verenika. Futi Radifuti bio je sin starijeg gospodina Radifutija, uspešnog poslovnog čoveka, farmera i vlasnika prodavnice nameštaja „Dvostruko udobnije“. Upoznala ga je na plesnom kursu koje su oboje pohađali, na Akademiji za ples i pokret. To nije bila prava akademija, utoliko što nije imala svoju zgradu, a ni osoblje, ako se izuzmu žena koja je uzimala novac i instruktor, gospodin Fano Fanope, plesač koji je s velikim uspehom nastupao u Johannesburgu i Najrobiju. Glas o veridbi proneo se među polaznicima plesnog kursa, a gospodin Fanope lično je jedne večeri, na kraju časa, zvanično objavio da se akademija ponosi time što je zbližila ovaj par.

„Kontakt među ljudima je suština plesa“, rekao je u svom govoru. „Kad igrate s nekim, vi mu se obraćate, iako ne otvarate usta. Vaši pokreti mogu da pokažu ono što vam je u srcu. To je veoma važno. Upravo zato se tako mnogo srećnih parova upoznalo upravo na igrankama. A to je još jedan razlog da rezervišete mesto na našem narednom kursu, ako to već niste učinili. Dame, mogle biste da budete kao Grejs Makuci i nađete ovde dobrog muža; gospodo, ugledajte se na gospodina Futija Radifutija, koji je našao ovu dobru ženu. Poželimo im da budu srećni zajedno! Poželimo im mnogo srećnih sati na plesnom podijumu i svim drugim mestima!“

Mma Makuci beše dirnuta ovim govorom, uprkos neuvijenom pozivu na rezervacije unapred. Dopadao joj se gospodin Fanope i znala je da mu je istinski drago zbog njihove veridbe. Znala je i da to zadovoljstvo dele i mnogi polaznici kursa, čak iako ne baš svi. Jedna od žena, osoba po imenu Vajolet, koju je znala iz Bocvanskog koledža za sekretarice, podrugljivo se smeškala za vreme govora gospodina Fanopea i promrmijala nešto muškarcu koji je stajao pored nje, koji je jedva suspregao

smeh. Mma Makuci je razmenila nekoliko reči s njom na jednom od ranijih časova, i tom prilikom je Vajolet iznela omalovažavajući! primedbu na račun zelenih cipela Mme Makuci (na koje je ona bila grdno ponosna) i otvoreno se podsmevala Futiju Radifutiju. Krajnjom snagom volje, Mma Makuci joj je odgovorila kurtoazno i čak se potrudila da joj da kompliment. To je odista bilo teško, s obzirom na to da je Vajolet dobila jedva prolaznu ocenu na Bocvanskom koledžu za sekretarice - nekih pedesetak posto - i beše očigledno da sve što je zanima jeste da ulovi što je moguće bogatijeg muža.

Primetivši podsmech, Mma Makuci je jedan divan trenutak zamišljala šta bi mogla da kaže Vajolet, ukoliko joj se ukaže prilika. A prilika se zaista ukazala, krajem te večeri, kad je Vajolet stala pored nje i rekla: „Dakle, Mma, baš ste ljubazni. Lepo je od vas što ste voljni da pazite gospodina Radifutija. Mora biti da mu je bilo vrlo teško da nađe ženu, a sad ste vi pristali da se udate za njega. Baš ste ljubazni. Ali to sam oduvek znala, naravno.“

Mma Makuci je pogledala svoju neprijateljicu. Još uvek se sećala onih dana u Bocvanskom koledžu za sekretarice, kad su glamurozne devojke, kojima je Vajolet, manje ili više, bila kolovođa, sedele u zadnjem delu učionice i pričale o svojim uspesima u društvu i podsmevale se kad bi predavač pohvalio Mmu Makuci ili neku drugu vrednu devojku. Tada nije rekla ništa i, ruku na srce, ne bi trebalo da govori ni sada, ali iskušenje je naprosto bilo suviše veliko.

„Hvala vam, Mma“, odvratila je. „Ali, znate, ja sam ona koja je imala sreće. Ne nalazi se svakog dana ovakav muž.“ Zaćutala je, a onda nastavila. „Ali nadam se da će i vas jednog dana zadesiti ista takva sreća. Ko zna?“ Potom se umilno osmehnula.

Vajolet je razrogačila oči. „Sreća? Ne bih ja to tako nazvala, Grejs Makuci! Nisam baš sigurna da je sreća naći se pored muškarca kao što je taj. U svakom slučaju, nadam se da će na kraju ispasti dobro za vas. Možda i hoće.“ I potom je i sama dodala: „Ko zna?“

Mma Makuci je osetila kako joj srce u grudima bubnja. Kucnuo je čas za poslednji udarac. „Ali ja sam zaista imala sreće, Mma“, odvrtila je. „Mislim da bi bilo koja devojka koja se uda u tu porodicu mogla da se smatra srećnom. I bogatom, uz to.“

Vajolet je zadrhtala. „Bogatom?“

„Psst“, rekla je Grejs Makuci, stavivši prst na usne. „Nije pristojno pominjati te stvari. Zato neću ni da govorim o prodavnici nameštaja 'Dvostruko udobnije', koja je samo jedan od biznisa u vlasništvu mog verenika, znate. Ne smem da pričam o tome. Ali sigurno znate tu prodavnicu, Mma? Ako dovoljno uštedite, mogli biste jednog dana da navratite i kupite sebi stolicu.“

Vajolet je zinula da nešto kaže, ali nije rekla ništa. Potom se pojavio gospodin Fanope, rukovao se s Mmom Makuci i odveo je da porazgovara s drugim polaznikom kursa koji je hteo da joj čestita. Mma Makuci se osvrnula i okrnula pogledom Vajolet, koja je petljala nešto po svojoj ručnoj torbici, ali je potom podigla glavu i uhvatila njen pogled, nesposobna da sakrije svoju zavist. Bilo je toliko prošlosti: pune stida, siromaštva i muka, i sada je naprosto mogla da čuje glas Mme Ramocve u glavi. „Ovo baš nije bilo lepo od vas, Mma Makuci“, rekla je Mma Ramocve. „Nije trebalo to da radite.“

„Znam“, odvrtila je u mislima Mma Makuci. „Ali jednostavno nisam mogla da odolim, Mma.“

Glas Mme Ramocve postao je smesta mekši. „Znam“, rekla je. „Znam.“ I zaista je znala, jer iako je bila dobra i ljubazna, Mma Ramocve bila je pre svega ljudsko biće i dobro je znala da ima trenutaka kada je nemoguće odupreti se malom likovanju, a pogotovo onom koga ćete se kasnije s osmehom prisećati i smešiti se satima i satima.

Mma Makuci i Futi Radifuti uhodali su se u prijatnu rutinu. Četiri dana nedeljno, uključujući i ponedeljak, Futi je dolazio na večeru u kuću Mme Makuci; preostala tri dana naizmenično je obedovao kod svoje najstarije tetke, kod sestre i zeta i, subotom

uveče, kod svog ostarelog oca. Večere kod oca bile su mu katkad naporne, budući da starčevo pamćenje nije bilo kao nekad i često se ponavljao, naročito kad je pričao o stoci. Ali Futi beše pun poštovanja i satima bi sedeo dok bi njegov otac vazda ispredao o jednom te istom: Seća li se Futi onog odličnog bika kojeg je prodao onom čoveku koji je živeo u Mahalapiji? Može li Futi da se seti koliko su platili za onu bramansku kravu koju su kupili od onog burskog farmera dole u Zerustu? Beše to baš valjana krava, al' kad je ono uginula? Seća li se Futi koje to godine beše? I šta je bilo s onim bikom koji je otišao u Mahalapiju? Seća li ga se Futi? Sigurno?

Tu i tamo, Mma Makuci pridružila bi mu se na ovim večerama u očevoj kući i sedela bi mirno tokom tih stalno istih razgovora, trudeći se iz petnih žila da ne zadrema za vreme priča ili pitanja koja su ih prekivala. Kakva je ove godine stoka u Bobonongu? Je li mršava? Je li drugačija od stoke dole na jugu? Primetila je da Futi u očevom prisustvu izraženije zamuckuje. Za večerama u njenoj kući, to zamuckivanje bilo je sada jedva primetno, što je svedočilo o samopouzdanju koje je uspevala da mu ulije. U njenom društvu, bio je sada sasvim sposoban da izgovara duge i komplikovane rečenice, bilo na Secvana jeziku ili na engleskom, bez i najmanjeg oklevanja ili spoticanja. Ova novopronađena rečitost, na koju je bio tako ponosan, omogućavala mu je da iskaže stvari koje godinama nije mogao, a reči su prosto tekle iz njega; reči o detinjstvu, o dečaštvu; reči o poslu s nameštajem i udobnosti ili neudobnosti raznih vrsta stolica; i reči o radosti, čistoj radosti zbog toga što je našao nekog s kim će odsada deliti život.

Bilo je to kao kad se okonča suša - suša koja stvara prostranstva tišine, jednako kao što suša isuši slanište i pretvori ga u belu prašinu - a reči behu kao dugo žuđena kiša, od koje se zemlja najzad zazeleni.

Ubrzo je ustanovila šta Futi voli da jede i starala se da mu uvek pripremi neko od tih jela. Voleo je meso, naravno, naročito goveđe odreske s koskom, koje je s uživanjem uzimao u ruke i glodao. Voleo je koštanu srž sa širokom boranijom prelivenu

istopljenim maslacem, kao i seckano suvo meso u umaku, servirano s pire-krompirom. Pripremala mu je sva ta jela i svaki put bi joj iznova oduševljeno čestitao na njenom kulinarskom umeću, kao da ga još nijednom nije pomenuo. Volela je te komplimente, kao i lepe stvari koje je govorio o njenom izgledu. Po sopstvenom mišljenju, nije bila ništa više do žena s velikim naočarima i problematičnom kožom; sada beše opisivana kao jedna od najlepših žena u Bocvani, s nosom koji ga je podsećao na... i tu je promumlao nešto i ona nije dobro čula na šta ga to podseća njen nos, ali bila je sigurna da je asocijacija pozitivna i nije joj smetalo što ne zna šta je to.

Te večeri, posle drame sa zmijom, Mma Makuci udostojila je Futiya kompletnom pripovetkom o onome što se pretvorilo u nezaboravan dan. Ispričala mu je o apsurdnoj priči koju su šegrti izmislili o svojoj ulozi u uklanjanju zmiye, a on se na to smejao. Zatim mu je ispričala za Popin dolazak i njenu zanimljivu priповest o krađi hrane i pretnji otpuštanjem.

Kad je Mma Makuci završila, Futi je nekoliko minuta sedeo ne progovarajući. „Dakle?“ rekao je naposletku. „Dakle, šta možete da uradite da biste pomogle toj ženi? Nije mi jasno kako ćete uspeti da joj sačuvate posao. Šta možete da uradite?“

„Možemo da se pobrinemo da ta kuvarica - ta druga žena - izgubi posao, a ne ona“, odvratila je Mma Makuci. „Nju bi trebalo otpustiti.“

Futi je delovao sumnjičavo. „Možda. Ali ne vidim kako ćete to postići. Uostalom, odakle početi u jednom ovakvom slučaju? Šta vi tu uopšte možete?“

Mma Makuci mu je sipala još jednu porciju pire-krompira. „Možemo da ustanovimo ko zaista ucenjuje Mmu Cau. Tada bismo mogli da joj kažemo da to nije Popi.“

Futi je smatrao da je to sasvim logičan predlog, ali mu je potom pala na pamet bolja ideja i rekao ju je Mmi Makuci dok je počinjao da jede svoj pire-krompir. „Dabome, bilo bi lakše, zar ne, reći Mmi Cau da ćemo, bude li otpustila Popi, *mi* reći vlastima na koledžu za njeno potkradanje. To bi svakako bilo jednostavnije.“

Mma Makuci je buljila u njega. „Ali i to je, u suštini, ucena“, prigovorila je. „Ne možeš da ideš naokolo i pretiš ljudima na takav način.“

„Ne vidim zašto ne“, rekao je Futi, brišući trunčicu pirea s brade. „Mi od nje ne dobijamo ništa. Ne može biti ucena ako ne dobijaš ništa za sebe.“

Mma Makuci je razmislila malo o ovome. Možda je Futi u pravu, ali ipak, Mma Ramocve je stalno naglašavala da cilj ne opravdava sredstvo i da čovek nema pravo da poćini prestup da bi ispravio neku nepravdu. Ipak, i Mma Ramocve beše poznata po tome što je tu i tamo umela da slaže u nastojanju da dopre do istine. Izvukla je informaciju od državnog činovnika tako što je navela nepostojećí propis; rešavajući porodićni problem bivšeg ministra pretvarala se da je neko drugi; spisak je poduži, kad smo već kod toga. U svakom slučaju, radila je to u svojim nastojanjima da pomogne onima kojima je pomoć bila potrebna i, uostalom, to nisu bile nikakve krupne laži; međutim, ipak su bile laži i pitala se da li je Mma Ramocve sasvim dosledna u vezi s ovim. Odlučila je da će morati to da je pita, ali ovog časa bilo je bolje da promeni temu. Stoga je podigla pogled s tanjira i upitala Futija Radifutija kako je bilo tog dana u radnji.

Drage volje je ostavio iza sebe filozofske složenosti ucene i stao živahno da pripoveda o problemu na koji su naišli prilikom isporuke stola koji je imao samo tri noge. U fabrici su bili izrićiti u svojoj tvrdnji da su im ostavili sve četiri, ali je radnik u skladištu jednako ćvrsto stajao pri stanovištu da je imao samo tri noge kada je dopremljen.

„Možda je ovo još jedan slučaj za Mmu Ramocve“, rekla je Mma Makuci. „Ona je dobra u raspetljavanju takvih nedoumica.“

Riti se osmehnuo. „Ima Mma Ramocve i pametnija posla“, rekao je. „Veće zloćine koje valja da reši.“

Mma Makuci je već ranije ćula ovu popularnu zabludu. Laskala joj je pomisao da je reputacija Prve damske detektivske agencije tako naduvana, ali nije mogla da dozvoli da Futi, njen

rođeni verenik, oстане u neznanju u pogledu onoga čime su se zaista bavile.

„Ne“, odvrátila je. „Mma Ramocve ne rešava zločine. Ona se bavi malim stvarima.“ Da bi prikazala koliko su male, Mma Makuci približila je vrh palca i kažiprsta sasvim blizu, kao da pridržava vlas kose. „Ali“, nastavila je, „te male stvari su ljudima važne. Mma Ramocve ume često da mi kaže da se život sastoji od malih stvari. I mislim da je u pravu.“

Futi je pomislio kako je i ona u pravu. Beše malčice razočaran saznanjem da se Prva damska detektivska agencija ipak ne bavi velikim zločinima. Bilo mu je vrlo drago što uopšte ima verenicu, a kamoli još verenicu s tako glamuroznim zanimanjem, i hvalio se prijateljima kako je veren s poznatom detektivkom. Dabome, to je, strogo uzev, bila istina - Mma Makuci je zaista bila detektivka i nije bilo preterano važno što se u svom poslu bavila ovozemaljskim stvarima. Staviše, tako je verovatno bilo i bolje. Detektivi drugačije vrste umeli su i da budu izloženi opasnosti, a to nije bilo ono što je Futi imao na umu za svoju buduću ženu. Nema mnogo opasnosti u poslu prodaje nameštaja, u kojem će uvek biti mesta za nju bude li odlučila da napusti privatno istraživanje. Pitao se da li bi trebalo da joj to pomene, ali je ipak rešio da je bolje da ćuti. Nije želeo da pomisli da će u braku s njim morati da se povinuje njegovim planovima; čuo je da žene u poslednje vreme nerado prihvataju takve stvari - što je, u stvari, dobro, smatrao je. Jer, previše dugo su muškarci uzimali zdravo za gotovo da će se žene pokoravati njihovim zapovestima, a ako su današnje žene dovodile to u pitanje, drage volje se slagao s njima. Mada, to ne znači da je gajio simpatije prema onima koje su sebe nazivale feministkinjama: čuo je jednu od tih gospođa na radiju i bio šokiran njenom agresivnošću prema muškarcu koji ju je intervjuisao. Ta žena je, manje ili više, optužila reportera da je arogantan kad je osporio njenu tvrdnju da su muškarci, uopšte uzev, manje sposobni od žena. Rekla je da je njegovo vreme „prošlo“ i da će feminizam zbrisati muškarce kao što je on. Ali ako će muškarci biti zbrisani, pitao se Futi Radifuti, šta će biti s njima? Hoće li biti smešteni u nekakve specijalne domove, u

kojima će im biti zadavani neki jednostavni zadaci, dok će se žene baviti važnim upravljačkim poslovima? Da li će muškarcima biti dozvoljeno da ponekad izađu iz tih domova i prošetaju malo (pod pratnjom, razume se)? Još dobrih nekoliko dana nakon što je odslušao tu emisiju, brinuo je Futi Radifuti o tom zbrisavanju i imao vrlo živ i neprijatan san - noćnu moru, u stvari - u kojoj ga je neka krupna feminisukinja zaista počistila nekakvom metlom. Beše to vrlo neprijatno iskustvo, to tumbanje u oblaku prašine pred agresivnim pokretima te zastrašujuće žene.

Pogledao je Mmu Makuci, koja je sekla komad mesa na svom tanjiru. Stručno je baratala nožem, kojim je gurnula odsečeno parčence na viljušku. Zatim se viljuška našla pred njenim ustima, koja su se širom otvorila da prime hranu, posle čega su se zubi sastavili. Osmehnula mu se i pokretom glave pokazala prema njegovom tanjiru, podstičući ga da nastavi s jelom.

Futi je pogledao u svoj tanjir. Tog trenutka mu je palo na pamet da bi Mma Makuci mogla biti feministkinja. Nije znao otkud mu ta pomisao. Nije mu nikad pretila da će ga zbrisati, ali kad su igrali zajedno na Akademiji za ples i pokret, nije bilo sumnje u pogledu toga ko vodi. Gospodin Fano Fanope objasnio je da je u klasičnim plesovima uvek muškarac onaj koji vodi, ali Futi je zaključio da nije stvoren za to i rado je sledio odlučne podsticaje dlanova Mme Makuci, od kojih jedan beše položen na njegovo rame, a drugi nisko na leđima. Da li ju je ovo činilo feministkinjom ili naprosto ženom koja ume da prepozna muškarca koji nema pojma kako da vodi u plesu? Podigao je pogled s tanjira i usmerio ga ka Mmi Makuci. Video je svoj odraz u sočivima njenih velikih okruglih naočara i osmeh na njenim usnama. Možda bi bilo najbolje da je jednostavno upita, pomislio je.

„Mma Makuci“, zaustio je, „hteo bih nešto da te pitam.“

Mma Makuci je spustila nož i viljušku i osmehnula mu se. „Možeš da me pitaš šta god želiš“, odvrátila je. „Verenici smo.“

Progutao je knedlu. Bilo bi najbolje da bude direktan. „Jesi li ti feministkinja?“ bubnuo je. Usled nervoze, malčice je zamucuo

izgovarajući reč „feministkinja“, zbog čega je slovo f zazvučalo dvostruko ili, čak, trostruko. Njegovo zamuckivanje beše znatno umanjeno od susreta s Mmom Makuci i njenog pristanka da se uda za njega, ali u trenucima stresa je još uvek umelo povremeno da se ispolji.

Mma Makuci bila je pomalo zatečena pitanjem. Nije očekivala načinjanje ove teme, ali sad kad je pitanje palo, mogla je dati samo jedan odgovor.

„Dabome da jesam“, jednostavno je rekla. Odgovorivši, pogledala ga je kroz svoje velike okrugle naočari; ponovo se osmehnula. „Danas su mnoge žene feministkinje. Zar nisi to znao?“

Futi Radifuti nije mogao da joj odgovori. Zinuo je da nešto kaže, ali izgledalo je da su ga reči, u poslednje vreme tako izdašne, jednostavno napustile. Beše to stari, dobro poznat osećaj; napor da misli koje su mu bile na umu artikulise u glas koji nije hteo da izađe iz grla, ili je izlazio grčevito, zapinjući. Zamišljao je budućnost punu nežnosti i obostrane pažnje; sada, međutim, izgledalo mu je da će se suočavati sa galamom i sukobima. Biće zbrisan, isto kao u onom snu; ali ovog puta neće biti buđenja da ga spase.

Pogledao je Mmu Makuci. Kako je mogao, on koji je bio tako oprezan, da toliko pogreši u vezi s nekim? Njegov tipičan maler; žene ga nisu nikad primećivale - ne beše mu dato da ga obožavaju, da mu se dive; umesto toga, biće meta kritika i grdnji, jer to je bilo ono što je zamišljao da feministkinje rade muškarcima. Pokažu im gde im je mesto; ponize ih; rugaju im se. Sve je to sad ležalo pred Futijem Radifutijem dok je turobno zurio u lice svoje verenice i potom ponovo u sopstveni tanjir, u kojem su poslednji ostaci hrane, više nalik na gustu čorbu, ležali nedirnuti.

Peto poglavlje

JOŠ RAZGOVORA S CIPELAMA

„Imam toliko posla danas“, rekao je gospodin Dž. L. B. Matekoni, brišući ruke malim komadom pucvale. „Čeka me gomila stvari koje moram da uradim, a neću imati vremena za sve. Baš nezgodno.“ Podigao je oči prema nebu, ali ne pre no što je okrznuo pogledom Mmu Ramocve.

Znala je da je ovo molba. Gospodin Dž. L. B. Matekoni nije bio čovek koji će direktno zamoliti za uslugu. Uvek je bio spreman da priskoči u pomoć drugim ljudima, što je Mma Potokvani, nadzornica sirotišta, vrlo dobro znala, ali ga je sopstvena stidljivost redovno sprečavala da zamoli druge da učine nešto za njega. Katkada je, međutim, bilo poziva u pomoć, prurušenih u komentar o pritiscima koji su u svakom trenutku pretili da nadvladaju svakog vlasnika automobilskeg servisa; ovo beše jedan od takvih poziva, na koji je Mma Ramocve, dabome, spremno reagovala.

Pogledala je svoj sto, na kojem nije bilo mnogo papira. Na njemu se nalazio račun, još uvek u koverti ali sasvim sigurno račun, i tek napola dovršeno pismo klijentu. I jedno i drugo behu stvari kojima bi se radije pozabavila neki drugi put, stoga se ohrabrujuće osmehnula gospodinu Dž. L. B. Matekoniju.

„Mogu li ja nešto da pomognem?“ upitala je. „Ne mogu da popravljam kola umesto tebe, ali možda ima nešto drugo?“

Gospodin Dž. L. B. Matekoni je ubacio zamašćen komad pucvale u korpu za papir. „Da znaš da ima, Mma“, rekao je, „kad već pitaš. Jeste da ima neke veze s kolima, ali ne moraš baš da ih popravljaš. Znam da si ti detektivka, Mma Ramocve, a ne automehaničar.“

„Volela bih da umem da popravljam kola“, odvratila je Mma Ramocve. „Možda jednog dana i naučim. Danas ima mnogo žena koje umeju da popravljaju kola. Mnogo je devojaka koje šegrtuju učeći automehaničarski zanat.“

„Viđam ih ponekad“, rekao je gospodin Dž. L. B. Matekoni. „Pitam se da li su mnogo drugačije od...“ Nije završio rečenicu, već je glavom pokazao u pravcu radionice iza svojih leđa, u kojoj su dvojica

šegrt, Čarli i onaj mlađi - koga niko nikad nije nazvao po imenu - menjali ulje na kamionu.

„Mnogo su drugačije“, rekla je Mma Ramocve. „Ti momci sve svoje vreme provode razmišljajući o devojkama. Znaš ih kakvi su.“

„A devojke ne razmišljaju o mladićima?“ upitao je gospodin Dž. L. B. Matekoni.

Mma Ramocve razmislila je nekoliko časaka o ovome. Nije bila sasvim sigurna u odgovor. Kad je bila devojka, razmišljala je povremeno o mladićima, ali samo zato da bi se prisetila koliko je srećna zato što je devojka, a ne mladić. A kad je postala malo starija, i podložna muškom šarmu, iako jeste tu i tamo zamišljala kako bi bilo provoditi vreme u društvu određenog mladića, mladići *kao vrsta* nisu joj okupirali misli. Niti je razgovarala o mladićima na način na koji su ovi šegrti razgovarali o devojkama, premda postoji mogućnost da su današnje devojke drugačije. Jednom prilikom, kad je tražila neku knjigu u novoj knjižari gospodina Kerisona, čula je neke tinejdžerke - devojke od sedamnaestak godina - kako razgovaraju između sebe i bila preneražena onim što je čula. Ta preneraženost ogledala joj se na licu, jer je doslovno zinula od čuda, i jedna od devojaka je to primetila. „Šta je, Mma?“ upitala je. „Niste nikad čuli za momke?“ A ona se borila da nađe reči, tražila odgovor koji bi tim bestidnicama rekao da ona zna sve o muškarcima - i to već godinama - ali koji bi im istovremeno pokazao da ne odobrava njihovo ponašanje. Ali reči nisu došle, a devojke su, kikoćući se, otišle dalje.

Mma Ramocve nije bila od onih što se prenemažu. Znala je šta se dešava između dvoje ljudi, ali smatrala je to delom života koji bi trebalo da bude privatn. Verovala je da su osećanja koja gajimo prema nekome krajnje lična stvar i da misterije duše nisu nešto o čemu bi trebalo pričati. Čovek to naprosto ne bi trebalo da radi, jer moral stare Bocvane nije funkcionisao na taj način. Postoji nešto što se zove stid, razmišljala je, premda ima mnogo ljudi koji su, izgleda, zaboravili šta je to. A šta bi s nama bilo bez morala stare Bocvane? Bez njega ne bi nikako išlo, po mišljenju

Mme Ramocve, jer bi to značilo da bi ljudi mogli da rade šta hoće, ne obazirući se na to šta drugi misle. To bi bio recept za sebičnost, jasan kao da je napisan u kuvarskom priručniku: *Uzmite jednu zemlju, sa svim onim što ona znači, s njenim dobrim ljudima, njihovim osmesima i njihovim navikama da se međusobno ispomažu; ne obraćajte pažnju na sve to; dobro protresite; dodajte moderne ideje; pecite dok ne bude upropašćeno.*

Pitanje gospodina Dž. L. B. Matekonija o tome da li devojke razmišljaju o mladićima visilo je u vazduhu, još uvek bez odgovora. Posmatrao ju je, iščekujući. „Dakle, Mma?” upitao je. „Zar devojke ne razmišljaju o mladićima?”

„Ponekad”, odvratila je ležerno Mma Ramocve. „Onda kad nemaju o čemu boljem.” Uputila je mužu osmeh. „Ali nismo o tome razgovarali”, nastavila je. „Šta je to što želiš da uradim?”

Gospodin Dž. L. B. Matckoni objasnio joj je šta je posredi. Trebalo je da se odveze u Mokolodi, koji se nalazio na pola sata vožnje prema jugu.

„Onaj moj prijatelj koji je sredio kobru”, rekao je. „Nil. Taj. On tamo ima jedan stari kamionet, pikap, koji je godinama vozio. A onda...” Gospodin Dž. L. B. Matekoni je zastao. Smrt automobila bi ga uvek kosnula, jer su automobili bili ono čime se bavio. „Nisam mogao da učinim više ništa. Trebali su mu novi cilindri. Novi klipovi. Nove karike.” Zalostivo je odmahnuo glavom, poput lekara suočenog s beznadežnom prognozom.

Mma Ramocve podigla je pogled prema tavanici. „Da”, rekla je. „Sigurno je bilo vrlo tužno.”

„Ali, srećom, Nil ga se nije otarasio”, nastavio je. „Neki ljudi naprosto bace kola, Mma Ramocve. Bace ih, zamisli.”

Mma Ramocve je uzela parče hartije sa svog stola i počela da ga presavija. Gospodinu Dž. L. B. Matekoniju je često trebalo malo vremena da kaže šta hoće, ali ona beše navikla da čeka.

„Imam mušteriju s polomljenom poluosovinom”, nastavio je gospodin Dž. L. B. Matekoni. „To ti je deo zadnje osovine. To

znaš, je l' da? Ima jedna osovina koja ide odozgo, po sredini, sve dok ne naiđe na mehanizam menjača na sredini zadnje osovine. E, na svakoj njenoj strani imaš nešto što se zove poluosovina i ide do točka."

Parče hartije u desnoj ruci Mme Ramocve beše presavijeno na pola i potom još jednom, pod uglom. Kad ga je podigla i pogledala, učinilo joj se da liči na pticu, zdepastu pticu s velikim kljunom. Suzila je pogled i žmirkavo se zagledala u nju, tako da se hartija stopila sa zidovima kancelarije u pozadini. Razmišljala je o mušteriji s polomljenom poluosovinom - tačno je shvatala šta je gospodin Dž. L. B. Matekoni hteo da kaže, ali se osmehnula na ovaj njegov način izražavanja. Gospodin Dž. L. B. Matekoni je kola i njihove vlasnike smatrao međusobno zamenjivim ili, praktično, jednim te istim, a rezultat toga bio je da je govorio o ljudima koji gube ulje ili im je potrebno uraditi limariju. To je oduvek zabavljalo Mmu Ramocve, koja je u mislima videla ljude za kojima ostaje trag ulja koje kaplje ili s ulubljenim telom ili udovima. Stoga je na isti način zamislila i mušteriju s polomljenom poluosovinom; siromah čovek, možda šepa, a možda je nekako zakrpljen.

„Dakle“, rekao je gospodin Dž. L. B. Matekoni. „Dakle, da li bi mogla da odeš i doneseš mi to, Mma Ramocve? Nećeš morati ništa da dižeš - jedan od njegovih ljudi će to da uradi. Tvoje je samo da se odvezeš tamo i nazad. To je sve.“

Mmi Ramocve se dopala ideja o odlasku u Mokolodi. Iako je živela u Gaboronu, u duši nije bila gradsko čeljade - poput većine Bocvanaca - i nikad nije bila srećnija nego kad se nalazila napolju u šikari, udišući punim plućima vazduh provincije, suv i prožet mirisom akacije. U Mokolodi će se odvesti sa spuštenim prozorima, a sunce i vazduh preplaviće kabinu njenog malog belog kombija; pred njom će pucati vidik na bregove oko Ocea i iza njih, sprema zelene, a u daljini plave. Skrenuće desno, a nekoliko minuta kasnije naći će se pred kamenom kapijom rezervata i objašnjavati čuvaru kojim je poslom došla. Možda će popiti čaj na verandi kružne glavne zgrade, s njenim slamnatim krovom i okolnim drvećem, i pogledom na brda. Pokušala je da se seti da li tamo služe biljni čaj; mislila je da služe,

ali poneće, za svaki slučaj, kesicu svog čaja, pa će ih zamoliti da joj ga skuvaju.

Gospodin Dž. L. B. Matekoni ju je zabrinuto posmatrao. „To je sve“, rekao je. „To je sve što te molim da uradiš.“

Mma Ramocve je odmahнула glavom. „Ne“, odvratila je. „To je u redu. Samo sam razmišljala.“

„O čemu si razmišljala?“ upitao je gospodin Dž. L. B. Matekoni.

„O brdima tamo“, odvratila je Mma Ramocve. „I o čaju. O takvim stvarima.“

Gospodin Dž. L. B. Matekoni je prasnuo u smeh. „Ti često razmišljaš o čaju, zar ne? Ja ne. Ja razmišljam o kolima i motorima i takvim stvarima. O kolomasti. Ulju. Amortizerima. To su ti moja razmišljanja.“

Mma Ramocve je spustila parče hartije koju je presavijala. „Nije li to čudno, gospodine Dž. L. B. Matekoni?“ rekla je. „Nije li čudno to da muškarci i žene razmišljaju o sasvim različitim stvarima? Eto, ti razmišljaš o automehaničarskim problemima, a ja sedim ovde i razmišljam o čaju.“

„Da“, odvratio je gospodin Dž. L. B. Matekoni. „Čudno je.“ Zastao je. Napolju su stajala kola kojima je trebalo da se pozabavi i bilo je vreme da počne da radi na njima. Vlasnik je želeo da budu gotova koliko posle podne, da ne bi morao da pešači kući. „Moram da se vratim poslu, Mma Ramocve“, rekao je. Klimnuvši glavom u znak pozdrava Mmi Makuci, izašao je iz kancelarije i vratio se u servis.

Mma Ramocve je odgurnula svoju stolicu i ustala. „Hoćete li sa mnom, Mma Makuci?“ upitala je. „Dan je kao stvoren za vožnju.“

Mma Makuci je podigla pogled sa svog radnog stola. „Ali, ko će da vodi računa o poslu?“ upitala je. „Ko će da se javlja na telefon?“

Mma Ramocve se pogledala u ogledalu na zidu iza ormarića za dokumenta. Bilo je namenjeno da ga koriste ona i Mma

Makuci, ali su ga najčešće koristili šegrti, koji su voleli da se doteruju pred njim. „Da upletem kosu?“ upitala je Mma Ramocve. „Šta mislite, Mma Makuci?“

„Vaša kosa je vrlo lepa takva kakva je, Mma“, odvrtila je njena pomoćnica, dodavši: „Dabome, bila bi još lepša kad biste dali da se uplete.“

Mma Ramocve se okrenula prema njoj. „A vi?“ upitala je. „Da li biste upleli kosu, ako bih ja uplela svoju?“

„Nisam sigurna“, odvrtila je Mma Makuci. „Futi Radifuti je staromodan muškarac. Nisam sigurna kako on gleda na uplitanje kose.“

„Staromodan?“ dočekala je Mma Ramocve. „Zanimljivo. Zna li on da ste vi jedna savremena žena?“

Mma Makuci je načas razmislila o ovom pitanju. „Mislim da zna“, rekla je. „Neko veće me je upitao da li sam feministkinja.“

Mma Ramocve se ukočila. „Upitao vas je, ha? A šta ste mu vi odgovorili, Mma?“

„Rekla sam da su žene danas uglavnom feministkinje“, rekla je Mma Makuci. „Zato sam mu odgovorila da jesam.“

Mma Ramocve je uzdahnula. „O bože“, rekla je. „Nisam sigurna da je to bio najbolji odgovor u datim okolnostima. Muškarci se grdno pribojavaju feministkinja.“

„Ali ne mogu da lažem“, pobunila se Mma Makuci. „Ne očekuju valjda muškarci da ih lažemo? Uostalom, Futi je dobar čovek. Nije od onih koji su odbojni prema feministkinjama zato što su nesigurni u sebe.“

Što se toga tiče, u pravu je, pomislila je Mma Ramocve. Muškarci koji omalovažavaju žene obično to rade zato što ih se boje i žele da istaknu sebe na prvo mesto. Ali čovek mora da bude obazriv u vezi s ovim stvarima. Izraz *feministkinja* ume bespotrebno da uznemiri muškarce, jer su neke feministkinje neprijatne prema muškarcima. Ni ona ni Mma Makuci nisu bile takve. Volele su muškarce, iako su znale da ima i onih koji se siledžijski ponašaju prema ženama. Nikad ne bi podržale tako nešto, razume se, ali, u isto vreme, ne bi želele

da ih muškarci poput gospodina Dž. L. B. Matekonija ili Futija Radifutija - ili poput gospodina Polopecija, kad smo već kod toga, tog dobrodušnog čoveka koji je pretrpeo tolike nepravde - posmatraju kao neprijateljski tabor.

„Ne kažem da je trebalo da lažete“, tiho je rekla Mma Ramocve. „Kažem samo da nije pametno razgovarati s muškarcima o feminizmu. To ih natera u bekstvo. Već mnogo puta sam to videla.“ Nadala se da ovo nije ugrozilo veridbu. Mma Makuci zasluživala je da nađe dobrog muža, naročito zato što ranije nije imala mnogo sreće u životu. Iako Mma Makuci nije nikad govorila o tome, Mma Ramocve je znala da je postojao neko u njenom životu - samo nakratko - i da se čak udala za njega. Ali umro je, vrlo naprasno, i tada je ponovo ostala sama.

Mma Makuci je progutala knedlu. Futi Radifuti je te večeri, posle razgovora, bio neprirodno ćutljiv. Ako je tačno ovo što je rekla Mma Ramocve, tada bi njene nesmotrene primedbe mogle da ga oteraju od nje, da ga navedu da raskine veridbu. Sama pomisao na to naterala ju je da oseti hladnoću u grudima, poput ledene ruke. Neće nikad naći drugog muškarca; neće nikad naći verenika kao što je Futi Radifuti. Biće osuđena da ostatak života provede kao detektivska pomoćnica, životareći, dok druge žene nalaze dobrostojeće muževe. Ukazala joj se zlatna prilika, a ona ju je proćerdala zbog svoje gluposti i nesmotrenosti.

Pogledala je naniže prema cipelama - svojim zelenim cipelama s nebeskoplavim obrubom. Uzvratile su joj pogled. *Uprskala si, gazdarice, rekle su cipele. Ne očekuj od nas da te sad nosamo po celom gradu u potrazi za drugim muškarcem. Imala si ga, a sad ga nemaš. Maler, gazdarice. Maler.*

Mma Makuci je zurila u svoje cipele. Takva neljubaznost beše tipična za njih. Nikad nisu imale nikakvih konstruktivnih predloga. Stalno su je kritikovale, likovale nad njom, nabijale joj nešto na nos; možda zbog svih onih poniženja kojima behu izvrgavane. Prašina. Nebriga. Ispucala koža. Zaborav.

Iz Gaborona su se odvezle u tišini, s konturama brda Kgale koje su se dizale s njihove desne strane i talasastim drumom koji se pružao pred njima. Mma Ramocve je ćutala jer je gledala konture brežuljaka i prisećala se kako je, pre mnogo godina, putovala istim ovim drumom kod jedne svoje rođake, koja je bila tako dobra prema njoj. A bilo je i nesrećnih putovanja, kao i onih koja su bila srećna, ali koja su se docnije pretvorila u nesrećne uspomene. To su bila putovanja na koja je, istim ovim drumom, išla sa svojim prvim mužem, Noteom Mokotijem. Note je svirao trubu u hotelima dole u Lobaceu, a Mma Ramocve pratila ga je na tim angažmanima, cepteći od ponosa zbog toga što je supruga tako popularnog i talentovanog čoveka. Pratila ga je sve dok nije shvatila da on ne želi da ona ide s njim. A razlog je bio to što je želeo da se posle koncerata nalazi s drugim ženama, a to nije mogao ako je supruga bila pored njega. Prisećala se i razmišljala o tome, i pokušala da ne misli više na to; međutim, nesrećna prošlost ume da se nametne i ponekad je najbolje naprosto pustiti takve misli da idu svojim tokom. Proći će, rekla je sama sebi; proći će.

Pored nje, i sama ćuteći, Mma Makuci prebiralala je po mislima onaj kratak razgovor s Mmom Ramocve na temu feminizma. Mma Ramocve je bila u pravu - u to je bila sigurna - a ona je zaista nenamerno isprepadala Futija Radifutija. Baš je bila glupa. Dabome da je verovala u sve ono za šta se zalažu feministkinje - u pravo žena na dobar posao i da na istom radnom mestu budu plaćene jednako kao i muškarci; u pravo žena da ne trpe maltretiranje od svojih muževa. Ali sve to je bila stvar zdravog razuma - pravednosti, u stvari, i činjenica da nešto takvo podržavate ne čini vas jednom od onih feministkinja koje kažu da su muškarci otpevali svoje. Kako mogu da kažu tako nešto? Svi smo ljudi - i muškarci i žene - a ne smete nikad reći da je neka grupa ljudi manje važna od one druge. Ona sama ne bi nikad rekla tako nešto, a Futi Radifuti je sada, po svoj prilici, zamišljao sasvim suprotno.

Prošli su pored muškarca koji je stopirao, mašući rukom gore-dole da bi zaustavio neko od vozila koja su išla u njegovom pravcu. Ostala kola prolazila su ne obraćajući pažnju na njega, ali Mma

Ramocve smatrala je da to nije način stare Bocvane i pokušala je složenim nizom pokreta da mu signalizuje da uskoro skreće na sporedni put. Dok je to radila, mali beli kombi se zaneo i čoveku se sigurno učinilo da nameravaju da ga pregaze, ali je naposljetku ipak razumeo i ispratio ih prijateljskim mahanjem.

„Ljudi kažu da danas nije pametno tek tako stati nekome“, rekla je Mma Ramocve. „Ali kako mogu da budu tako bezdušni? Sećate li se kad mi se pokvario kombi i kad sam morala da se po mraku vraćam u grad? Neko mi je stao, zar ne? Da nije, još bih tabanala pored druma, postajući sve mršavija i mršavija.“

Mmi Makuci beše milo što ju je nešto prenulo iz mračnih misli o veridbi raskinutoj zbog obelodanjenog feminizma. Komentar Mme Ramocve ju je nasmejao. „I to je jedan od načina da se drži dijeta“, rekla je.

Mma Ramocve ju je iskosa pogledala. „Mislite li da mi je potrebna dijeta, Mma?“ upitala je.

„Ne“, odvrtila je Mma Makuci. „Ne mislim da vam je potrebna dijeta.“ Zastala je, a potom dodala: „Mada neki možda i misle tako.“

„Ha!“ rekla je Mma Ramocve. „Sigurno mislite na one koji smatraju da je pogrešno biti tradicionalno građena žena. A ima takvih ljudi, da znate.“

„Bolje bi im bilo da gledaju svoja posla“, rekla je Mma Makuci. „Znate, i ja sam tradicionalno građena. Ne tako tradicionalno kao vi, dabome - ni izbliza. Ali nisam baš vitka.“

Mma Ramocve nije rekla ništa. Nije uživala u ovom razgovoru i bilo joj je drago kad se pred njima pojavilo skretanje za Mokolodi. Usporivši, zaokrenula je volan kombija i sišla s glavnog druma na sporedni, koji je kratko vreme tekao naporedo s njim, da bi potom skrenuo u šikaru. Dok je kombi skretao, posmatrač je mogao uočiti da je izrazito nagnut na jednu stranu, stranu Mme Ramocve, dok je strana Mmi Makuci bila viša - to je potvrđivalo ono što je maločas rekla Mma Makuci. Ali nije bilo nikoga ko bi to video; samo sivi turako na grani akacije, kve-kve ptica, koji je video tako mnogo, ali nije verovao nikome.

Šesto poglavlje

KAKO IZAĆI NA KRAJ S BESNIM NOJEM

Dolazak Mme Ramocve i Mme Makuci u Rezervat za divljač u Mokolodiju bio bi, u normalnim okolnostima, prilika za lajanje pasa i rukovanje. Ovde su dobro poznavali Mmu Ramocve - brat njenog oca, njen najstariji stric, beše ujedno i teča (po drugoj ženi) poslovođi radionice. A kao da to nije bilo dovoljno, kćerka sestre od tetke gospodina Dž. L. B. Matekonija radila je u kuhinji u restoranu. Tako je to bilo u Bocvani; rođačke veze, bez obzira na daljinu ili vreme, spajale su ljude, tkajući širom zemlje humani prekrivač ljubavi i zajedništva. A vlakna tog prekrivača behu ispredena od niti obaveza koje su značile da čovek ne može ignorisati potrebe drugih. Niko ne bi trebalo da gladije; niko ne bi trebalo da se oseća izopšten; niko ne bi trebalo da bude usamljen u svojoj tuzi.

Sada, međutim, nije bilo čuvara na kapiji i dve žene su se u tišini uvezle unutra. Parkirale su se blizu drveta akacije. Nekoliko ljudi je već došlo na istu ideju, jer je vazda vladala jagma za hladovinom i kola su se utrkivala u nastojanju da nađu zaklon od sunca. Mali beli kombi je, blagodareći svojoj veličini, uspeo da se uglavi između dvaju velikih vozila, ostavivši taman toliko prostora da se Mma Ramocve izvuce kroz vrata i, duboko udahnuvši, provuce kroz uzani prolaz između kombija i drugog vozila. Bilo je prilično tesno, što ju je podsetilo na razgovor koji je pre kratkog vremena vodila s Mmom Makuci. Kad bi držala dijete, ređe bi se našla u prilikama poput ove, u kojima bi uvek zaključila da su prolazi i vrata ovog sveta neprijatno uski za osobe tradicionalne građe. Na trenutak se čak i zaglavila, i Mma Makuci beše spremna da joj ponudi pomoć, ali se potom, uz još jedan trzaj, najzad oslobodila.

„Ljudi bi trebalo da misle malo i o drugima kad parkiraju kola”, rekla je Mma Ramocve. „U Bocvani ima sasvim dovoljno mesta za kola svih nas. Nema potrebe za ovakvim sabijanjem.”

Mmi Makuci beše na vrh jezika da kaže nešto, ali je ćutala. Mma Ramocve je sama odabrala ovo mesto za parkiranje, a vlasnici druga dva automobila mogli bi mirne duše reći da je ona uzrok

gužve, a ne oni. Ipak, nije rekla ništa, mada se osmehnula na način koji je mogao značiti slaganje ili, jednostavno, učtivu toleranciju. Stanovišta Mme Ramocve bila su, uopšte uzev, vrlo uravnotežena, i Mmi Makuci nije bilo teško da se složi s njima. Međutim, ustanovila je da njena inače staložena poslodavka postaje prilično osetljiva kada se povede reč o njenom malom belom kombiju. Stojeći i gledajući Mmu Ramocve kako se provlači kroz uzani prolaz između vozila, setila se kako ju je pre dve nedelje upitala kako su se na kombiju pojavile dve velike ogrebotine i ulubljenje. Beše iznenađena žestinom s kojom je Mma Ramocve poricala očigledno.

„S mojim kombijem je sve u redu“, rekla je. „Ništa mu ne fali.“

„Ali pogledajte ovu ogrebotinu“, odvratila je Mma Makuci. „I još jednu ovde. I ulubljenje. Pogledajte. Evo, tu. Tu gde sam stavila prst. Pogledajte.“

Mma Ramocve je letimice pogledala bok kombija i odmahнула glavom. „To nije ništa“, nehajno je odvratila. „Samo je malo lupilo.“

Mma Makuci nije mogla da sakrije iznenađenje. „Lupilo?“

„Da“, rekla je Mma Ramocve. „Lupilo. Ništa strašno. Parkirala sam kombi u gradu i tamo se zadesio nekakav stub. Ne znam samo šta je tražio tamo. Neko je stavio stub na pogrešno mesto i udario je u bok kombija. Malo je lupilo. To je sve.“

Mma Makuci se ugrizla za usnu. Stubovi se ne pomeraju; pomeraju se kombiji. Međutim, upozoravajući pogled Mme Ramocve rekao joj je da ne bi bilo mudro dalje insistirati na ovom pitanju, stoga se suzdržala. Sada je, u Mokolodiju, isto kao i onda, pomislila da bi bilo najbolje da ne kaže ništa na temu parkiranja ili kombija uopšte, stoga su ćutke krenule u pravcu kancelarije. Jedna žena izašla je da ih pozdravi, žena koja je, činilo se, prepoznala Mmu Ramocve.

„Očekuje vas, Mma“, rekla je žena. „Vaš verenik nam je telefonom javio da dolazite.“

„Sada mi je muž“, sa smeškom je odvratila Mma Ramocve.

„Oh!“ uzviknula je žena. „Baš lepo. Sigurno ste veoma srećni, Mma. Gospodin L. Dž. B. Matekoni je dobar čovek.“

„Dž. L. B.“, ispravila ju je Mma Ramocve. „Zove se gospodin Dž. L. B. Matekoni i hvala vam, Mma. On je zaista dobar čovek.“

„Volela bih da i sama nađem takvog čoveka“, rekla je žena. „Imam muža dole u Lobaceu. Nikad ne dolazi da me obiđe. A kad odem ja tamo, nikad ga nema kod kuće.“

Mma Ramocve je zacoktala izražavajući svoje saosećanje i neodobravanje - saosećanje prema mucu te žene i neodobravanje spram onoga što je smatrala i previše uobičajenim muškim ponašanjem. U Bocvani je bilo mnogo dobrih muškaraca, ali i onih koji su, izgleda, smatrali da žene postoje samo da bi im laskale i bile prijatno društvo onda kad im je to potrebno. Ti muškarci nisu razmišljali o onome šta je potrebno ženama, a to su uteha i podrška, i malo pomoći u stotinu i jednom poslu koji žene moraju da urade da bi domaćinstvo funkcionisalo. Ko kuva? Ko čisti i sređuje dvorište? Ko pere i hrani decu i stavlja ih uveče na spavanje? Ko plevi polja? Sve to rade žene i bilo bi lepo, pomislila je Mma Ramocve, kad bi im muškarci povremeno pomagali u tome.

Ženama je naročito teško sada, kad je ova okrutna bolest ostavila toliku decu bez roditelja. Neko mora da vodi računa o toj deci, a to najčešće pada u zadatak bakama. Međutim, u mnogim slučajevima je bakama teško da se snađu, iz jednostavnog razloga što im dolazi mnogo dece. Mma Ramocve je upoznala jednu ženu koja se starala o dvanaestoro unučadi, koji su svi bili siročići. A ta žena imala je sedamdeset pet godina i nalazila se u životnom dobu kada bi trebalo da je ostave da sedi na suncu i posmatra nebo; umesto toga, ona je kuvala, prala i dovijala se kako da prehrani tolika gladna usta. Uz to, ako i baka uskoro bude pokojna, pomislila je, šta onda?

Žena ih je pavela prema kancelariji, kružnoj zgradi podignutoj od kamena, sa slamnatim krovom i talasastom strehom. Na pragu se pojavio muškarac, koji je u prvi mah delovao iznenađeno ugledavši Mmu Ramocve i Mmu Makuci, da bi se potom široko osmehnuo.

„Dumela, Mma Ramocve“, rekao je, podižući ruku u znak pozdrava. „I Mma...“

„Ovo je Mma Makuci, Nile", rekla je Mma Ramocve.

„Naravno", odvratio je Nil. „Gospođa koja drži kobre ispod svog radnog stola!"

Mma Makuci je prasnula u smeh. „Ne marim ni da mislim o kobrama, Rra", rekla je. „Samo mi je drago što ste stigli na vreme. Stvarno ne volim zmije."

„Oni šegrti nisu postupali na pravi način", rekao je Nil, osmehujući se dok se prisećao. „Zmije se ne gađaju francuskim ključevima. To ne pomaže."

Pokretom je pokazao dvema ženama da ga slede do platforme pred verandom. U hladovini drveta nalazilo se nekoliko stolica, na koje su posedali, posmatrajući preko krošnji drveća vrhove brda u pozadini. Negde iz obližnje trave dopiralo je glasanje cvrčka, rezak, uporan zvuk, poziv drugom cvrčku, upozorenje, protest protiv neke nepravde u svetu insekata. Nebo nad njima beše vedro, velika ječeća činija plavetnila okupana svetlošću. Bilo je nemoguće da nešto ne bude u redu.

„Tako je lepo ovde", rekla je Mma Ramocve. „Da radim ovde, mislim da ne bih uspevala ništa da uradim. Samo bih sedela i zurila u brda."

„Dobrodošli ste da dođete ovamo i zurite u brda kad god poželite, Mma", rekao je Nil. Zastao je pre no što je nastavio. „Došle ste poslom?"

Mma Ramocve je potvrdno klimnula glavom. „Da, jesmo."

Nil je dao znak mladoj ženi da im donese čaj. „Neko od naših radnika je u nekoj nevolji? Je li to posredi?" Govoreći, namrštio se.

Na trenutak je izgledalo kao da se Mma Ramocve zbunila. Potom je shvatila. „Ne, ne mojim poslom - poslom gospodina Dž. L. B. Matekonija. Za servis."

Razjasnivši nesporazum, sedeli su i čekali čaj. Razgovor je lutao. Mma Makuci je, činilo se, razmišljala o nečemu drugom, a Mma Ramocve je zatekla sebe kako izražava svoj stav o nečemu o čemu nije znala baš ništa - planu za izgradnju nekih kuća u blizini. Potom je iskrsla tema nojeva. To je Mmi Ramocve

već bilo zanimljivije, premda, kad zrelo razmisli, koliko je znala o nojevima? Vrlo malo.

„Tamo preko imamo veliki broj nojeva“, rekao je Nil, pokazujući u pravcu niskog brežuljka ne suviše daleko odatle.

Mma Ramocve je pratila njegov pogled. Prostranstvo šikare bilo je veliko, a po njemu, poput malih kišobrana, ovde-onde beše razbacano drveće akacije. Pojas visoke trave na rubu čistine na kojoj je sedelo malo društvo lako se talasao na vetru. Sve je bilo u savršenom redu; ili možda nije? Zbog čega, pomislila je Mma Ramocve, imam taj osećaj, ne strah, već nešto slično tome? Zebnja, možda; ona vrsta zebnje koja može da se oseti usred belog dana, kao sad, kad sunce blešti, senke su kratke i okruženi ste ljudima - muškarac koji zvižduće obavljajući neki posao izvan upravne zgrade, žena naslonjena na metlu koja kroz prozor čavrlja s nekim.

„Problem s nojevima“, rekao je Nil, „jeste u tome što nisu preterano inteligentni. Staviše, nojevi su veoma glupi, Mma Ramocve.“

„Znači da dosta liče na ostalu živinu“, odvratila je Mma Ramocve. „Nisam nikad smatrala da je živina naročito pametna.“

Nil se nasmejao. „Dobro kažete! Da. Velike kokoške.“

Mma Ramocve prisetila se svog susreta s gospodinom Molefelom, koji joj je ispričao da je video muškarca koga je noj šutnuo i koji se istog trenutka upokojio. „Živina nije tako opasna“, rekla je. „Kokošaka se ne bojim.“

Nil je opominjuće podigao prst. „Držite se podalje od nojeva, Mma Ramocve. Ali, znate li šta vam je činiti ako se nađete licem u lice s pobesnelim nojem? Ne znate? Ja ću vam reći. Stavite šešir na vrh neke motke i podignite ga visoko iznad glave. Noj će pomisliti da ste mnogo viši od njega i povući će se. To uvek upali - baš uvek!“

Mma Makuci je razrogačila oči. A šta ako nema šešir? Može li da stavi nešto drugo na motku i podigne to umesto šešira -jednu od svojih cipela, možda baš jednu od svojih zelenih cipela s nebeskoplavim obrubom? Ili bi se nojevi na to samo nasmejali? Ko

zna; ipak, bio je ovo neverovatan podatak i sačinila je mentalnu zabeležku da ga prenese Futiju Radifutiju sledeći put kad ga vidi. Zaustavila se; zaboravila je. Nije bila sigurna hoće li biti sledećeg puta...

Nil je uzeo čajnik i sipao gošćama čaj. „Znate, Mma Ramocve, popričao bih s vama o nečemu. Nisam mislio da vam pominjem, ali kad ste već došli, može biti da ste vi prava osoba za to. Znam da ste vi... kako nazivate sebe, detektiv?”

„Da, Rra”, odvratila je Mma Ramocve. „Nazivam sebe detektivom. A i drugi ljudi me nazivaju tako.”

Nil se u neprilici nakašljao. „Da, naravno”, rekao je. „Dakle, možda je detektiv upravo ono što nam je ovde potrebno.”

Mma Ramocve je podigla šolju do usana. Bila je u pravu - nešto nije u redu. Osetila je to i, umesto da sumnja, trebalo je da poveruje svom instinktu. Obično se po nekim stvarima da naslutiti šta se dešava; tu su znaci, ako je čovek spreman da ih vidi; tu su zvuci, ako je čovek spreman da ih čuje.

Pogledala je Nila preko ruba šolje. Bio je vrlo iskren čovek i premda ne Mocvanac, ipak je bio čovek rođen u Africi, koji je ceo život proveo ovde. Takvi ljudi mogu da budu i belci, ali svejedno znaju, razumeju isto tako dobro kao i svi ostali. Ako je zbog nečega zabrinut, za to sigurno postoji valjan razlog.

„Osetila sam da nešto nije u redu, Rra”, tiho je rekla. „Bilo mi je jasno - naprosto mi je bilo jasno da nešto nije u redu.” Dok je govorila, ponovo ju je prožeo isti osećaj - osećaj zebnje. Sedeći, napola se okrenula i pogledala iza sebe, u sumračnu unutrašnjost zgrade iza njih, tamo gde se nalazila kuhinja. Na pragu je stajala žena, samo stajala, ne radeći ništa. Mma Ramocve nije mogla da joj razazna lice, a potom se žena povukla u senku.

Nil je vratio svoju šolju na sto i stao lagano da trlja njen rub, kao da je hteo da izmami zvuk. Mma Ramocve je primetila da na jednom prstu ima ogrebotinu: kratka linija sasušene krvi protezala mu se preko kože koja beše opaljena suncem i ispućala, koža čoveka koji je radio s kamenom i mašinama i granama trnovitog drveća. Čekala je da progovori.

„Ovo je, uopšte uzev, prilično srećno mesto", počeo je. „Znate kako je kod nas, zar ne?"

Znala je. Prisetila se osnivanja rezervata. Bio je to san ljana Kirbija, inače prijatelja Seretsea Khame i njegove porodice. Stvorio je rezervat za divljač i predao ga nacionalnom trustu, kako bi ljudi mogli da dolaze iz Gaborona, koji je bio tako blizu, i vide životinje u divljini. Beše to idealističko mesto, koje je privlačilo ljude koji su voleli šikaru i želeli da je sačuvaju. To nisu bili ljudi koji bi se svađali ili tukli između sebe. Niti je ovo bilo mesto gde bi nepoštena ili teška osoba poželela da radi. Šta se dešava? Šta se dešava? Zatvorila je oči, ali ih je žurno ponovo otvorila. Ipak je osećala strah; nije bilo greške.

„Znam kako je inače ovde", rekla je. „Ovo je srećno mesto. Imam rođaka ovde, znate. Oduvek je voleo što ovde radi."

„Dakle, sada nije tako", rekao je Nil. „Dešava se nešto vrlo čudno, a ja, izgleda, nisam u stanju da utvrdim u čemu je stvar. Raspitivao sam se, ali niko neće ništa da mi kaže. Samo skrenu pogled. Znate već kako se ljudi ponašaju kad ne žele da govore. Skrenu pogled."

Mma Ramocve je to dobro znala. Ljudi neće uvek da pričaju o onome što ih brine. Ponekad je to zato što smatraju da je neučtivo opterećivati druge svojim problemima; ponekad je to zato što ne znaju kako da kažu ono što moraju; postoji mnogo razloga. Ali strah je uvek moguće objašnjenje: ne govorite o stvarima za koje se pribojavate da bi se mogle dogoditi. Ako progovorite, možda se zaista i dogode.

„Rečite mi, Rra", upitala je, „kako znate da se nešto dešava? Po čemu?"

Nil je uzeo suvi list koji je vetar doneo na sto i stao lagano da ga mrvli među prstima. „Kako znam? Pa eto, daću vam jedan primer. Prošle subote hteo sam da se provozam noću po rezervatu. Radim to s vremena na vreme - imali smo dosta nevolja s lovokradicama i volim da se tu i tamo u gluvo doba provozam okolo, ne paleći farove, kako bi svi koji nešto namere znali da imamo naviku da iskrsnemo iza nekog ćoška u svako

doba, danju ili noću. Obično povedem dva ili tri čoveka sa sobom.

„U normalnim okolnostima, ljudi rado idu sa mnom. Smenjuju se po sopstvenom rasporedu. Međutim, prošle subote je situacija bila sasvim drugačija. Niko nije želeo da bude dobrovoljac, a kad sam otišao dole do kuća da vidim šta se dešava, sva su vrata bila čvrsto zatvorena.”

Mma Ramocve je podigla obrvu. „Bojali su se?”

„To je jedino objašnjenje”, odvratio je Nil.

„Bojali su se lovokradica?”

Nil je slegao ramenima. „Teško je reći. Ali nije verovatno. Lovokradice koje se muvaju ovuda najčešće će radije pretrčati čitavu milju nego da nalete na bilo koga od nas. Bojim se da nisu neka impresivna sorta lovokradica.”

„Dakle?” insistirala je Mma Ramocve. „Je li bilo još nečega?”

Nil je načas razmislio. „Bilo je i drugih čudnih stvari. Jedna od žena koja radi u kuhinji istrčala je pre neki dan napolje vrišteći kao luda. Bila je sasvim histerična. Rekla je da je videla nešto u ostavi.”

„I?” podsticala ga je Mma Ramocve.

„Pozvao sam drugu ženu da je smiri”, nastavio je Nil. „Zatim sam ušao i pretražio ostavu. Dabome, unutra nije bilo ničega. Međutim, kad sam pokušao da nagovorim žene da uđu sa mnom u ostavu, da bih im pokazao da tamo nema ničega, odbile su. Obe. Žena koja je pokušavala da umiri svoju prijateljicu bila je isto tako uznemirena.”

Mma Ramocve je pažljivo slušala. Počelo je da joj zvuči poznato. Premda se dešavalo relativno retko, ipak se dešavalo. Crna magija. Neko se bavio crnom magijom, a onog časa kad to počne, može se reći zbogom svakoj logici, zdravom razumu i racionalnosti. Neposredno ispod površine, postojali su duboki izvori straha i praznoverice koji su, podstaknuti nečim ovakvim, naglo izbijali na videlo. Nije bilo onako uobičajeno kao nekad, ali je postojalo.

Pogledala je na svoj ručni sat. Gospodinu Dž. L. B. Matekoniju je bila potrebna ona osovina, a Mma Makuci nije

imala vremena da još dugo sedi i časka, koliko god je bilo prijatno sedeti u hladovini drveta.

„Vrlo brzo ću ponovo doći“, rekla je Mma Ramocve. „A kad dođem, ispitaću to. U međuvremenu, moramo da odnesemo onu osovinu gospodinu Dž. L. B. Matekoniju. To je prvo što moramo da uradimo. Sve ostalo može da čeka.“

Mma Ramocve se vratila do svog kombija i dovezla ga pred radionicu, dok su Nil i Mma Makuci zajedno krenuli tamo stazom. Nije im trebalo više od dva-tri minuta da u gomili masnih rezervnih delova pronađvi poluosovinu. Potom su je utovarili u zadnji deo malog belog kombija, položivši je na raširene stare novine. Mma Ramocve je primetila da dva čoveka koja svi pronašla osovinu i utovarila je vi kombi nisu rekla ništa više sem jedva razgovetnog pozdrava, obavivši posao ćutke i potom se okrenuvši i otišavši, da bi se časak kasnije izgubili negde u radionici.

„Nećete zaboraviti da uskoro ponovo dođete?“ rekao je Nil dok se Mma Ramocve pripremala za odlazak.

„Neću“, odvratila je. „Ne brinite. Doći ću i porazgovaraću s nekim.“

„Ako budu hteli da pričaju“, turobno je rekao Nil. „Kao da im je neko zalepio usta selotejpom.“

„Neko verovatno i jeste“, tiho je rekla Mma Ramocve. „Samo što mi naprosto ne možemo da vidimo taj selotejp.“

Krenula je drumom iz Mokolodija ka glavnom drumu, natrag prema Gaboronu. Mma Makuci je još uvek ćutala, sedeći pored nje i mrgodno gledajući kroz prozor. Mma Ramocve okrnula je svoju saputnicu pogledom i bila na ivici da joj nešto kaže, ali ipak nije. Činilo joj se da je okružena ćutanjem - oni ćutljivi muškarci u radionici, ćutljiva žena pored nje, ćutljivo nebo.

Ponovo je pogledala Mmu Makuci. Htela je da joj kaže: „Znate, Mma, toliko ste zabavno društvo da sam mirne duše mogla da idem sama.“ Ali nije. Kad bih rekla bilo šta slično, pomislila je, Mma Makuci bi po svoj prilici briznula u plač. Htela je da pruži ruku i stavi je Mmi Makuci na rame, da je uteši, ali nije smela. Pred njima je bila

krivina i završile bi u jarku kad bi podigla ruke s volana. A to ne bi pomoglo, pomislila je Mma Ramocve.

Sedmo poglavlje

GOSPODIN POLOPECI I KOMPLIKACIJE U NJEGOVOM ŽIVOTU

Gospodin Dž. L. B. Matekoni je bio vrlo zadovoljan poluosovinom koju je dobio iz Mokolodija. Njeno ugrađivanje, međutim, bilo je veliki posao i iziskivalo je asistenciju dvojice šegrta - kojima je svakako trebala poduka te vrste. Stoga je narednog jutra, dok su njih trojica konferisali ispod vozila podignutog na garažnu dizalicu, rutinski posao u servisu pao na pleća gospodina Polopecija, najnovijeg člana osoblja Brzih motora Tlokvenga. On beše regrutovan nakon što ga je Mma Ramocve na drumu oborila s bicikla i potom uredila da gospodin Dž. L. B. Matekoni popravi oštećeno vozilo. Posle toga je otkrila šta mu se izdešavalo, kako je bio poslat u zatvor zbog nemara nakon što je u bolničkoj apoteci, u kojoj je radio, pacijentkinji izdat pogrešan lek. Greška nije bila njegova, ali je neko drugi lagao, a sud je smatrao da su osuda i zatvorska kazna neophodni da bi se ublažio duševni bol pacijentkinjine porodice. Mma Ramocve beše dirnuta pričom i njegovim mukama i sredila je da dobije posao u servisu. Beše to dobar izbor: gospodin Polopecio bio je metodičan radnik koji je brzo naučio kako da servisira automobil i obavi jednostavnije popravke. Bio je inteligentan čovek i uz to diskretan, a Mma Ramocve je dobro predvidela da će biti dana kad će biti od koristi u Prvoj damskoj detektivskoj agenciji. Nije mogao da bude partner u agenciji, jer ženska detektivska agencija to sebi nije mogla da dozvoli, ali je sasvim sigurno mogao da obavlja neke zadatke u kojima bi muškarac dobro došao. Bilo bi zgodno, na primer, imati muškarca koji bi mogao da ode i posmatra šta se dešava u određenom baru, ako bi to bilo neophodno za slučaj. Detektiv ženskog pola ne bi bio baš uspešan u tome, jer bi pola vremena provodio braneći se od muškaraca koji spopadaju žene u barovima.

Jedno od zadovoljstava koje je donosilo prisustvo gospodina Polopecija u servisu bilo je i to što je za vreme pauze često umeo da navrati do kancelarije i popije čaj s Mmom Ramocve i Mmom Makuci. Gospodin Dž. L. B. Matekoni je neretko bio prezauzet da bi uopšte iskoristio pauzu za čaj, dok su šegrti

voleli da svoj čaj piju sedeći na prevrnutim burićima za ulje i posmatrajući devojke koje prolaze drumom. Gospodin Polopeci, međutim, došao bi noseći svoju šolju i upitao Mmu Makuci hoće li biti čaja i za njega. A ona mu je uvek odgovarala da sigurno hoće i govorila mu je da sedne na stolicu za klijente, a da će mu ona nasuti čaj. Gospodin Polopeci je na to uvek odvrtao na isti način, kao da izgovara mantru: „Vrlo ste ljubazni, Mma Makuci. Nema mnogo tako ljubaznih gospođa kao što ste vi i Mma Ramocve. Stvarno nema." Kao da nije primećivao da uvek kaže isto, a dve žene mu nikad nisu pomenule da su taj komentar već čule. „Stalno govorimo iste stvari, znate", primetila je Mma Ramocve jednom prilikom u razgovoru s Mmom Makuci, na šta je Mma Makuci odvrtila: „U pravu ste, Mma Ramocve" - što je uvek ponavljala.

Gospodin Polopeci je tog prepodneva došao u kancelariju brišući čelo znojavo od vrućine. „Čini mi se da je vreme za čaj", rekao je, spuštajući šolju na metalni ormarić za dokumenta. „Napolju je baš vruće. Mma Ramocve, jeste li znali da ispijanjem vrele tečnosti, kao što je čaj, možemo da se rashladimo?"

Mma Ramocve je, zapravo, razmišljala o ovome, ali nije došla ni do kakvog zaključka. Znala je samo da je šolja biljnog čaja uvek osveži na onaj način na koji čaša hladne vode nije nikad mogla. „Pričajte mi o tome, Rra", odvrtila je. „A Mma Makuci će za to vreme pristaviti čajnik."

„To je zato što se od vrele tečnosti znojimo", objasnio je gospodin Polopeci. „Malo kasnije, dok znoj isparava s kože, imamo osećaj da nam je malo hladnije. To je taj mehanizam."

Mma Makuci je uključila prekidač na električnom čajniku. „Baš neverovatno", rekla je osorno.

Gospodin Polopeci se ozlojeđeno okrenuo prema njoj. „Ali jeste tako", rekao je. „Naučio sam to na apotekarskom kursu koji sam pohađao u bolnici. Doktor Mofat držao nam je predavanja o telesnim mehanizmima."

Podatak nije impresionirao Mmu Makuci. „Ja se ne znojim pijući čaj", nastavila je. „A ipak me rashladi."

„Pa dobro, ne morate mi verovati ako nećete“, rekao je. „Samo sam mislio da vam to kažem - to je sve.“

„Ja vam verujem, Rra“, umirujućim tonom oglasila se Mma Ramocve. „Sigurna sam da ste u pravu.“ Okrznula je pogledom Mmu Makuci. Nešto je definitivno brinulo njenu pomoćnicu; nije ličilo na nju da se ovako obrecne na gospodina Polopeciju, koji joj je bio simpatičan. Zaključila je da je posredi nešto u vezi s onim razgovorom koji je vodila s Futijem Radifutijem - onim u kojem mu je priznala za svoj feminizam. Da li je to teško primio? Iskreno se nadala da nije; Mma Ramocve beše zgrožena i samom pomišlju da bilo šta pođe naopako s veridbom Mme Makuci. Oh, nesmotrene li Mme Makuci! pomislila je Mma Ramocve. I blesavog li čoveka kad je tako ozbiljno shvatio običnu uzgrednu primedbu!

Mma Ramocve se osmehnula gospodinu Polopeciju. „Poznajem suprugu doktora Mofata“, rekla je. „Mogu da odem i pitam je. A ona može da pita doktora. Tako možemo lako da rešimo ovo pitanje.“

„Već je rešeno“, odvratio je gospodin Polopeci. „Što se mene tiče, nema nikakvog dvoumljenja.“

„Pa eto“, rekla je Mma Ramocve. „Nema potrebe da se dalje zabrinjavate.“

„Nisam se ni zabrinjavao“, rekao je gospodin Polopeci. „Imam ja važnijih briga. Za razliku od nekih ljudi.“ Poslednjih nekoliko reči beše izgovoreno tiho, ali ih je Mma Ramocve čula. Mma Makuci, kojoj behu napola namenjene, nije. Stajala je pored čajnika, čekajući da voda provri, pogleda podignutog prema malenom belom gekonu koji se svojim minijaturnim nogama držao za tavanicu.

Mma Ramocve sagledala je ovo kao priliku za promenu teme. Ustanovila je da je, kad je Mma Makuci u ovakvom raspoloženju, najbolja taktika udaljavanje od spornog pitanja. „Ma nemojte?“ rekla je. „Važnijih briga? A koje su to, Rra?“

Gospodin Polopeci pogledao je preko ramena u Mmu Makuci. Mma Ramocve je to primetila i dala mu diskretan znake rukom. Značio je „ne sekirajte se zbog nje“, a on ga je odmah shvatio.

„Vrlo sam umoran, Mma“, odvratio je. „To je moj problem. Sva ova vožnja biciklom po ovakvoj vrućini. Nije lako.“

Mma Ramocve je bacila pogled kroz prozor. Sunce je tog dana nemilosrdno pržilo; mogli ste da osetite kako vam pritiska potiljak. Čak i rano izjutra, odmah posle doručka, u vreme kad bi čovek možda voleo da prošeta po dvorištu i pogleda svoje drveće - čak je i tada bilo vruće i neprijatno. A znala je da će i ostati tako - ili postati još gore, sve dok ne dođe sezona kiša koja će sve rashladiti i osvežiti, kao šolja čaja za samu zemlju, zatekla je sebe kako razmišlja.

Ponovo se okrenula prema gospodinu Polopeciju. Da, delovao je iscrpljeno, siromah čovek, sedeći tamo u stolici za klijente, zbrčkan, skuvan.

„Zar ne možete da dolazite minibusom?“ rekla je. „Većina ljudi ih koristi.“

Gospodin Polopeci kao da se još više zbrčkao. „Bili ste kod mene kući, Mma Ramocve. Znate gde se nalazi. Tu minibus ništa ne vredi. Do najbliže stanice mora dugo da se pešači. Uz to, često kasni.“

Mma Ramocve je saosećajno klimnula glavom. Ljudima koji žive van grada nije bilo nimalo lako. Cene stambenog prostora u Gaboronu su stalno rasle i kuća u gradu je za većinu postala neostvariv san. Preostajala su mesta poput Tlokvenga ili čak još dalje od grada, i dugo putovanje na posao. To nije problem, pretpostavljala je, kad je čovek mlad i snažan, ali gospodin Polopeci, premda tek u svojim četrdesetim, nije delovao nimalo snažno: beše to čovek krhke građe, pa još ovako zbrčkan... Snažan nalet vetra iz Kalaharija mogao bi lako da ga podigne i oduva. U mislima je videla gospodina Polopecija, u njegovim kaki-pantalonama i kaki-košulji, kako mlatara rukama nošen vetrom, kovitlajući se kroz vazduh, tamo negde prema Namibiji, i potom se odjednom prizemljuje, zbunjen, u drugoj državi. Potom je videla konjanike iz plemena Herero* (*Narod koji živi na teritoriji oko granice između Bocvane i Namibije; njegovi pripadnici poznati su kao dobri stočari i vesti konjanici. (Prim. prev.)*) kako galopiraju prema gospodinu Polopeciju i viču na njega dok on otresa prašinu sa sebe i svim silama nastoji da objasni, pokazujući prema nebu i gestikulirajući.

„Što se smejete, Mma Ramocve?" upitao je gospodin Polopeci.

Žurno se pribrala. „Izvinite", odvratila je. „Nešto mi je palo na pamet."

Gospodin Polopeci se promeškoltio u svojoj stolici. „Sigurno je bilo vrlo smešno", promrmljao je.

Mma Ramocve je odvratila pogled. „Smešne stvari umeju da padnu čoveku na pamet", rekla je. „Razmišljate o nečem ozbiljnom, a onda vam u misli dođe nešto smešno. Ali, gledajte, Rra, šta je s kolima? Zar ne biste mogli da kupite kola - pošto sada zarađujete ovde; a i vaša žena radi, zar ne? Ne biste li mogli da priuštite sebi neka jeftina polovna kola, koja su u voznom stanju? Gospodin Dž. L. B. Matekoni bi mogao da vam nađe nešto."

Gospodin Polopeci je energično odmahnuo glavom. „Ne mogu da priuštim sebi kola", odvratio je. „Voleo bih da ih imam, jer bi to rešilo sve moje probleme. Uzimao bih saputnike i tako plaćao gorivo. Moj komšija radi nedaleko odavde - mogao bi da se vozi sa mnom, kao i njegov prijatelj. Voleli bi da dolaze kolima. Moj brat ima kola. On je srećan."

Čaj je bio gotov i Mma Makuci je prinela šolju gospodina Polopecija i spustila je ispred njega, na ivicu stola.

„Vrlo ste ljubazni, Mma Makuci", rekao je gospodin Polopeci. „Nema mnogo gospođa tako ljubaznih kao vi i Mma Ramocve. Stvarno nema."

Mma Ramocve je lakim naklonom glave zahvalila na komplimentu. „Taj vaš brat, gospodine Polopeci", rekla je. „Je li bogat?"

Gospodin Polopeci je otpio gutljaj svog čaja. „Nije", odvratio je. „Nije bogat. Ali ima dobar posao. Radi u banci. Ali nije na taj način uspeo da dođe do kola. Dobio je zajam od našeg strica. To je jedan od onih zajmova koje otplaćujete u ratama toliko malim da ih i ne primećujete. Naš stric je velikodušan čovek, koji ima mnogo novca u banci."

„Bogati stric?" rekla je Mma Ramocve. „Zar ne bi taj bogati stric mogao i vama da pozajmi pare? Zašto bi favorizovao vašeg brata? Pa valjda stric..." Ućutala je. Setila se da postoji vrlo očigledan razlog zašto ovaj stric favorizuje jednog brata u odnosu na drugog, a po nelagodi gospodina Polopecija videla je da je u pravu.

„Nije mi oprostio", rekao je gospodin Polopeci jednostavno. „Nije mi oprostio to što sam... što sam poslat u zatvor. Rekao je da sam time osramotio celu porodicu."

Mma Makuci, koja beše upravo nasula sebi čaj i donela ga na svoj sto, ozlojeđeno je podigla pogled. „Ne bi trebalo da misli tako", prigovorila je. „Ono što se dogodilo nije bilo vaša krivica. Bilo je nesrećan slučaj."

„Pokušao sam to da mu kažem", rekao je gospodin Polopeci, okrećući se prema Mmi Makuci, „ali nije hteo da me sasluša. Odbio je. Samo je vikao." Oklevao je. „Star je, znate. Stari ljudi ponekad neće da vas saslušaju."

Nastala je tišina dok su Mma Ramocve i Mma Makuci varile ovu informaciju. Mma Ramocve je razumela. Bilo je starijeg sveta u Bocvani - naročito muškaraca - koji su imali vrlo određene ideje o tome šta je šta i bili opšte poznati po svojim tvrdoglavim stavovima. Njen otac, pokojni Obed Ramocve, uopšte nije bio takav - uvek je bio širokih shvatanja - ali sećala se da je neke njegove prijatelje bilo vrlo teško ubediti u bilo šta. Čak je pričao o jednom od njih koji beše odbojan prema ideji o nezavisnosti, želeći da zemlja zadrži status protektorata. Taj čovek je rekao da bi bilo bolje da imaju nekog da štiti zemlju od Bura, a ustrajao je u tome čak i pošto ga je Obed upitao: „Gde su te trupe za koje kažeš da će da nas štite? Gde su?" Dabome, nigde ih nije bilo. Odanost kraljici Elizabeti je mogao da razume. Ona je prijatelj Afrike, rekao je Obed; oduvek je bila, jer je shvatala sve o lojalnosti i dužnosti, kao i da su, za vreme rata, mnogi muškarci iz Protektorata otišli da se bore. Behu to hrabri ljudi, koji su videli strašne stvari u Italiji i Severnoj Africi, ali sada uglavnom zaboravljeni. Ne bi trebalo da zaboravljamo te stvari, rekao je; ne bi trebalo da ih zaboravljamo.

„Shvatam“, rekla je gospodinu Polopeciju. „Ponekad, kad čovek dođe do nekog zaključka, teško ga je naterati da se predomisli. Stariji su katkada takvi.“ Zastala je. „Gospodine Polopecu, kako se zove taj vaš stric? Gde živi?“

Gospodin Polopecu joj je rekao. Potom je ispio ostatak čaja iz svoje šolje i ustao sa stolice; nije video kad je Mma Ramocve uzela olovku i pribeležila nešto na parče papira. Potom je zadenula to parče papira u svoj mider, najsigurnije mesto za čuvanje stvari. Nikad nije zaboravljala ništa što je arhivirala na tom naročitom mestu, tako da neće zaboraviti ni ono što je pisalo na tom papiriću: gospodin Kagizo Polopecu, Plac 2487, ulica Limpopo. Iza čega je nažvrljala - rđavi stari stric.

Tog popodneva se Mma Makuci ranije vratila kući. Rekla je Mmi Ramocve da priprema večeru za Futija Radifutija i da želi da ona bude posebna. Mma Ramocve je odvratila da je to vrlo dobra ideja, te da bi bilo dobro i da popriča s njim o feminizmu.

„Umirite ga“, rekla je. „Rečite mu da nećete biti jedna od onih supruga koje ga neće ostavljati na miru. Recite mu da ste u duši zapravo vrlo tradicionalnih stavova.“

„Hoću“, složila se Mma Makuci. „Pokazaću mu da nema potrebe da se pribojava da ću ga stalno nešto kritikovati.“ Zastala je i pogledala Mmu Ramocve. Na licu joj se ogledao jad, te Mma Ramocve smesta oseti kako je obliva talas saosećanja. S njom je bilo drugačije. Bila je udata za gospodina Dž. L. B. Matekonija i osećala se vrlo sigurnom; kad bi Mma Makuci izgubila Futija Radifutija, ne bi imala ništa - samo izgleda da celog veka naporno radi, dovijajući se da preživi sa svojom malom platom i ono malo dodatne zarade koju je ostvarivala kroz Kalaharsku školu daktilografije za muškarce. Škola daktilografije bila je dragocen izvor dodatnih prihoda, ali je morala toliko da se trudi da bi je održala u poslu da je imala vrlo malo vremena za sebe.

Vrativši se kući, Mma Makuci je brižljivo pripremila večeru. Obarila je krompir u velikom loncu i ukrčkala gust goveđi gulaš u koji je dodala luk i šargarepu. Gulaš je mirisao bogato i slasno i zamočila je prst u šerpu da ga proba. Beše potrebno još malo soli, ali posle toga bio je savršen. Sela je da sačeka Futija, koji

je inače dolazio u sedam. Sada je bilo šest i trideset i narednih pola sata je prelistavala časopis, samo napola uspevajući da se koncentriše na to.

U pola osam je počela da izviruje kroz prozor, a u osam je izašla na kapiju i zagledala se niz ulicu da vidi da li dolazi. Veče je bilo toplo, a vazduh prožet mirisima kuvanja i prašine. Iz komšijske kuće dopirao je zvuk radija, i smeh. Neko je kašljao; osetila je kako su joj krila nekog insekta očešala nogu.

Vratila se stazom do ulaznih vrata i ušla u kuću. Sela je na sofu i zabaljila se u tavanicu. Ja sam devojka iz Bobononga, rekla je sama sebi. Ja sam devojka iz Bobononga, s naočarima. Jedan čovek je hteo da se oženi mnome, dobar čovek, ali sam ga isprepadala i oterala svojim glupim trabunjanjem. Sad sam opet sama. To je priča mog života; to je priča Grejs Makuci.

Osmo poglavlje

SUSRET U MALOM BELOM KOMBIJU

Sutradan, Mma Ramocve je otišla da se vidi s Mmom Cau, kuvaricom koja je bila Popina šefica, suprugom čoveka koji je, jedući državnu hranu, počeo da izgleda kao imućan čovek. Dan beše povoljan - poslednji petak u mesecu. Za većinu ljudi je to bio dan isplate, a za mnoge među njima i kraj razdoblja oskudice koje kao da je uvek nastupalo nekoliko dana pred kraj meseca, bez obzira na to koliko je čovek prethodnih dvadeset pet dana pažljivo ekonomisao s novcem. Šegrti behu dobar primer za to. Kad su tek počeli da rade u Brzim motorima Tlokvenga, gospodin Dž. L. B. Matekoni ih je upozorio da bi trebalo da budu pažljivi pri trošenju onoga što imaju. Čovek dođe u iskušenje, naglasio je, da na novac počne da gleda kao na nešto što valja potrošiti onog časa kad mu se nađe u rukama. „To je vrlo opasno“, rekao je. „Ima mnogo ljudi čiji su stomaci puni prvih petnaest dana u mesecu, da bi naredne dve nedelje bili gladni.“

Stariji šegrt, Čarli, razmenio je znalački pogled sa svojim mlađim kolegom. „To je dvadeset devet dana“, rekao je. „Šta biva s preostala dva dana, gazda?“

Gospodin Dž. L. B. Matekoni je uzdahnuo. „Nije u tome stvar“, rekao je, nastojeći da mu glas zvuči mirno. Bilo bi lako planuti na ove momke, ali to nije nameravao da radi. Bio je njihov majstor, što je značilo da valja da bude strpljiv. Vikanje na mlade ljude nema svrhe. To je kao da vičete na divlju životinju - i jedni i drugi će se zbuniti, uplašiti i pobeći.

„Trebalo bi“, rekao je gospodin Dž. L. B. Matekoni, „da izračunate koliko vam je novca potrebno u toku nedelje. Zatim ostavite sav svoj novac u poštanskoj štedionici ili nekom sličnom bezbednom mestu i podižete ga nedeljno.“

Čarli se osmehnuo. „Uvek postoji kredit“, rekao je. „Možete da kupujete na kredit. Tako je jeftinije.“

Gospodin Dž. L. B. Matekoni je pogledao mladića. Odakle čovek da počne? pitao se. Kako da nadoknadi sve ono što mladi

ne znaju? Toliko je neznanja u svetu - ogromne količine neznanja, kao oblasti tame na mapi. To je posao učitelja, da nateraju neznanje u bekstvo, i zato su učitelji u Bocvani poštovani - ili su, barem, nekad bili. Primetio je da ljudi danas, čak i mladi, tretiraju učitelje isto kao sve ostale. Ali kako će ljudi učiti ako ne poštuju učitelja? Poštovanje je značilo da su spremni da slušaju, i da uče. Mladi ljudi poput Čarlija, razmišljao je gospodin Dž. L. B. Matekoni, zamišljaju da već sve znaju. E pa moraće, dakle, da pokuša da ih podučava. Uprkos njihovoj aroganciji.

Grejs Makuci i Mma Ramocve znale su dobro šta znači kraj meseca. Finansijski položaj Mme Ramocve oduvek je bio znatno bolji nego kod većine ljudi, zahvaljujući talentu pokojnog Obeda Ramocvea za uočavanje dobrih grla stoke, ali je ona bila vrlo svesna prisilne štednje na koju behu svakodnevno primoravani oni oko nje. Rouz, žena koja je dolazila da čisti njenu kuću u Zebrinoj ulici, bila je dobar primer. Imala je buljuk dece - Mma Ramocve nije nikad sa sigurnošću umela da kaže koliko - a ta deca su sva znala kako je to kad odeš na spavanje gladan, uprkos tome što je njihova mati davala sve od sebe. Uz to, jedno od dece, dečkić, imao je problema s disanjem i bili su mu potrebni inhalatori, koji behu skupi čak i pored pomoći koju su dobijali od državne bolnice. Zatim, bila je tu i Mma Makuci, koja se za vreme školovanja na Bocvanskom koledžu za sekretarice izdržavala tako što je rano izjutra, pre odlaska na predavanja, radila kao spremačica u hotelu. To zasigurno nije bilo lako, ustajati u četiri ujutru, čak i zimi, kad je nebo bilo vedro i oštro (kako je rekla Mma Makuci) od zime, a zemlja pod nogama tvrda. Ali vodila je računa, domaćinski raspoređivala svaku tebu i sada, najzad, ostvarila izvestan stepen komfora sa svojom novom kućom (ili pola kuće, ako ćemo pravo), novim zelenim cipelama s nebeskoplavim obrubom i, dabome, svojim novim verenikom...

Kraj meseca, dan isplate; Mma Ramocve parkirala je svoj mali beli kombi blizu kuhinje koledža i čekala. Pogledala je na sat. Bilo je tri sata i pomišljala je da je Mma Cau verovatno

dosad proverila da li je sve propisno počišćeno i oprano posle ručka. Nije bila sigurna gde se nalazi kuvaričina kancelarija, ali po svoj prilici je bila u istoj zgradi u kojoj i kuhinjski kompleks, a nju se moglo sa sigurnošću prepoznati; bilo je dovoljno spustiti prozor na kolima i onjušiti vazduh, i odmah ste znali gde je kuhinja. Divan je taj miris hrane. Po mišljenju Mme Ramocve, predstavljao je jedno od velikih životnih zadovoljstava - miris kuvanja nošen vetrom; miris klipova kukuruza koji se peku na otvorenoj vatri, govedine koja cvrči u tiganju, velikih komada bundeve koji se bare u loncu. Sve to behu dobri mirisi, mirisi Bocvane, doma, koji greju srce i teraju vodu na usta u iščekivanju.

Gledala je prema zgradi kuhinje. Na jednom kraju nalazila su se otvorena vrata i veliki prozor, kroz koji je jedva razaznavala konture plakara i plafonskog ventilatora koji je lagano mešao vazduh. Unutra je bio neko; glava se pomerala, na prozoru se pojavila ruka, nakratko, da bi se potom uvukla unutra. Tu je kancelarija, pomislila je, tako da može jednostavno da ode tamo, pokuca na vrata i pita za Mmu Cau. Mma Ramocve je oduvek verovala u direktan pristup, bez obzira na savet Klovisa Andersena u *Načelima privatnog istraživanja*. Klovis Andersen je, kako se činilo, bio pristalica okolišanja i otkrivanja informacija na indirektan način. Međutim, po mišljenju Mme Ramocve, najbolji način da se dobije odgovor na bilo koje pitanje bio je da ga nekome postavite direktno, licem u lice. Iskustvo joj je pokazalo da je najbolje, ako čovek sumnja da postoji tajna, da prvo sazna ko zna tu tajnu, a da potom zatraži od te osobe da mu je otkrije. To je gotovo uvek funkcionisalo. Štos u vezi s tajnama i jeste u tome što one vape da budu otkrivene, navaljuju, progore vam rupu u jeziku ako ih predugo čuvate. S većinom ljudi je tako.

Što se nje same ticalo, Mma Ramocve je umela da čuva tajne, pod uslovom da su od onih koje je potrebno sačuvati. Nije pričala o poslovima svojih klijenata, čak i ako je tu i tamo ceptela od želje da nekome kaže, a čak je i gospodin Dž. L. B. Matekoni ostajao uskraćen za informaciju ukoliko je morala da ostane poverljiva. Tek vrlo retko, onda kad joj se činilo da je teret neke spoznaje preveliki

za ramena samo jedne osobe, poverila bi gospodinu Dž. L. B. Matekoniju neku tajnu činjenicu koju je otkrila ili koju joj je neko saopštio. To se desilo, na primer, kad je od jednog klijenta čula da planira da podvali bocvanskom osiguravajućem društvu „Orao“ podnošenjem lažnog zahteva za odštetu. Saopštio joj je to tako nonšalantno, kao da ne bi uopšte trebalo da bude iznenađena; najzad, zar se nisu praktično svi tako ponašali prema osiguravajućim društvima? Popričala je o ovome s gospodinom Dž. L. B. Matekonijem, a on ju je posavetovao da raskine posao s tim klijentom, što je i učinila, pretrpevši njegovu nimalo prijatnu reakciju. To je rezultiralo njenim odlaskom u pomenuto osiguravajuće društvo, koje joj beše izuzetno zahvalno na informaciji koju im je dostavila, blagodareći kojoj je moglo da preduzme korake da zaštiti svoje interese.

Međutim, direktan pristup joj ovde nije vredeo. Ode li u kancelariju, sva je prilika da će naleteti na Popi, što bi dovelo do problema. Nije je upozorila da će doći da popriča s Mmom Cau, a nije želela da ova posumnja da joj se Popi obratila za pomoć. Ne, morala je da bude sigurna da će se s Mmom Cau videti nasamo.

Iz zgrade pored kuhinje izašla je grupa studenata. Bio je kraj nastave i stajali su napolju u grupicama od po dvoje ili troje, razgovarajući i smejući se šalama koje su pričali. I njima je kraj meseca, razmišljala je Mma Ramocve, i verovatno su dobili džeparac i planiraju provod za vikend. Kako je to, pitala se, kada si jedan od njih? Mma Ramocve prešla je iz ranog devojaštva u svet zaposlenih bez ičega između to dvoje i nije nikad upoznala studentski život. Znaju li oni, pitala se, koliko su srećni?

Jedna od studentkinja odvojila se od ostalih i krenula preko travnjaka koji je delio kombi od zgrade kuhinje. Približivši se kombiju, pogledala je u pravcu Mme Ramocve.

„Oprostite, Mma“, doviknula joj je Mma Ramocve kroz otvoren prozor kombija. „Oprostite, Mma!“

Mlada žena je stala i okrenula se prema Mmi Ramocve, koja je sada izašla iz kombija.

„Izvolite, Mma“, rekla je studentkinja. „Meni govorite?“

Mma Ramocve joj je prišla. „Da, Mma“, odvrátila je. „Poznajete li jednu ženu koja radi u kuhinji? Mmu Cau? Da li je poznajete?“

Studentkinja se osmehnula. „Ona je kuvarica“, rekla je. „Da, poznajem je.“

„Moram da razgovaram s njom“, rekla je Mma Ramocve. „Moram da razgovaram s njom, ali ovde, u svom kombiju. Ne želim da razgovaram s njom tamo gde ima i drugih ljudi.“

Studentkinja ju je s nerazumevanjem posmatrala. „Pa?“ rekla je.

„Pa sam se pitala, Mma, da li biste hteli da odete da joj kažete“, rekla je Mma Ramocve. „Da li biste hteli da odete i kažete joj da je napolju čeka neko ko mora da razgovara s njom?“

Mlada žena se namrštila. „Zar ne možete da odete tamo sami, Mma? Zašto tražite da ja to učinim umesto vas?“

Mma Ramocve zagledala se ispitivački u lice devojke pred sobom. Kakva veza postoji između njih dve? Da li su neznanke, osobe koje nemaju razloga da učine bilo šta jedna za drugu? Ili je ovo još uvek zemlja u kojoj čovek može da priđe drugom čoveku, čak i potpuno nepoznatom, i zamoli ga za pomoć, onako kako je to nekad moglo?

„Molim vas“, tiho je rekla Mma Ramocve. „Molim vas“ I potom je oklevala, samo na trenutak, pre no što je nastavila: „Molim vas, sestro moja.“

Mlada žena je načas ćutala, ali je potom lako pomerila glavu; potvrdno je klimnula. „Dobro“, rekla je. „Učiniću to.“

Mma Cau, oniža i prilično okruglasta žena, pojavila se na vratima kancelarije, stala i pogledala naokolo po dvorištu koledža. Pogled joj se zaustavio na malom belom kombiju i nakratko je oklevala. Sedeći u kombiju, Mma Ramocve je podigla ruku, što Mma Cau nije videla, ali je videla kombi, a devojka joj je rekla: „Tamo je neka žena koja mora hitno da vas vidi, Mma. Eno je napolju, u malom belom

kombiju. Ako mene pitate, ne znam kako uopšte stane u njega, ali traži da se tamo vidi s vama."

Kuvarica se uputila preko travnjaka, prema kombiju. Mma Ramocve je uočila njen neobičan hod; lagano hramanje, možda, ili izbacivanje stopala u stranu, umesto pravo napred. Mma Makuci je bila donekle sklona da to radi, primetila je Mma Ramocve, i premda joj to nije nikad pomenula, jednog dana će skupiti hrabrost da joj nagovesti da bi trebalo da razmisli o svom načinu hoda. Ali pri tom će morati da bude vrlo pažljiva: Mma Makuci bila je vrlo osetljiva u vezi sa svojim izgledom i takva bi je primedba mogla demoralisati, čak i pored toga što je izrečena s najboljom namerom.

Mma Cau je zavirila u kombi. „Tražili ste me, Mma?“ Glas joj je bio jak, čak iznenađujuće jak za osobu tako malog rasta; beše to glas nekog ko je navikao da viče na ljude. Profesionalni kuvari poznati su po tome što mnogo viču, prisetila se Mma Ramocve. Viču na ljude koji rade za njih u kuhinji, a neki od njih - oni najčuveniji - čak ih i gađaju stvarima. Za to, dabome, nije bilo nikakvog opravdanja. Mma Ramocve se prenerazila kad je u nekom časopisu pročitala da jedan čuveni kuvar poliva svoje osoblje hladnom supom ukoliko ne rade u skladu s njegovim očekivanjima. I još ih ispsuje, što je skoro isto toliko loše. Ružne reči, smatrala je, znak su gadne naravi i nedostatka obzira prema drugima. Upotreba takvih reči ne čini te ljude ni pametnim ni odvažnim; svaki put kad zinu, u stvari kazuju: *Ja sam osoba koja ne ume da se izražava*. Da li je Mma Cau kao ti kuvari, upitala se; ova debeljušna, omalena ženica s maramom na plave tufne povezanom oko glave? Izgledalo joj je neverovatno da bi ona mogla da polije nekoga hladnom supom.

„Jesam, Mma“, rekla je Mma Ramocve, pokušavajući da izbacila iz glave neočekivanu sliku Mme Cau kako iskreće lonac sa supom iznad... Čarlija. Kakav prizor! Već sledećeg trenutka zamenila ga je slika gospodina Dž. L. B. Matekonija, ljutitog zbog nekog aljkavo odrađenog posla, kako radi šegrtu to isto; i Mme Makuci kako poliva supom... Zaustavila se. „Molim vas, htela bih da popričam s vama.“

Mma Cau je obrisala čelo. „Slušam vas“, rekla je. „Dobro vas čujem.“

„Ovo je vrlo lično“, rekla je Mma Ramocve. „Mogle bismo da razgovaramo u kombiju, ako nemate ništa protiv.“

Mma Cau se namrštila. „Kakva lična stvar?“ upitala je. „Je l' vi to prodajete nešto, Mma?“

Mma Ramocve se osvrnula oko sebe, nastojeći da joj na taj način dočara poverljivu prirodu stvari. „Reč je o vašem mužu“, rekla je.

Ove reči postigle su željeni efekat. Na pomen svog muža, Mma Cau se trgla, kao da ju je neko polio... Zabacila je glavu i zagledala se suženim pogledom u Mmu Ramocve.

„O mom mužu?“

„Da, Mma, o vašem mužu.“ Mma Ramocve je klimnula glavom u pravcu vrata na suvozačkoj strani. „Što ne uđete, Mma? Ovde možemo da razgovaramo.“

Izgledalo je načas da će se Mma Cau okrenuti i vratiti u svoju kancelariju. Jer, na trenutak je oklevala; oči su joj se pomerale; nastavila je da zuri u Mmu Ramocve. Zatim je polako obišla kombi, ne skidajući pogled s nje.

„Možete da spustite taj prozor, Mma“, rekla je Mma Ramocve kad se druga žena spustila na sedište pored nje. „Tako će biti svežije. Danas je baš vrućina, zar ne?“

Mma Cau je spustila ruke u krilo i zagledala se u njih. Nije odgovorila na primedbu Mme Ramocve. U skućenom prostoru kombija, njeno teško disanje bilo je vrlo čujno. Mma Ramocve nekoliko trenutaka nije govorila ništa, puštajući je da povraća dah. Ali disanje Mma Cau nije se menjalo, zvučeći kao da vazduh prolazi kroz naslagu suvog lišća, nekako šušljivo, kao da vetar duva kroz krošnju. Okrenula se i pogledala svoju posetiljku. Bila je spremna da oseti antipatiju prema ovoj ženi koja je krala hranu iz koledža; prema ovoj ženi koja je pretila otkazom Popi, ni krivoj ni dužnoj. Ali sada kad ju je videla ispred sebe, s tim njenim teškim disanjem i čudnim hodom, beše joj

teško da ne oseti saosećanje prema njoj. Razume se, Mmi Ramocve je uvek bilo teško da ne saoseća s drugima, bez obzira na njihovo problematično ponašanje i karakterne nedostatke, naprosto zato što je intuitivno, na onom najdubljem mogućem nivou, shvatala da smo svi samo ljudi, a biti čovek nije nimalo lako. Svakome se, smatrala je, može lako desiti da poćini neko zlo; može mu se lako desiti da ispolji slabost; može mu se lako desiti da postupi sebićno. To je znaćilo da je mogla da razume - i jeste - što nije isto što i praštanje, jer nije opraštalala, ili zastupanje stava, jer ga nije zastupala - da čovek ne bi trebalo da sudi o drugima. Naravno da bi čovek trebalo da sudi o drugima, a Mma Ramocve se u tome rukovodila standardima starinskog morala Bocvane. Međutim, starinski moral Bocvane nije branio da praštammo onima koji su slabi; štaviše, upravo je mnogo govorio o praštanju. Čovek ne bi trebalo da bude kivan na druge, nalagao je taj moral, jer se tako remeti društveni mir, veza među ljudima.

Osećala je, prema tome, sažaljenje prema Mmi Cau i instinktivno, bez razmišljanja, posegla je i lako dotakla podlakticu druge žene, ostavivši svoju ruku da počiva na njenoj. Mma Cau se zgrćila i dah joj je zastao, ali potom je okrenula glavu i pogledala Mmu Ramocve, a oći joj behu pune suza.

„Vi ste mati neke od tih devojaka“, rekla je tiho Mma Cau. To nije bilo pitanje, nego konstatacija. Njenog domalopredašnjeg samopouzdanja beše sasvim nestalo i sada je izgledala još manja, tako pogrbljena na svom sedištu.

Mma Ramocve nije ništa razumela i taman je zaustila da to i kaže. Ali potom je razmislila i onda joj je sinulo o ćemu zapravo govori ova žena. Najzad, to je dobro poznata prića, koja nikog ne bi trebalo da iznenađuje. Muž, otac, ugledan građanin; takav čovek mogao je da se vucara s drugom ženom uprkos svemu, uprkos bolu svoje supruge, i mnogi su to i radili. Neki od njih išli su još dalje i spedjavali se s devojkama mnogo mlađim od sebe, od kojih su neke još uvek bile gimnazijalke. Ponosili su se sobom, ti muškarci, svojim mlađanim prijateljicama, kojima su

uspevali da zavrte glavom zato što su imali novca koji su razbacivali šakom i kapom, ili brza kola, ili možda moć.

„Čujem šta kažete, Mma“, počela je Mma Ramocve. „Vaš muž. Nisam mislila na...”

„To traje već godinama“, prekinula ju je Mma Cau. „Još otkako smo se uzeli - još onda je počeo s tim. Govorila sam mu da izgleda glupo, da tako trči za tim mladim devojkama, ali nije obraćao pažnju. Govorila sam mu da ću ga napustiti, ali on se samo smejao i odgovarao da bi trebalo da to i uradim. Ali nisam mogla, Mma. Nisam mogla...”

Ova priča bila je dobro poznata Mmi Ramocve. Naišla je dosad na mnogo žena koje nisu bile u stanju da napuste svoje rđave muževe, zato što su ih volele. To su bili sasvim drugačiji slučajevi od onih u kojima se žene nisu usuđivale da odu zato što su se plašile muža ili zato što nisu imale gde da odu; neke žene nisu bile u stanju da odu zato što su, uprkos svemu što im je radio, uprkos tome što im je slomio srce, tvrdoglavo volele tog čoveka. To je, podozrevala je, bilo posredi i ovde. Mma Cau je volela Rra Cau, i tako će biti do kraja.

„Volite ga, Mma?“ upitala je blagim glasom. „O tome je reč, zar ne?“

Mma Cau je ponovo spustila pogled na svoje ruke. Mma Ramocve primetila je na jednoj njenoj ruci trag od brašna; prava ruka kuvarice.

„Eee“, izustila je Mma Cau, jedva čujno, upotrebljavajući blisku, otegnutu potvrdnu reč na Secvana jeziku. „Eee, Mma. Volim ga. Tačno. Ja sam slaba žena, znam. Ali volim ga.”

Mma Ramocve je uzdahnula. Takvoj ljubavi nije bilo leka. To je najfundamentalnija spoznaja do koje čovek može da dođe u vezi s rabotama ljudi, a za to uopšte ne mora da bude privatni detektiv. Takva ljubav, istrajna ljubav roditelja ili odanog bračnog druga, mogla je da izbledi - i to se dešavalo - ali za to je bilo potrebno jako mnogo vremena, a često je opstajala i u svetlu svih dokaza da je protraćena na nedostojnu osobu.

„Htela sam da kažem da nisam zato došla“, rekla je Mma Ramocve. „Ne poznajem vašeg muža.“

Potrajalo je nekoliko časaka dok ove reči nisu doprle do mozga Mme Cau. Kad najzad ipak jesu, okrenula se prema Mmi Ramocve. I dalje je delovala poraženo.

„A zašto ste došli?“ upitala je. U njenom glasu više nije bilo stvarne radoznalosti. Kao da je Mma Ramocve došla da joj donese mesečnu zalihu jaja ili krompira.

„Došla sam jer sam čula da jednoj svojoj radnici pretite otpuštanjem“, odvratila je. Nije želela da joj nagovesti da se Popi žalila, stoga je rekla, a to je bilo blizu istini - u najstrožem smislu reči - da niko nije od nje tražio da dođe. To nije bila laž. To je bila, što bi rekao Klovis Andersen, *indirektna izjava*; u tome je bila razlika.

Mma Cau je slegla ramenima. „Ja sam šef kuhinje“, rekla je. „Upraviteljica preduzeća za isporuku gotovih jela, ako hoćete. Eto šta sam. Neke zapošljam - a neke otpuštam. Neki ljudi nisu dobri radnici.“ Lako je protrljala ruke jednu o drugu i Mma Ramocve je na trenutak videla sićušna zrnca brašna, poput prašine, uhvaćene u zraku sunca.

Saosećanje koje je Mma Ramocve ranije osećala prema njoj beše sada zamenjeno razdraženošću. Zaključila je da joj se ta žena ipak ne dopada, premda joj se divila, na neki način, zbog lojalnosti prema nevernom mužu. „Ljude otpuštaju i iz drugih razloga“, odvratila je. „Neko ko krade hranu, na primer - ta osoba mogla bi da dobije otkaz ako bi se saznalo da iznosi državnu hranu i daje je svom mužu.“

Mma Cau bila je sasvim nepomična. Pružila je ruku i dotakla porub suknje, blago ga potegavši, kao da isprobava čvrstinu šava. Duboko je udahнула, na šta se začuo krkljav zvuk sluzi.

„Možda ste vi napisali ono pismo“, rekla je. „Možda...“

„Nisam“, prekinula ju je Mma Ramocve. „A nije ni ona ženica.“

Mma Cau je odmahнула glavom. „Pa ko je, onda?“

„Nemam pojma“, odvratila je Mma Ramocve. „Ali ona ženica sigurno nije. Neko drugi vas ucenjuje. A ovo je baš to, da znate. Uцена. U normalnim okolnostima, za to se poziva policija.“

Mma Cau je prasnula u smeh. „Mislite da bi trebalo da odem u policiju? Mislite da bi trebalo da im kažem: *Iznosila sam državnu hranu iz školskog restorana i davala je mužu. A sad mi neko preti?* Ja nisam glupa, Mma.“

Glas Mme Ramocve beše miran. „Znam da niste glupi, Mma. To znam.“ Zastala je. Sumnjala je da će Mma Cau pokušavati išta više protiv Popi, što je značilo da je mogla da smatra slučaj zatvorenim. Međutim, pitanje ucene ostalo je nerešeno. Uцена je gnusno delo, smatrala je, i vređala ju je i sama pomisao da bi neko mogao da ga počini i prođe nekažnjeno. Možda bi se mogla pozabaviti time, ako stigne, a uvek je bilo perioda kad ona i Mma Makuci nisu imale posla. Možda bi čak mogla da stavi Mmu Makuci na taj slučaj i vidi kako će se snaći. Nema ucenjivača koji je dorastao Mmi Makuci, detektivskoj pomoćnici u Prvoj damskoj detektivskoj agenciji i sekretarici koja je diplomirala s izvanrednom ocenom na Bocvanskom koledžu za sekretarice - Mma „Devedeset sedam posto“, kako je Mma Ramocve katkad, s dozom humora, razmišljala o njoj. Mogla je da zamisli obračun ucenjivača i Mme Makuci, dok okrugle naočari ove potonje sevaju plamenom indignacije, a ucenjivač, taj podmukli bednik, drhti našavši se suočen sa ženskim gnevom.

„Čemu se smejete?“ upitala je Mma Cau. „Ne mislim da je ovo smešno.“

„I nije“, odvratila je Mma Ramocve, vrativši se u stvarnost. „Nije smešno. Ali, rečite, Mma - imate li još uvek to pismo? Da li biste mi ga pokazali? Možda bih mogla da otkrijem ko je ta osoba koja vas ucenjuje.“

Mma Cau je načas razmislila. „I nećete uraditi ništa povodom... povodom mog muža?“

„Neću“, rekla je Mma Ramocve. „Vaš muž mi nije zanimljiv.“ To je, dabome, bilo tačno. Mogla je jednostavno da zamisli muža Mme Cau, tog lenjog ženskaroša, kako satire hranu koju mu donosi njegova odana supruga i postaje deblji i deblji, i na

kraju mu stomak bude toliko veliki da više ne može da vidi donji deo sopstvenog tela. Pravo mu budi, pomislila je Mma Ramocve. Biti tradicionakio građena žena je jedno; biti tradicionalno građen muškarac je nešto sasvim drugo. I sasvim sigurno ne tako dobro.

Pomisao joj je opet raširila usta u osmeh, koji Mma Cau ovog puta nije videla jer se mučila s kvakom na vratima, odlazeći da iz nekog skrivenog mesta u svojoj kancelariji donese pismo koje je tamo čuvala.

Deveto poglavlje

ORMARIĆI ZA DOKUMENTA, LANCI I KATANCI

Mma Ramocve gledala je u svoju šolju čaja. Crveni biljni čaj, tek nasut, beše još uvek vrlo vruć, prevruć da bi mogla da ga pije, ali zato lep prizor, onako ćilibarski taman, i odličnog mirisa. Šteta, razmišljala je, što je stekla naviku da koristi čaj u filter-kesicama, jer je to značilo da više ne može da vidi lišće koje pluta po površini ili se lepi za stranice šolje. Predala se u vezi s filter-kesicama - iz slabosti, priznavala je; bile su neuporedivo zgodnije za korišćenje od listića čaja, sklonih da zapušavaju odvode, a i grliće čajnika, ako čovek ne pripazi. Nije je nikad brinulo to da li će joj se tu i tamo u ustima naći listić čaja, štaviše, prilično je uživala u tome, ali sada se to više nije dešavalo, ne s ovim uredno zapakovanim filter-kesicama i njihovim precizno odmerenim dozama sitno seckanih listića.

Bila joj je to prva šolja čaja tog prepodneva, budući da Mma Ramocve nije računala one dve koje beše popila kod kuće, pre no što je došla na posao. Jednu je ispila dok je šetala po dvorištu, s prvim zracima sunca, zastajući da bi počinula pod krošnjom velike akacije i zagledala trnovite grane iznad sebe, udišući punim plućima jutarnji vazduh i uživajući u njegovoj svežini. Tog jutra videla je kameleona na grani i posmatrala tog neobičnog stvora kako zaustavlja na njoj netremičan pogled jednog oka, dok mu majušne, lepljive nožice zastaju u pola koraka. Velika je prednost, pomislila je, imati oči kao kameleon, koje mogu da gledaju i napred i nazad, nezavisno jedno od drugog. Bio bi to lep dar za detektiva.

Sada, sedeći za svojim radnim stolom, podigla je šolju do usana i otpila gutljaj biljnog čaja. Pogledala je na sat. Mma Makuci je obično bila vrlo tačna, ali danas je zbog nečega kasnila. Možda zbog minibuseva, pomislila je Mma Ramocve. U ovo doba dana, bilo je dovoljno minibuseva koji su saobraćali iz Tlokvenga u pravcu grada, ali ne i onih koji su išli u suprotnom pravcu. Mma Makuci mogla je da dopešači, razume se - njena nova kuća nije bila baš tako daleko - ali ljudi nisu voleli da pešače po vrućini, što je bilo sasvim razumljivo.

Trebalo je da napiše jedan izveštaj, tako da se zanela time. Zadatak nije bio lak, jer je morala u tančine da opiše slabosti na koje je naišla u kadrovskom odeljenju kompanije koja je iznajmljivala čuvare. Naime, kompanija je verovala da uspešno filtrira prijave na svoje konkurse i odstranjuje kandidate s kriminalnim dosijeom; Mma Ramocve je ustanovila da su formulari koji se popunjavaju takvi da upisivanje lažnih podataka ne predstavlja nikakav problem, kao i da nadležni službenik u kadrovskom najčešće nije ni čitao popunjene formulare. Taj čovek, koji je posao dobio tako što je lagao u vezi sa svojim kvalifikacijama i radnim iskustvom, automatski je udarao pečat odobrenja na praktično sve molbe, a pogotovo na one koje su podnosili njegovi rođaci. Izveštaj Mme Ramocve neće biti prijatno štivo za kompaniju i znala je da može da očekuje da im neće biti pravo kad saznaju rezultate istrage. To je bilo neizbežno - ljudi ne vole kad im saopštavate neprijatne istine, čak i onda kad su ih sami tražili. Neprijatna istina znači da čovek mora da se vrati unazad i osmisli čitav niz novih procedura, što nije uvek dobrodošlo onda kad ima toliko drugih stvari koje moraju da se obave.

Nabrajajući nedostatke u organizaciji kompanije, Mma Ramocve je pomislila da je teško imati potpuno siguran sistem za bilo šta. Prva damska detektivska agencija bila je očigledan primer. Kompletnu arhivu čuvali su u dva stara ormarića za dokumenta, od kojih nijedan, shvatila je, nije imao bravu, barem ne ispravnu. Naravno, postojala je brava na vratima kancelarije, ali tokom dana bi se retko setile da je upotrebe ukoliko su izlazile da obave neki posao. Dabome, neko je uvek bio u servisu - ili gospodin Dž. L. B. Matekoni ili šegrti, a njihovo prisustvo bi sigurno odvratilo svakog uljeza... Ne, pomislila je, možda i ne bi. Gospodin Dž. L. B. Matekoni je često bivao toliko udubljen u petljanje oko motora da ne bi primetio ni kad bi se predsednik glavom dovezao u svojim velikim službenim kolima. A što se tiče šegrti, oni behu u potpunosti lišeni moći zapažanja i propuštali su čak i krajnje upadljive stvari koje su se dešavale oko njih. Staviše, odustala je od toga da im traži da joj opišu klijente koji su navraćali dok nje nije bilo tu. „Bio je neki čovek“, rekli bi. „Došao je da vas vidi. A onda je otišao.“ Na traženje nekakvog nagoveštaja

u pogledu identiteta posetioca, odgovarali bi: „Nije bio baš visok, čini mi se. Ili je možda bio povisok. Ne bi' umeo da kažem.”

Pero joj je zastalo usred rečenice. Otkud joj obraza da ih kritikuje, kad je praktično svako mogao da ušeta u kancelariju Prve damske detektivske agencije i vršlja po tajnama njenih klijenata? Interesuje vas koje žene sumnjaju da im se muževi švalerišu? Molim vas, slobodno se poslužite: u starom ormariću za dokumenta na drumu za Tlokveng ima gomila izveštaja o tome - čitajte ih do mile volje! A zašto je onaj čovek prošlog meseca bez obrazloženja otpušten sa svog radnog mesta u hotelu? Dakle, izveštaj o tome - svima dostupan u Prvoj damskoj detektivskoj agenciji, s potpisom Mme Grejs Makuci, dipl. sekr. (Bocvanski koledž za sekretarice, 97 %) - može se naći ukoliko se potrudite da pogledate u gornju fioku drugog radnog stola u nezaključanoj kancelariji odmah pored Brzih motora Tlokvenga.

Mma Ramocve je ustala sa stolice i prišla bližem od dva ormarića za dokumenta. Sagnuvši se, stala je da zagleda bravu ugrađenu pri vrhu ormarića. Beše to mala, ovalna rebrnasta pločica s reckavom ključaonicom. U gornjem delu pločice nalazio se znak proizvođača, mali razjareni lav utisnut u metal. Lav je uzvratio pogled Mmi Ramocve, a ona je odmahnula glavom. U ključaonici je bilo rđe, a ivice joj behu ulubljene. Čak i kad bi im uspelo da pronađu ključ, bilo bi nemoguće umetnuti ga u ključaonicu. Pogledala je lava, simbol ponosa koji je neko nekad zacelo osećao, negde, praveći ovaj ormarić. I možda taj ponos nije bio sasvim neumesan - ormarić je sigurno bio napravljen pre nekoliko decenija, možda čak pre četrdeset ili pedeset godina, i još uvek je bio u funkciji. Koliko će modernih ormarića, s onim svojim plastičnim ukrasima i živim bojama, za pedeset godina biti i dalje napunjeno dokumentima? Isto važi i za ljude, pomislila je. Taj veseo, moderan svet, sve je to jako lepo, ali hoće li potrajati? Ljudi tradicionalnih shvatanja (i građe) možda ne izgledaju toliko moderno, ali uvek će biti tu i radiće ono što su oduvek radili. Tradicionalan mehaničar, na primer - neko kao što je gospodin Dž. L. B. Matekoni - kadar je da vam

održava kola u voznom stanju, dok moderan mehaničar - neko poput Čarlija - samo sleže ramenima i nabraja koje je sve delove potrebno zameniti.

Pružila je ruku i nežno potapšala ormarić. Potom se, ponesena impulsom, sagnula i poljubila njegovu izgredanu i ulubljenu metalnu površinu. Metal je bio hladan pod njenim usnama i mirisao je jetko, kao metalna konzerva - miris rđe i oštine.

„Dumela, Mma“, oglasila se Mma Makuci s praga.

Mma Ramocve se naglo uspravila.

„Ne obraćajte pažnju na mene“, rekla je Mma Makuci. „Slobodno nastavite da radite to što ste radili, šta god to bilo...“ Pogledala je ormarić za dokumenta, a potom svoju poslodavku.

Mma Ramocve se vratila do svog radnog stola. „Razmišljala sam o tom ormariću za dokumenta“, rekla je. „I odjednom sam osetila veliku zahvalnost prema njemu. Znam da vam je moralo izgledati vrlo čudno, Mma.“

„Ni najmanje“, odvratila je Mma Makuci. „I ja sam mu zahvalna. U njemu su naša dokumenta na sigurnom.“

Mma Ramocve se namrštila. „Ne znam baš koliko su na sigurnom“, rekla je. „Štaviše, upravo sam se pitala da li bi trebalo da uradimo nešto povodom njihovog zaključavanja. Poverljivost je vrlo važna, Mma, to dobro znate.“

Mma Makuci je zamišljeno pogledala ormariće za dokumenta. „To je tačno“, odvratila je. „Ali ne bih rekla da ćemo ikad naći ključ za ove prastare brave.“ Zastala je. „Možda bismo mogli da ih opašemo lancem i zaključamo katancem?“

Mma Ramocve nije smatrala ovo dobrom idejom. Opasivanje ormarića za dokumenta lancima izgledalo bi apsurdno i ostavilo sasvim pogrešan utisak na klijente. Već je dovoljno loše što se kancelarija nalazi u sklopu automehaničarskog servisa, ali nešto toliko neobično kao što je lanac oko ormarića za dokumenta bilo bi još gore. Bolje bi bilo kupiti dva nova ormarića, čak i ako ne bi bili tako čvrsti i trajni kao ovi stari. Na računima firme verovatno

ima dovoljno novca za to, a u poslednje vreme svakako nisu trošile mnogo na opremu. Staviše, nisu potrošile ništa, sem tri pula za novu kašičicu, koja im je zatrebala nakon što je jedan od šegrta upotrebio onu staru za opravku menjača i polomio je. Razmišljanje o nameštaju ju je podsetilo. Mma Makuci će se uskoro udati, zar ne? I to baš za čoveka koji se bavi prodajom nameštaja?

„Futi Radifuti!” uzviknula je Mma Ramocve.

Mma Makuci ju je oštro pogledala. „Futi?”

„Vaš verenik, Mma”, nastavila je Mma Ramocve. „Da li se on bavi i prodajom kancelarijskog nameštaja, osim kućnog?”

Mma Makuci je spustila pogled ka svojim cipelama. *Verenik?* zamislila je da čuje svoje cipele. *Bejasmo verene za par muških cipela, ali nešto ih ne vidamo u poslednje vreme! Je l' veridba još uvek važeća, gazdarice?*

Mma Ramocve dobacila joj je osmeh preko stola. „Ne očekujem da besplatno dobijemo novi ormarić za dokumenta”, rekla je. „Ali mogao bi da nam ga da po nabavnoj ceni, zar ne? Ili bi mogao da nas posavetuje gde možemo da nađemo jeftine ormariće.” Primitila je izraz na licu Mme Makuci i spustila loptu. „Ako može...”

Mma Makuci kao da je oklevala da progovori. Podigla je načas pogled prema tavanici, a potom ga skrenula prema vratima. „Sinoć nije došao kod mene”, rekla je. „Spremila sam mu večeru. Ali nije došao.”

Mma Ramocve je uzdahnula. Ovo je bilo baš ono čega se pribojavala. Još otkako se Mma Makuci verila, plašila se da će nešto krenuti naopako. To nije imalo nikakve veze s Futijem Radifutijem, koji je, kao takav, bio dobar kandidat za brak, ali je zato imalo svake veze s malerom koji je, izgleda, pratio Mmu Makuci. Ima ljudi prema kojima je život jednostavno surov, bez obzira na to koliko rade i koliko se trude da im bude bolje. Mma Makuci je davala sve od sebe, ali možda naprosto neće nikad odmaći dalje od ovoga dokle je došla i ostaće detektivska pomoćnica, žena iz Bobononga, s velikim okruglim naočarima i kućom koja, premda udobna, nema bojler za

vodu. Futi Radifuti mogao je sve to da promeni, ali sada više neće. Biće samo još jedna propuštena prilika, još jedan podsetnik na ono što je moglo biti, samo da je sve bilo drugačije.

„Mislim da se sigurno zadržao na poslu“, rekla je Mma Ramocve. „Trebalo bi da mu telefonirate i čujete šta je bilo. Da, jednostavno ga pozovite odavde iz kancelarije. Tako je. Telefonirajte Futiju.“

Mma Makuci je odmahнула glavom. „Ne, to ne mogu. Ne mogu da ga jurim.“

„Ne jurite ga“, rekla je Mma Ramocve. „Ako pozovete muškarca telefonom da ga pitate zašto nije došao kod vas na večeru, to ne znači da ga jurite. Muškarci ne smeju da puštaju da im žene kuvaju, a da onda ne pojedu to što su im spremile. To je svakome jasno.“

Nije izgledalo da je ovaj komentar bio od pomoći i Mma Ramocve je, suočena s naglim i suzdržanim ćutanjem Mme Makuci, i sama začutala.

„Zato sam jutros zakasnila“, iznenada se oglasila Mma Makuci. „Ćele noći nisam spavala.“

„Ima mnogo komaraca“, rekla je Mma Ramocve. „Sigurno nam ne pomažu da spavamo.“

„Ma nema to nikakve veze s komarcima“, promrmljala je Mma Makuci. „Oni su noćas spavali. To je zato što sam razmišljala. I mislim da je sve gotovo, Mma.“

„Koješta“, rekla je Mma Ramocvc. „Nije gotovo. Muškarci su vrlo čudni - to je sve. Ponekad zaboravljaju da dođu da obiđu ženu. Ponekad zaborave da se ožene. Pogledajte samo gospodina Dž. L. B. Matekonija. Pogledajte koliko mu je trebalo dok nije rešio da se oženi.“

„Ne mogu toliko da čekam“, rekla je Mma Makuci. „Nisam htela da veridba traje duže od šest meseci.“ Uzela je parče papira sa svog radnog stola i zagledala se u njega. „A sada ću doveka da arhiviram dokumenta.“

Mma Ramocve je shvatila da ne sme dozvoliti da se ovo samosažaljevanje nastavi. Po njenom mišljenju, to bi samo pogoršalo stvar. Stoga je objasnila Mmi Makuci da će morati da potraži Futija Radifutija i razuveri ga. Ako ne želi to da uradi sama, ona, Mma Ramocve, uradiće to umesto nje. Njena ponuda ne beše prihvaćena, ali pošto ju je ponovila, beše uzeta u razmatranje. Potom je radni dan najzad počeo. Bio je to dan za slanje dospelih računa, što je uvek bilo prijatno iskustvo. Još da je postojao dan za prijem potvrda o računima plaćenim u celosti, taj bi bio još prijatniji. Međutim, svet biznisa nije funkcionisao tako i uvek je više odlazilo nego dolazilo, ili se barem tako činilo. U tom smislu, razmišljala je Mma Ramocve, svet biznisa je odražavao život; beše ovo izreka dostojna same tetke Imang, premda nije bila sasvim sigurna da li je i tačna.

Kada su računi bili otkucani i uredno spakovani u bele koverta, Mma Ramocve se setila da je htela nešto da pokaže Mmi Makuci. Posegavši u staru kožnu torbu koju je koristila za nošenje dokumenata, spiskova i stotinu i jedne stvarčice potrebne u njenom svakodnevnom životu, izvukla je pismo koje joj je prethodnog dana predala Mma Cau. Prešla je preko prostorije i dala ga Mmi Makuci.

„Šta mislite o ovome?“ upitala je.

Mma Makuci je razmotala pismo i položila ga na sto ispred sebe. Papir, uočila je, beše sav naboran, što je značilo da ga je neko u prvi mah zgužvao i bacio. Ovo sigurno nije bilo željeno pismo. Ovo je bilo pismo koje je donelo samo gnev i strah.

„Dakle, Mma Cau“, čitala je Mma Makuci. „Dakle, imate dobar posao. A dobar je, je l' tako? Mnogo ljudi radi za vas. Dobijate platu na kraju meseca. Baš vam dobro ide, je l' tako? Isto ko i onom vašem mužu. Vrlo je srećan što imate ovaj dobar posao, jer tako on može da se hrani džabe, je l' tako? Mora biti da je baš lepo kad čovek može da jede džabe. Nema ih mnogo koji to mogu, a? on je jedan od njih.“

„Al' da vidite, ja znam da vi kradete hranu za njega. Gledam ga kako se goji i pomislih: evo čoveka koji jede džabe! Odmah se vidi. Dabome, ne biste želeli da i ostali saznaju za to i zato

me slušajte, molim vas, slušajte me pažljivo: javiću vam kako možete da me sprečite da ne ispričam svima za to. Ne sekirajte se - javiću vam se."

Pročitavši pismo, Mma Makuci je podigla pogled. Njen domalopredašnji izraz poraženosti, izazvan nedolaskom Futija Radifutija i razmišljanjem o sumornoj budućnosti, beše ustupio mesto izrazu punom gneva. „Ovo je ucena", rekla je. „To je... to je..." Gnev ju je sasvim obuzeo; nije nalazila reči kojima bi opisala silinu onoga što je osećala.

„To je čista zloba", pomogla joj je Mma Ramocve. „Neka je Mma Cau i lopov, ali onaj ko je napisao ovo pismo jeste nešto mnogo gore."

Mma Makuci se svim srcem slagala s tim. „Da. Zloba. Ali kako da oukrijemo ko ga je napisao? Anonimno je."
„Takva pisma su uvek anonimna", rekla je Mma Ramocve.

„Imate li nekih ideja?"

Mma Ramocve je morala da prizna da nema. „Ali to ne znači da ga nećemo otkriti", odvratila je. „Imam osećaj da smo vrlo blizu toj osobi. Ne znam zašto, ali sigurna sam da poznajemo tu ženu."

„Ženu?" upitala je Mma Makuci. „Otkud znamo da je žena?"
„Naprosto osećam", rekla je Mma Ramocve. „Ovo je ženski glas."

„Jeste li sigurni da to nije samo zato što sam ja čitala?" upitala je Mma Makuci.

Mma Ramocve je odgovorila obazrivo. Ne, nije posredi samo to. Glas - glas u pismu - bio je ženski. I, objasnila je Mmi Makuci, kako ima osećaj, premda nejasan i neuhvatljiv, da zna ko je ta žena.

Deseto poglavlje

PLAŠITE SE NEČEGA

Tog popodneva, Mma Ramocve sačinila je jedan od svojih spiskova. Volela je to da radi onda kad se činilo da život postaje komplikovan, kao sada, a puka činjenica nabiranja stavki pomagala joj je da stavi sve u perspektivu. Uz to, beše u tome još nečega: često je sastavljanje spiska dovelo do rešenja, kao da je čin beleženja stvari na neki način podsticao podsvest. Čula je da san ume da ima isti efekat. „Idi da spavaš“, posavetovao ju je jednom gospodin Dž. L. B. Matekoni, „a ujutru ćeš znati odgovor na pitanje koje te muči. To uvek upali.“ Potom joj je opisao kako je onomad otišao na spavanje pitajući se zašto vrlo komplikovan dizel-motor neće da upali, a onda je sanjao o lošim kontaktima na elektromagnetnoj spojnici. „Kad sam tog jutra stigao u servis“, rekao je, „to sam i ustanovio - vrlo loš kontakt, pa sam ga zamenio. I motor je smesta upalio.“

Dakle, o tome on sanja, pomislila je Mma Ramocve. Dizel-motori. Elektromagnetne spojnice. Auspusi. Njeni snovi, pale, behu sasvim drugačiji. Često je sanjala svog oca, pokojnog Obeda Ramocvea, koji beše tako dobar čovek, tako mio; čovek koga su svi poštovali zato što je umeo odlično da proceni stoku, ali i zato što je svakim svojim postupkom ispoljavao dostojanstvo koje beše obeležje Mocvanaca starog kova. Takvi ljudi znali su koliko vrede, ali se nisu razmetali time. Takvi ljudi mogli su da pogledaju svakog u oči, ne skrećući pogled; čak je i siromašan čovek, čovek bez igde ičega, mogao da stoji dignute glave u prisustvu onih koji su posedovali bogatstvo ili moć. Ljudi i ne znaju, razmišljala je Mma Ramocve, koliko smo imali u to vreme - činilo se da imamo tako malo, a imali smo tako mnogo.

Svakog dana je mislila na svog oca, taticu, kako ga je zvala. A kad bi noću imala te snove, bio je tu, kao da nije ni umro, premda je znala, čak i u snu, da jeste. Jednog dana, znala je, pridružiće mu se, bez obzira na to što ljudi kažu da smo, kad udahnemo poslednji put, došli do kraja. Neki ljudi vam se rugaju ako kažete da se, kad nam kucne čas, pridružujemo ostalima. E

pa neka ih, nek' se ti pametnjakovići samo smeju, ali svakako moramo da se nadamo, jer život bez ikakve nade i nije život: to je nebo bez zvezda, pejzaž tuge i pustoši. Da je samo pomislila da neće više nikad videti Obeda Ramocvea, to bi je nateralo da zadrhti od usamljenosti. Ovako, pak, pomisao da je on posmatra davala je njenom životu opipljivost i kontinuitet. Bio je tu još neko koga će, nadala se, videti jednog dana - njena beba koja je umrla, to detence čiji su prstići tako snažno stezali njene i čije je disanje bilo tako tiho, poput šuma povetarca u krošnjama akacija u danima kad je vazduh gotovo nepomičan, jedva čujnog šuma. Znala je da je njena beba sada s ostalom upokojenom decom, na onom mestu gde odlaze sva deca koja se upokoje, negde tamo preko, iza Kalaharija, tamo gde blaga bela goveda dozvoljavaju deci da ih zajašu. A kad stignu i upokojene majke, deca im pritrčavaju, a one ih pozivaju i uzimaju u naručje. To je bilo ono čemu se nadala i nada za koju je smatrala da ju je vredno gajiti.

Međutim, beše ovo trenutak za sastavljanje spiskova, a ne za sanjarenje, stoga je sela za sto i zapisala na parče papira, po redosledu prioriteta, razne stvari koje su je brinule. Na vrhu spiska napisala je jednostavno *ucena*, a ispod toga je ostavila prazno mesto. Tu je mogla da pribeleži ideje i odmah je nažvrljala nekoliko reči: *Ko je sve mogao da zna?* Zatim je, ispod toga, zapisala sledeću stavku, *gospodin Polopeci*. Gospodin Polopeci sam po sebi nije bio problem, ali Mma Ramocve beše dirnuta njegovim opisom bogatog strica i načina na koji je ovaj odbacio sopstvenog bratanca. Po njenom mišljenju, to je bila nepravda, a Mmi Ramocve beše teško da ignoriše nepravdu. Ispod imena gospodina Polopecija, pribeležila je: *Rđavi stric - razgovarati s njim?* Zatim se na spisku našao *Mokolodi*, ispod kojeg je zapisala: *dešava se nešto vrlo čudno*. Naposletku, gotovo kao da se naknadno prisetila, upisala je i *Futi Radifuti: da li da mu kažem nešto o Mmi Makuci?* Olovka joj je zastala na kraju ovog poslednjeg pitanja, a onda dodala: *Ili da gledam svoja posla?* Na samom kraju spiska, dodala je: *Naći nove cipele*. To je bilo jednostavno ili je, barem, zvučalo tako; u stvarnosti, pitanje cipela umelo je

da bude komplikovano. Već je neko vreme nameravala da kupi sebi par cipela koji bi zamenio one u kojima je uvek dolazila na posao i koje su postajale sve izandaliije. Tradicionalno građene osobe umeju da budu nezgodne prema cipelama i Mma Ramocve je katkad imala problem da nađe cipele dovoljno dobre izrade. Nije nikad tražila one pomodne - za razliku od Mme Makuci, s njenim zelenim cipelama s nebeskoplavim obrubom - ali sada se pitala ne bi li trebalo da se povede za primerom svoje pomoćnice i odabere malčice elegantnije cipele. Bila je to teška odluka, koja je iziskivala izvesno razmišljanje, ali Mma Makuci bi mogla da joj pomogne, a to bi joj barem malo skrenulo misli s problema koje je imala s Futijem Radifutijem.

Pregledala je svoj spisak, uzdahnula i pustila da joj papir isklizne iz ruke. Ovo su bili zaista teški problemi, od kojih nijedan, koliko je videla, nije uključivao honorar. Najzapatljaniji je svakako bio problem ucene, a sad kad je ustanovila da Popi najverovatnije neće izgubiti posao - za šta je teško mogla da naplati mnogo, ako joj uopšte nešto i naplati - nije bilo finansijskog razloga da se dalje upliće u to. Postojao je moralni razlog, naravno, koji će neizbežno na kraju i prevagnuti, ali ispravljanje nepravdi najčešće nije bilo finansijski isplativo. Uzdahnula je, ali to ne beše uzdah očajanja; znala je da će biti i drugih slučajeva, onih unosnih, u kojima će računi biti poslati firmama sposobnim da dobro plate. I nisu li upravo poslale čitav svežanj takvih računa, od kojih će svaki doneti vrlo pristojan ček? I nije li se u servisu pored njih povazdan orilo lupanje i čekićanje, koje je značilo novac u kasi i hranu na više stolova? Stoga je mogla sebi da priušti da svoje vreme, ako hoće, troši na ove nerentabilne slučajeve i da je zbog toga ne grize savest.

Ponovo je uzela spisak i pogledala ga. Uцена je bila preteška. Znala je da će se kasnije vratiti na nju, ali zasad joj se činilo da je bolje da se lati nečega lakšeg. Na stranici se isticala reč *Mokolodi*. Bacila je pogled na sat. Tri sata. Nije imala šta da radi (ako privremeno zanemari ostale stavke sa spiska) i prijaće joj da se izveze do Mokolodija i možda popriča sa svojim rođakom, da vidi može li da ustanovi šta se tamo događa. Mogla bi da povede Mmu Makuci da joj pravi društvo; ipak, ne, jer to ne bi bilo naročito

zabavno, s obzirom na trenutno raspoloženje Mme Makuci. Mogla bi da ode sama ili bi - tu joj na pamet pade nova mogućnost - mogla da povede gospodina Polopecija. Namerila je da ga obuči da obavlja povremene posliće za agenciju, pored poslova koje je obavljao u servisu. On je uvek bio zanimljivo društvo, tako da joj neće biti dosadno za vreme kratke vožnje prema jugu.

„Nisam nikad bio ovde“, rekao je gospodin Polopeci. „Čuo sam za ovo mesto, ali ga nisam nikad posetio.“

Nalazili su se na svega dva do tri minuta vožnje od glavne kapije Mokolodija; Mma Ramocve sedela je za volanom kombija, a gospodin Polopeci na suvozačkom sedištu, ruke oslonjene na ram otvorenog prozora dok je s interesovanjem posmatrao pejzaž koji je promicao pored njih.

„Nisam naročiti ljubitelj divljih životinja“, nastavio je. „Drago mi je što ih ima tamo, u šikari, ali ne volim da su mi blizu.“

Mma Ramocve se nasmejala. „Većina ljudi bi se složila s vama“, rekla je. „Ima nekih divljih životinja s kojima se radije ne bih susrela.“

„Lavovi“, rekao je gospodin Polopeci. „Ne volim ni da mislim da ima stvorenja koja bi volela da me doručkuju.“ Stresao se. „Lavovi. Dabome, verovatno bi prvo napali vas, Mma Ramocve, radije nego mene.“ Izrekao je ovu primedbu ne razmišljajući, gotovo kao šalu, i potom shvatio da nije bila naročito taktična. Okrznuo je pogledom Mmu Ramocve, pitajući se da li su joj njegove reči možda promakle. Nisu.

„Oh?“ izustila je. „A zašto bi lav pre pojeo mene nego vas, Rra? Iz kog razloga?“

Gospodin Polopeci je podigao pogled ka nebu. „Siguran sam da grešim“, odvratio je. „Pomislio sam da bi prvo napali vas zato što...“ Taman je hteo da kaže da je to zato što on može da trči brže od Mme Ramocve, ali je shvatio da je razlog što može da trči brže činjenica da je ona prekrupna da bi mogla da trči brzo i da će ona sad pomisliti da on komentariše njenu debljinu, koja i beše stvarni razlog za njegovu prvobitnu primedbu. Dabome da bi svaki lav radije pojeo Mmu Ramocve, isto kao što bi svaka mušterija u kasapnici

radije kupila ukusan ramstek nego neko parčence mršavog mesa. Međutim, ni to nije mogao da joj kaže, tako da je ćutao.

„Zato što sam tradicionalno građena?“ podstakla ga je Mma Ramocve.

Gospodin Polopeci je podigao ruke, kao da se brani. „Nisam to rekao, Mma“, pobunio se. „Nisam.“

Mma Ramocve mu je uputila umirujući osmeh. „Znam da niste, Rra“, rekla je. „Ne sekirajte se. Ne smeta mi. Nešto sam razmišljala, znate, i zaključila da bih možda mogla da držim dijete.“

Uto se behu već našli pred kapijom Mokolodija, gde su kamene rondavele* (*Izraz potiče iz Afrikaans jezika, a označava okrugle plemenske kolibe primitivne konstrukcije, obično sa slamnatim krovom konusnog oblika; istim imenom se u novije doba nazivaju slične jednostavne građevine od drugih materijala, kao i dvorišne zgrade na imanju. (Prim. prev.)*) čuvale ulaz u rezervat, što je gospodinu Polopeciju omogućilo predah koji mu je bio potreban: sad kad moraju da razgovaraju s ljudima, neće više pričati o lavovima i dijetama. Međutim, nije nameravao da smetne s uma neverovatnu vest koju mu je Mma Ramocve tako nonšalantno saopštila i koju će on bez daha preneti Mmi Makuci čim je bude video. Beše to vest od najveće važnosti: ako je Mma Ramocve, neumoljiva i nedvosmislena hraniteljica prava punijih osoba, u koje je i sama spadala, razmišljala o mogućnosti da drži dijete, šta će se, onda, dogoditi s redovima tradicionalno građenih? Prorediće se, zaključio je.

Mma Ramocve je rekla gospodinu Polopeciju da se u Mokolodiju nešto kuva. Nije mogla da mu kaže ništa određenije, jer je to bilo sve što je znala, i pitala se da li će je, kao muškarac, razumeti. Činilo joj se da su muškarci često nesvesni atmosfere, te da umeju da pretpostave da je sve u redu i onda kad sasvim očigledno nije. Nije bilo tako sa svim muškarcima; ima i onih koji su krajnje intuitivni u svom pristupu, ali mnogi muškarci, avaj, nisu takvi. Njih zanimaju čvrste činjenice, a one katkada jednostavno nisu dostupne i čovek mora da se snađe koristeći samo unutrašnji osećaj.

Gospodin Polopeci je delovao zbunjeno. „Dobro, a šta želite da radim?“ upitao je. „Zašto smo došli ovamo?“

Mma Ramocve beše strpljiva. „Privatno istraživanje sastoji se od upijanja stvari“, rekla je. „Razgovarate s ljudima. Hodate naokolo otvorenih očiju. Stičete predstavu o onome što se događa. I potom izvlačite zaključke.“

„Ali kad ne znam šta je ono u vezi s čime bi trebalo da izvlačim zaključke“, pobunio se gospodin Polopeci.

„Naprosto pratite ono što osećate“, odvratila je Mma Ramocve. „Ja ću da porazgovaram sa svojim rođakom. Vi samo... samo se prošetajte naokolo, kao da ste posetilac. Popijte šolju čaja. Razgledajte životinje. Vidite da li osećate nešto.“

Gospodin Polopeci je i dalje delovao sumnjičavo, ali počinjao je da biva zaintrigiran zadatkom. Ovo je kao špijunski zadatak, pomislio je, a to je predstavljalo izvestan izazov. Kad je bio dečak, igrao se špijuna i sakrio pod komšijskim prozorom, prisluškujući razgovor koji se unutra odvijao. Zapisivao je ono o čemu se govorilo (uglavnom o venčanju koje je imalo da se odigra sledeće nedelje) i beše zadubljen u pisanje kad je iz kuće izašla žena i stala da viče na njega. Zatim ga je udarila metlom, posle čega je pobjegao i sakrio se u malom šumarku papaja-drveća. Baš čudno, pomislio je, da je sad ovde i da radi ono što je radio kao dečak, premda nije mogao da zamisli sebe kako čuči pod nečijim prozorom. Ako je Mma Ramocve očekivala od njega tako nešto, bolje bi joj bilo da ponovo razmisli; ona neka čuči pod prozorima, ako već hoće, ali on nema nameru da to radi, čak ni njoj za ljubav.

Rođak Mme Ramocve, sestrić žene (druge po redu) njenog najstarijeg strica, bio je poslovođa u radionici. Ostavila je gospodina Polopecija na parkiralištu, gde je ostao da stoji, prilično upadljivo, pitajući se šta mu je činiti, i krenula je stazom koja je vodila prema radionicama. Put ju je vodio pored nekoliko kuća u kojima su stanovali zaposleni u rezervatu, senovitih građevina oblepljenih ilovačom, s prozorima tradicionalnog tipa -

oči kuće, pomislila je Mma Ramocve; oči koje čine da kuće izgledaju humano, onako kako bi i trebalo da izgledaju. Na kraju staze, pored štala, nalazile su se radionice, krivudavi niz građevina koje su okruživale dvorište. Zbog motornog ulja i predmeta raštrkanih naokolo - stari traktor, delovi motora, metalne šipke kaveza za životinje koje su čekale da budu zavarene - atmosfera beše donekle slična onoj u Brzim motorima Tlokvenga, zbog čega se moglo očekivati da bi se supruga jednog automehaničara tu mogla osećati kao kod kuće. Mma Ramocve se zaista i osećala tako. Ne bi se iznenadila ni da je gospodin Dž. L. B. Matekoni glavom išetao kroz vrata, brišući ruke o komad pucvale; umesto njega, međutim, izašao je njen rođak, iznenađeno je gledajući i šireći lice u srdačan osmeh.

Stojeći tako u dvorištu, razmenili su porodične vesti. Kako mu je otac, da li je dobro? Nije, ali još uvek je bodrog duha i mnogo vremena provodi pričajući o starim vremenima. Baš je nedavno pominjao Obeda Ramocvea; i dalje mu nedostaju njegovi saveti u vezi sa stokom. Mma Ramocve je oborila pogled; niko se nije razumeo u stoku kao njen pokojni otac i dirnulo ju je to što se o tom njegovom znanju još uvek priča; mudri ljudi ostaju upamćeni, oduvek je bilo tako.

A ona, šta radi? Je li istina da je otvorila detektivsku agenciju, ništa drugo do baš to? Kako joj je muž? Dobar je čovek, to svi znaju. Ima tu jedan meštalin kome su se kola pokvarila dole u Gaboronu i kome je pomogao baš gospodin Dž. L. B. Matekoni, koji ga je video kako sav očajan stoji pored kola pa je stao i odšlepao ga u servis, gde mu je popravio kvar - besplatno. Svi su pričali o tome.

I tako se razgovor nastavio, sve dok Mma Ramocve, preznojivši se pod kosim zracima popodnevnog sunca, nije obrisala čelo maramicom, posle čega beše pozvana unutra na šolju čaja. Čaj je bio sasvim pogrešne vrste, dabome, ali je ipak dobro došao, čak i ako je izazvao blago treperenje srca, koje su običan čaj ili kafa uvek izazivali kod nje.

„Otkud ti?“ upitao ju je rođak. „Čuo sam da si pre neki dan bila ovde. Ali bio sam u gradu, tako da te nisam video.“

„Pre neki dan sam došla po deo za gospodina Dž. L. B. Matekonija", objasnila je. „Nil je imao nešto što mu je trebalo. Ali nisam stigla ni sa kim da porazgovaram. Pa eto, pomislih da dođem ponovo, da se vidimo."

Rođak je klimnuo glavom. „Uvek si dobrodošla", rekao je. „Volimo kad nam ljudi dođu u goste."

Usledila je tišina. Mma Ramocve je uzela šolju čaja koju joj je doneo i otpila gutljaj. „Kako je ovde, je li sve u redu?" upitala je. Beše to naizgled bezazleno pitanje, ali postavljeno sa zadnjom namerom, tako da njoj nije zvučalo nimalo bezazleno.

Rođak ju je pogledao. „Je li sve u redu? Valjda jeste."

Mma Ramocve je čekala da on kaže još nešto, ali nije. Međutim, videla je da se namrgodio. U normalnim okolnostima, ljudi se ne mrgode kada vam kažu da je sve u redu.

„Deluješ nesrećno", rekla je.

Ova primedba kao da je iznenadila njenog rođaka. „Primetila si?" upitao je.

Mma Ramocve je kucnula prstom po stolu. „Za to sam plaćena", odvrtila je. „Plaćena sam da primećujem stvari. Primećujem ih čak i kad nisam na dužnosti. I mogu da ti kažem da se ovde dešava nešto neprijatno. To mi je sasvim jasno."

„Šta ti je jasno, Mma Ramocve?" rekao je rođak.

Mma Ramocve je stala strpljivo da mu objašnjava o atmosferi i o tome kako je čoveku uvek jasno kad su ljudi uplašeni. Vidi im se u očima, rekla je. Strah se uvek vidi u očima.

Rođak ju je slušao. Gledao je u stranu dok je govorila, onako kako ljudi obično čine kad ne žele da im vidite oči. To je samo potvrdilo njen utisak.

„I ti sam se nečega plašiš", podstakla ga je, spustivši glas. „To mi je sasvim jasno."

Rođak ju je na trenutak pogledao u oči, preklinjućim pogledom. Ustao je i zatvorio vrata. Prostorija je imala samo jedan prozor, mali četvorougao neba, tako da ih je smesta obavila polutama. Beše i pomalo hladno, jer je pod bio od golog betona, a topla sunčeva

svetlost koja ga je zagrevala ostala je pred vratima. Na zidu iza njih, iz slavine postavljene nad prljavim umivaonikom kapala je voda.

Mma Ramocve je gajila određenu sumnju, ali se trudila da ne razmišlja o njoj. Sada se, na njen užas, ta mogućnost vratila, prestravivši je. Mogla je da izađe na kraj sa bilo čim. Više je nego dobro znala na šta su sve ljudi spremni, koliko okrutni mogu da budu, koliko izopačeni u svojoj sebičnosti, koliko nemilosrdni; mogla je da izađe na kraj sa svim tim, jednako kao i sa svim onim opštim nedaćama života. Nije se bojala ljudske zlobe, koja je najčešće bila prostačka i banalna, nešto dostojno žaljenja, ali postojalo je nešto, nešto mračno, što ju je plašilo bez obzira na to što ga je odavno prozrela. Činilo joj se da bi upravo to moglo da bude prisutno ovde i da bi moglo da objasni zbog čega su ljudi uplašeni.

Nagnula se i uzela rođaka za ruku, i u tom trenutku shvatila da je u pravu. Ruka mu se tresla.

„Moraš mi reći, Rra“, prošaputala je. „Moraš mi reći šta je to čega se bojiš. Ko je to uradio? Ko je bacio kletvu na ovo mesto?“

Oči mu behu razrogačene. „Nema kletve“, tiho je rekao. „Nema je... još.“

„Još?“

„Ne. Ne još.“

Mma Ramocve je ćutke primila ovu informaciju. Bila je ubeđena da iza svega stoji neki odrpani vrač, tradicionalni iscelitelj, možda, koji je došao do zaključka da mu je zarada od lečenja premala, pa se latio prodaje amajlija i napitaka. Otprilike, kao kad lav postane ljudožder: stari lav, ili ranjeni, otkrije da više ne može da stigne svoj uobičajeni plen i okrene se onim sporijim dvonogim stvorovima, koje mu je lakše da uhvati. Iscelitelj biva lako doveden u iskušenje. *Od ovoga ćeš postati snažan; pomoću ovoga ćeš se obračunati sa svim svojim neprijateljima.*

Razume se, sada je toga bilo mnogo manje nego nekad, ali još uvek je postojalo, a njegova dejstva umela su da budu moćna. Ako čujete da je neko bacio kletvu na vas, to će vas neizbežno

obespokojiti, koliko god vi tvrdili da ne verujete u vradžbine. To je zato što je jedan deo ljudskog uma uvek spreman da poveruje u takve stvari, pogotovo noću, u svetu senki, kad čovek čuje zvuke koje ne razume i kad je svako od nas na neki način sam. Za neke ljude je to nepodnošljivo, tako da podležu, kao da se sam život prosto predao pred licem zla; kad se tako nešto desi, ne služi ničemu drugom do da pojača uverenje nekih ljudi da takve stvari ipak postoje.

Pogledala je svog rođaka i shvatila da je prestravljen. Zagrlila ga je i stala da mu šapuće nešto. Pogledao ju je, načas oklevao, a potom joj uzvratio, takođe šapatom. Mma Ramocve je slušala. Na krovu je neko stvorenjce, možda gušter, pretrčalo preko lima, proizvodeći tih, toptav zvuk. Kao pacovi, pomislila je Mma Ramocve; oni noću u krovnim gredama prave takve zvuke, kadre da probude osobu lakog sna, ostavljajući je da se u sitne sate prevrće po krevetu, ne dajući snu da joj dođe na oči.

Rođak je završio, a Mma Ramocve je sklonila ruke. Klimnula je glavom i zaverenički stavila prst na usne.

„Ne želimo da on sazna“, rekao je. „Neki od nas se stide zbog ovoga.“

Mma Ramocve je odmahнула glavom. Ne, pomislila je, čovek nema razloga da se stidi zbog ovih stvari. Praznoverica se teško iskorenjuje. Svi ljudi - čak i oni najracionalniji - umeju ponekad da se zabrinu u vezi s ovim stvarima. Pročitala je negde da postoje ljudi koji bacaju so preko ramena ako je prospu, kao i oni koji neće da prođu ispod merdevina ili da sednu na sedište označeno brojem trinaest. Nijedna kultura nije imuna na takve stvari, stoga nema razloga da se Afrikanci stide sličnih verovanja samo zato što ne zvuče savremeno.

„Nema potrebe da se stidite“, odvratila je. „A ja ću već da smislim kako da izađemo na kraj s tim. Iznaći ću neki taktičan način.“

„Vrlo ste ljubazni, Mma Ramocve“, rekao je. „Vaš pokojni otac bio bi ponosan na vas. I on je bio ljubazan čovek.“

Beše to najvelikodušnija opaska koju je iko mogao izreći i Mma Ramocve je na trenutak ostala bez reči. Stoga je zatvorila oči i prikazala joj se, sama od sebe, slika Obeda Ramocvea kako stoji pred njom, držeći šešir u rukama, i osmehuje se. Na trenutak je bio tu, a onda je slika izbledela i nestala, ostavljajući je samu, ali ne i usamljenu. To nije bio jedini susret koji je Mma Ramocve imala tog dana u Mokolodiju. Od radionice je otišla stazom do restorana, koji se nalazio pored kancelarije. Nekolicina posetilaca, odevenih u odeću kaki boje, s terenskim priručnicima u džepovima, sedela je za stolovima u bašti restorana. Jedna žena se osmehnula Mmi Ramocve i mahnula joj, a ona joj je srdačno uzvratila pozdrav. Bilo joj je milo što vidi te goste koji dolaze u njenu zemlju i prosto se zaljubljuju u nju. A zašto i ne bi? Svet je dovoljno tužno mesto i potrebno mu je nekoliko svetlih tačaka, nekoliko mesta na kojima ljudi mogu da nađu utehu; ako je Bocvana jedno od njih, njoj samoj to može da bude samo na ponos. *Kad bi samo više ljudi znalo, pomislila je Mma Ramocve. Kad bi samo više ljudi znalo da Afriku ne čine samo svi oni problemi koje vide. Tada bi mogli da nas vole, baš kao što mi volimo njih.*

Žena je ustala. „Oprostite, Mma“, rekla je. „Da li biste bili tako ljubazni?“

Pokazala je na svoju prijateljicu, mršavu ženu s fotoaparatom oko vrata. Kako mršave ruke, pomislila je Mma Ramocve, sažaljevajući je; kao ruke bogomoljke, kao štapići.

Mma Ramocve im je izašla u susret i pokretom pokazala ženi da stane pored nje, dok je druga žena za to vreme vadila fotoaparat iz futrole.

„Stanite ovde pored mene, Mma“, rekla je ženi.

Žena joj je prišla i stala pored nje. Mma Ramocve je osetila njenu mišicu pored svoje, kožu uz kožu, toplu i suhu, baš kao što dodir ljudske kože najčešće, tako iznenađujuće, i jeste. Pomišljala je ponekad da je to upravo ono što zmije pričaju o ljudima: *Znaš li ti da ta stvorenja, kad ih dotakneš, uopšte nisu ljigava i hladna, nego topla i suva?*

Pomerila se, tako da su se sada držale pod ruku: dve žene, pomislila je, smeđa žena iz Bocvane i bela žena negde izdaleka, možda iz Amerike ili nekog takvog mesta, s uredno ošišanim travnjacima, klima-uređajima i blistavim zgradama, iz nekog mesta gde ljudi žele da vole druge, kad bi im samo pružili šansu.

Slikavši ih, mršava žena s fotoaparatom zamolila je svoju prijateljicu da sad ona nju slika s Mmom Ramocve, a Mma Ramocve je rado pristala. I tako su stale jedna pored druge i Mma Ramocve je i nju uzela pod ruku, ali pribojavala se da bi mogla da je polomi, toliko joj je delovala krhko. Od ove žene dopirao je težak parfem, za koji je Mma Ramocve zaključila da joj je prijatan i pitala se da li će možda i ona jednog dana moći da nosi takav parfem i ostavlja za sobom trag egzotičnog cveća, kao što ga zasigurno ostavlja ova mršava žena.

Oprostile su se. Mma Ramocve je primetila da ona prva nešto petlja sa fotoaparatom, da bi ga potom dala natrag prijateljici. Ali uspela je da ga vrati u futrolu i, dok je Mma Ramocve odlazila, požurila je za njom i odvela je u stranu.

„Ovo je bilo vrlo ljubazno od vas, Mma“, rekla je. „Mi smo iz Amerike, znate. Došle smo u vašu zemlju da je vidimo, da vidimo životinje. Ovo je vrlo lepa zemlja.“

„Hvala vam“, odvratila je Mma Ramocve. „Drago mi je da...“ Strankinja ju je uzela za ruku. Osećaj suvoće je ponovo bio tu. „Moja prijateljica je vrlo bolesna“, rekla je, snizivši glas. „Možda niste primetili, ali nije joj dobro.“

Mma Ramocve je bacila pogled u pravcu mršave žene, koja beše zaokupljena sipanjem oranžade iz bokala na stolu. Primetila je da joj čak i podizanje bokala pričinjava napor.

„Vidite“, nastavila je druga žena, „ovo putovanje je neka vrsta oproštaja. Svuda smo putovale zajedno. Obišle smo mnoga mesta. Ovo će biti naše poslednje putovanje. Stoga, hvala vam što ste bili tako dobri da se slikate s nama. Hvala vam, Mma.“

Mma Ramocve je načas stajala sasvim nepomično. Potom se okrenula i vratila do stola, i stala pored žene, koja ju je iznenađeno

pogledala. Mma Ramocve je savila kolena i čučnula pored mršave žene, i prebacila joj ruku preko ramena. Beše koščata ispod tanke bluze, i beše nežna, ali ju je Mma Ramocve zagrlila pažljivo, kao kad se grli dete. Žena ju je uzela za ruku i nakratko je stegla svojom, a Mma Ramocve je šapnula, tiho, ali dovoljno glasno da je žena čuje: *Gospod će te čuvati, sestro moja*, i potom se uspravila i rekla zbogom, na Secvana jeziku, jer to beše jezik kojim je govorilo njeno srce, i onda otišla, odvrativši lice kako joj ne bi videle suze.

Jedanaesto poglavlje

BÍČETE VRLO SREĆNI U TOJ FOTELJI

Mma Makuci je pogledala na svoj ručni sat. Mma Ramocve i gospodin Polopeci benu otišli u Mokolodi - bilo joj je malčice krivo što je Mma Ramocve odabrala njega da je prati, radije nego nju; ali nije mogla da mu zavidi na tom iskustvu, podsetila je sebe, pogotovo ako će on jednog dana postati njen asistent, pomoćnik detektivske pomoćnice. Budući da su njih dvoje otišli s namerom da se tog dana više ne vraćaju u kancelariju, a ona je u međuvremenu pozavršavala sve poslove, arhiviranje i kucanje, nije bilo stvarnog razloga da sada, u četiri posle podne, i dalje sedi za radnim stolom. U servisu, gospodin Dž. L. B. Matekoni je završio popravku osetljivog francuskog automobila jedne mušterije i poslao šegrte kući. On sam ostaće verovatno još oko jedan sat, da bi počistio; bude li zvonio telefon, moći će da se javi i zapiše poruku. Mada, nije bilo verovatno da će zazvoniti, jer su se klijenti vrlo retko javljali pred sam kraj radnog vremena. Vreme rezervisano za važne telefonske pozive bilo je jutro, kao da su ljudi na samom početku dana prikupljali hrabrost da kontaktiraju privatne detektive; jer često je to bio upravo čin hrabrosti, priznanje uznemirujuće mogućnosti, nešto što se potiskivalo i o čemu se nije razmišljalo, nešto zbog čega se čovek ždere i od čega strepi. Jutro je donosilo snagu potrebnu za hvatanje u koštac s takvim stvarima; smiraj dana beše vreme poraza i rezignacije.

A ipak, Mma Makuci je upravo sada, u kasno popodne, donosila odluku koja je iziskivala znatnu hrabrost. Već je neko vreme odlagala da uradi bilo šta u vezi s Futijem Radifutijem, ali sad joj se činilo da bi trebalo da ga potraži i čuje šta ima da kaže o svom sinoćnjem nedolasku na večeru. Odjednom joj je palo na pamet da možda postoji savršeno logično objašnjenje za njegovo odsustvo. Ljudi pobrkaju dane; zar nije i sama provela ceo prošli utorak u uverenju da je sreda, a kad je tako nešto moglo da se desi njoj - njoj koja, blagodareći dragocenom obrazovanju stečenom na Bocvanskom koledžu za sekretarice, beše krajnje organizovana i u svom privatnom životu - kako je

tek lako mogao da pobrka dane čovek koji mora da upravlja čitavim preduzećem. Ako je to ono što se dogodilo, tada je Futi možda otišao na večeru kod oca, čemu se ovaj ne bi ni najmanje začudio, čak i ako to nije bio dan kad su zajedno večerali, pošto starac u poslednje vreme kao da nije bio svestan koji je dan u nedelji. Njegova sećanja na daleku prošlost, na stare prijatelje, voljenu stoku; sva ta sećanja na stara vremena koja takvi ljudi čuvaju, na dane Protektorata, na oca Seretsea Khame, na još starija vremena; sve je to još uvek bilo tu. Ali nedavna prošlost, kao i pretrpana, užurbana sadašnjost, kao da su prolazile negde mimo njega. Viđala je već to, kod drugih; on sigurno nije ukazao Futiju na činjenicu da je pogrešnog dana došao kod njega na večeru.

Pomisao da je Futi možda naprosto pogrešio dan razvedrila ju je, ali samo nakratko. Futi je nedeljom odlazio kod oca na večeru i teško da je od bilo kojeg drugog dana mogao da pomisli da je nedelja, budući da nedeljom nije radio. Prema tome, ako je zaista pobrkao dane i otišao negde drugde na večeru, mogao je da ode samo kod sestre ili tetke. A ni jedna ni druga ne bi propustile da mu ukazu na činjenicu da je pogrešio dan. Obe su vrlo dobro znale koji je dan u nedelji, pogotovo tetka. Ta tetka, koja je odigrala važnu ulogu u stvaranju porodičnog biznisa s nameštajem, beše poznata po oštrini svog uma. Futi je lično rekao Mmi Makuci da njegova tetka ima tajanstvenu sposobnost da se u tančine priseti koliko šta košta, što se odnosilo ne samo na sadašnje cene, nego i na one iz razdoblja pre nezavisnosti. Znala je, na primer, koliko su trgovci u mesnoj prodavnici tražili za parafin u onim srebrnastim kanisterima i koliko su krajem pedesetih stajale velika limenka Lajonsovog zlatnog sirupa ili konzerva usoljene govedine Frej Bentos; ili šibice marke Lav, kad smo već kod toga, ili Supersonični radio, proizvod fabrike radio-aparata u Bulavaju. Da joj je Futi neočekivano banuo na vrata, takva jedna tetka izvesno bi ga obavestila da se obreo u pogrešnoj kući i u pogrešan dan.

Ali ne, shvatila je da je ovo samo hvatanje za slamku; Futi Radifuti nije došao na večeru zato što se ohladio prema njoj

nakon što mu je obznanila svoj feminizam. Uplašio se i pobjegao, obeshrabren pomišlju da bi morao da živi s feministkinjom koja bi mu prigovarala i maltretirala ga. Bilo to ispravno ili ne, neki su muškarci, a on verovatno spada među njih, želeli žene koje ih neće terati da osećaju krivicu zbog toga što žele ono što žele. A ona je trebalo to da oseti, rekla je sama sebi. Bilo je očigledno da Futi Radifuti ima problema sa samopouzdanjem, zbog govorne mane i urođene stidljivosti, i dabome da takav muškarac ne želi da se oženi ženom koja je suviše navalentna. On želi ženu koja će mu se diviti, barem malo, i pored koje će se osećati muževno. Trebalo je to da razume, shvatila je, i trebalo je da mu ulije samopouzdanje umesto da ga natera da se oseti ugroženim.

Ponovo je pogledala na sat, a potom dole, u svoje cipele. *Nemoj da nas gledaš*, kao da su govorile. *Nemoj da nas gledaš, gospođice feministkinjo!* Taj resor očigledno nije nameravao da joj pomogne; kao da ikad i jeste. Svoje probleme moraće da reši sama, a to znači da mora da ode odmah, bez ikakvog daljeg odlaganja, u prodavnicu nameštaja „Dvostruko udobnije“ i razgovara s Futijem pre no što bude otišao s posla. Zamoliće gospodina Dž. L. B. Matekonija da je odveze tamo; on je dobar i ljubazan čovek, koji nikad nije odbio molbu za uslugu. A onda se setila. Mma Ramocve joj je pomenula da je gospodinu Dž. L. B. Matekoniju potrebna nova fotelja. Mogla bi da ode s njim u radnju, pod izgovorom da mu pomaže da odabere fotelju. Na taj način, moći će da razgovara s Futijem Radifutijem a da pri tom ne odaje utisak da je došla specijalno zato da bi ga videla.

Ustala je od radnog stola i otišla u garažu, zatekavši gospodina Dž. L. B. Matekonija kako stoji na ulazu i zuri u drum ka Tlokvengu. Brisao je ruke komadom stare krpe, gotovo odsutno, kao da razmišlja o nečemu mnogo važnijem nego što je problem motornog ulja na koži.

„Milo mi je što vidim da nemate šta da radite, Rra“, rekla je, stajući mu iza leđa. „Nešto mi je palo na pamet.“

Gospodin Dž. L. B. Matekoni se okrenuo i blede je pogledao. „Odlutao sam negde daleko“, rekao je. „Nešto sam razmišljao.“

„I ja sam nešto razmišljala“, odvratila je Mma Makuci. „Razmišljala sam o onoj novoj fotelji za koju je Mma Ramocve rekla da želi da vam je kupi.“

Gospodin Dž. L. B. Matekoni je stavio krp u džep. „Bilo bi lepo kad bih ponovo udobno sedeo“, rekao je. „Ne uspevam više da se udobno smestim ni u jednu od fotelja u Zebrinoj ulici. Ne znam šta im se dogodilo. Pune su džombi i opruga.“

Mma Makuci je vrlo dobro znala šta se dogodilo s nameštajem u Zebrinoj ulici, ali nije imala nameru da to izgovori. Oduvek je podozrevala da je Mma Ramocve nezgodna za sve što ima opruge - pogledaj samo kako se mali beli kombi naherio u stranu (onu vozačku) - a tu je bila i njena kancelarijska stolica, koja, premda nije imala opruge, beše takođe izrazito nakrivljena udesno, a jedna noga joj se malčice povila pod tradicionalnom građom Mme Ramocve.

„Biće vam vrlo udobno u novoj fotelji“, rekla je. „I mislim da bi trebalo da odmah odemo u prodavnicu i vidimo šta imaju. Ne da kupimo bilo šta, dabome - to može da sačeka dok Mma Ramocve ne bude imala vremena da ode tamo. Ali mogli bismo barem da odemo i pogledamo i rezervišemo vam nešto udobno.“

Gospodin Dž. L. B. Matekoni je bacio pogled na svoj ručni sat. „To znači da bih morao ranije da zatvorim servis.“

„Zašto ne biste?“ rekla je Mma Makuci. „Šegrti svi otišli kući. Mma Ramocve i gospodin Polopeci su u Mokolodiju. Ovde stvarno nemamo šta da radimo.“

Gospodin Dž. L. B. Matekoni je oklevao, ali samo koji časak. „Pa dobro“, složio se. „Možemo da odemo tamo, a posle ću vas odbaciti do kuće. Da ne pešačite.“

Mma Makuci mu se zahvalila i trknula do kancelarije, po svoje stvari. Biće lako naći pogodnu fotelju za gospodina Dž. L. B. Matekonija, ali koliko će lak biti razgovor s Futijem Radifutijem, sad kad ga je isprepadala i oterala? I šta će joj on reći? Da li će jednostavno reći da mu je žao, ali da je vreme da okončaju veridbu? Da li će naći reči za to ili će samo da zuri u nju, kao što je ranije

radio, dok njegov jezik očajnički pokušava da nađe reči koje naprosto neće da dođu?

U prodavnici nameštaja „Dvostruko udobnije“, Futi Radifuti je stajao pored prozora svoje kancelarije, koji je gledao na izložbeni prostor nalik ambaru. Raspored prostorija bio je s razlogom osmišljen na taj način: odatle gde je on sada stajao, poslovođa je mogao da gleda dole i daje znake osoblju u radnji. Ako mušterije dovedu decu koja skaču po foteljama ili ljudi dođu da isprobaju krevete, a potom ostanu predugo da leže na udobnim dušecima - što katada rade, čak i oni koji nemaju ni najmanju nameru da kupe krevet, već samo žele nekoliko trenutaka komfora pre no što nastave s kupovinom na nekom drugom mestu - mogao je da ukaže svojim prodavcima na problem i naloži im šta da rade, a sve to samo brzim pokretom ruke. Prst uperen prema vratima značio je *teraj ga napolje*; stisnuta pesnica značila je *reci im da pripaze na svoju decu*; a pretnja prstom uperenim prema nekome od osoblja značila je *mušterije čekaju da budu uslužene, a ti tu sediš i ćaskaš s prijateljicama*.

Ugledao je Mmu Makuci kako ulazi s gospodinom Dž. L. B. Matekonijem i na trenutak nije uradio ništa. Progutao je knedlu. Hteo je da telefonira Mmi Makuci i izvini se što sinoć nije došao, ali jučerašnji dan bio je prava ludnica, pošto je otišao u bolnicu, u posetu tetki, a ona mu je dala čitav spisak stvari koje je morao da obavi za nju. Juče ujutru beše primljena u bolnicu Princeza Marina, lica iskrivljenog od bola, a jedva sat kasnije izvadili su joj zagnojeno slepo crevo. Pretilo je da pukne, objasnili su, a to bi bilo vrlo opasno. Kad je došao, zatekao ju je kako sedi u bolničkom krevetu, spremna da mu izda uputstva, tako da je veći deo dana proveo obavljajući zadatke koje mu je dala. Nije stigao da telefonira Mmi Makuci i evo, sada je došla da zahteva objašnjenje, s gospodinom Dž. L. B. Matekonijem kao podrškom, i moraće sve da joj objasni. Gledajući je kako ulazi u radnju, osetio je onaj dobro poznati grč zebnje u stomaku - grč koji je ranije uvek osećao kad je morao da govori i koji mu je uvek tako delotvorno paralisao jezik i glasne žice.

Okrenuo se od prozora i sišao u radnju. Mma Makuci ga još uvek nije spazila, premda ju je video kako se osvrće naokolo,

kao da ga traži. Sada je stajala pred velikom foteljom presvučenom crnom kožom i pokazivala ju je gospodinu Dž. L. B. Matekoniju, koji se sagnuo da pročita natpis na etiketi. Čudno, ali Futi Radifuti je zatekao sebe kako pokušava da se priseti cene. Nije bila skupa, ta fotelja, presvučena finom mekom kožom, ali svakako nije bila ni jeftina. Pitao se da li gospodin Dž. L. B. Matekoni spada u ljude spremne da potroše mnogo para na fotelju. Setio se, dabome, da mu je Mma Makuci ispričala da Mma Ramocve poseduje komfornu kuću u Zebrinoj ulici, što je značilo da nije siromašna. A možda je i tom njegovom servisu na drumu za Tlokveng dobro išlo, premda onih nekoliko puta koliko se obreo tamo nije zapazio znake velike aktivnosti.

Uputio se prema izloženim trpezarijskim stolovima, iznervirano primetivši da je neko ostavio lepljiv otisak dlana na jednom od njih, najlepšem u radnji, sa sjajno lakiranom crnom površinom. Nečije dete, pomislio je; dete je pružilo ruku i dodirivalo nameštaj rukom kojom je guralo slatkiše u usta. A ista ruka je zacelo stavljena i na crveni baršun sofa izloženih s druge strane stola, tako da će morati da nabave malo one tečnosti za čišćenje... Uzdahnuo je. Nije bilo svrhe nervirati se zbog ovoga; zemlja je bila puna prašine i dece s lepljivim rukama, a termite su najviše na svetu voleli da proždiru ljudima nameštaj; to je tako kako je, a ako se čovek zbog toga nervira, tada samo još više zamuckuje i oseća vrelinu na zatiljku. Mma Makuci mu je rekla da bi trebalo da prestane da se nervira i stvarno se trudio da to i učini, tako da je sada manje zamuckivao i osećao manju vrelinu. Smatrao je sebe srećnim zbog toga što je veren s takvom ženom. Mnoge žene su muževima zagorčavale život večitim zvocanjem i izazivanjem; viđao je takve muškarce u radnji, poražene muškarce, muškarce koji su na svojim plećima teglili sve brige ovog sveta, gledajući u nameštaj kao da nije ništa drugo do samo još nešto o čemu moraju da brinu u životu ionako punom briga.

„To je veoma d... doo...“, rekao je Futi Radifuti dok je prilazio Mmi Makuci i gospodinu Dž. L. B. Matekoniju.

Zatvorio je oči. Ponovo je osećao onu vrelinu na zatiljku i poznato grčenje u mišićima jezika. Video je reč *dobra* ispisanu na zamišljenom parčetu papira; trebalo je samo da je pročita, kao što mu je rekla, ali nije mogao. Pročitala je knjigu o ovom problemu i pomogla mu je, ali sada nikako nije uspevaao da izgovori da je ova fotelja dobra.

„Vr...” Pokušao je još jednom, ali jednostavno nije izlazilo. Trebalo je da joj telefonira i da joj kaže, a sada je sigurno ljuta na njega i možda se čak predomišlja u vezi s njihovim brakom.

„Deluje vrlo udobno”, rekao je gospodin Dž. L. B. Matekoni, pruživši ruku da bi dotakao kožu na jednom od naslona za ruke. „Ova koža...”

„Tako je meka”, tiho je rekla Mma Makuci. „Neke od ovih kožnih fotelja koje vidite su vrlo tvrde. To su kože jako starih krava.”

„A kad se njima presvlače kauči, onda ih zovemo kraučići”, rekao je gospodin Dž. L. B. Matekoni, nasmejavši se.

Mma Makuci ga je pogledala. Gospodin Dž. L. B. Matekoni beše dobar čovek, koga su ljudi voleli, ali ne baš čuven po svojim duhovitim dosetkama. Sad, moguće je da je upravo rekao nešto vrlo duhovito, ali se ona previše iznenadila da bi se nasmejala.

Futi Radifuti je nervozno petljao oko dugmeta na svojoj košulji. Svesno se potrudivši da se opusti, ponovo je otvorio usta i progovorio. Ovog puta, reči su malo lakše izlazile napolje.

„Kauč može da bude dvosed ili trosed”, rekao je. „A može da se zove i sofa ili divan. Ona fotelja tamo - ona velika - ono je kauč. Ovo je samo fotelja.”

Mma Makuci je klimnula glavom. Beše iznenađena njegovim naglim pojavljivanjem i sada nije bila sigurna šta joj je činiti. Zamišljala je da će razgovor početi pitajući ga za zdravlje, kao što nalaže red, ali se on sad dao u tehničku diskusiju o kaučima, tako da je objasnila da gospodin Dž. L. B. Matekoni traži sebi novu fotelju i da se pitaju da li bi mu ovakvo nešto odgovaralo.

Futi Radifuti ju je pažljivo saslušao. Potom se okrenuo prema gospodinu Dž. L. B. Matekoniju. „Da li vam se dopada ova fotelja, Rra?“ upitao je. „Zašto ne sednete i ne vidite kako se osećate u njoj? Uvek je najbolje sesti u fotelju, pa tek onda odlučiti.“

„Samo smo razgledali“, žurno je odvratio gospodin Dž. L. B. Matekoni. „Video sam ovu fotelju, ali ima ih još mnogo...“ Video je cenu na etiketi i shvatio da nije jeftina. Za cenu ove fotelje, čovek je mogao da uradi generalicu na kolima.

„Samo vi sedite u nju, Rra“, rekao je Futi Radifuti, smešeći se Mmi Makuci. „Tada ćete zasigurno znati da li je dobra.“

Seo je, a Futi Radifuti ga je ispitivački posmatrao.

„Dakle, Rra?“ upitao je Futi. „Vrlo je udobna, zar ne? Proizvedena je u Johanesburgu, u tamošnjoj velikoj fabrici fotelja. U Johanesburgu ima mnogo takvih fotelja.“

„Vrlo je udobna“, potvrdio je gospodin Dž. L. B. Matekoni. „Jeste, vrlo je udobna. Ali moram da pogledam još neke fotelje. Mislim da u vašoj radnji ima još mnogo dobrih fotelja.“

„O da, ima“, odvratio je Futi. „Ali kad nađete onu pravu, mislim da je dobro da se odlučite baš za nju.“

Gospodin Dž. L. B. Matekoni je okrznuo pogledom Mmu Makuci. Želeo je da mu pomogne, ali činilo se da je obuzeta sopstvenim mislima. Gledala je Futija Radifutija, zurila u njega na način za koji je gospodin Dž. L. B. Matekoni nalazio da je vrlo obespokojavajuć. Kao da je očekivala od njega da kaže nešto što on nikako nije izgovarao; neka njihova lična stvar, pomislio je, koju bi trebalo lepo da odu u stranu i rasprave, umesto što se ovako gledaju. Žene vazda potežu neke lične stvari s muškarcima, razmišljao je. U pozadini se uvek nešto dešava - neko potajno planiranje ili opsedanje nekom sitnom uvredom ili nedostatkom pažnje, sasvim nenamernim, dabome, ali ipak primećenim i ostavljenim po strani zarad kasnijeg razmatranja. A muškarci su uglavnom nesvesni toga, sve dok ne izbije na površinu, u bujici optužbi i suza. Srećom, pomislio je, Mma Ramocve nije takva. Vedre je naravi i direktna; ali ova Mma

Makuci, s njenim velikim okruglim naočarima, možda je drugačija kada je reč o muškarcima, pa može biti da ovog jadnog čoveka, ovog Futija Radifutija, čekaju teška vremena. On sam ne bi nikako voleo da bude veren s Mmom Makuci. Sasvim sigurno ne bi. Bio bi u stalnom strahu od nje, s onih njenih devedeset sedam posto ili šta mu to već dođe, i onom njenom odlučnošću. Siromah Futi Radifuti.

Mma Makuci nije rekla ni reč od trenutka kad im je Futi prišao, ali sada je progovorila. „Veoma je važno da muškarac ima dobru fotelju“, izjavila je. „Muškarci moraju da donose mnogo važnih odluka, tako da moraju da imaju dobre fotelje u kojima će sedeti i razmišljati o svemu. Oduvek sam smatrala da je tako.“

Izrekavši ovu opasku, kradom je pogledala Futija Radifutija, a potom skrenula pogled naniže, ka svojim cipelama. Gotovo kao da je očekivala da će joj cipele protivrečiti, prebaciti joj zbog ovog iznenadnog odstupanja od njenog davnašnjeg stanovišta da su žene te koje zapravo donose sve važne odluke umesto muškaraca, suptilno i ne dozvoljavajući im da osete, ali svejedno istrajavajući u tome. Uživala je u bezbrojnim razgovorima s Mmom Ramocve na tu temu i dve su se žene oduvek slagale u pogledu toga. A sada je kukavički nagovestila da su muškarci ti koji, sedeći u svojim udobnim foteljama, odlučuju o svemu. Zurila je nekoliko časaka u cipele, ali one su ćutale, zanemele, po svoj prilici, usled naglosti preokreta.

Futi Radifuti je pogledao Mmu Makuci. Osmehivao se, kao što čovek obično čini kad dođe do novog i prijatnog saznanja. „Tačno“, rekao je. „Ali svako zaslužuje dobru fotelju. Žene takođe. I one moraju da razmišljaju o važnim stvarima.“

Klimajući glavom, Mma Makuci je požurila da se složi s njim. „Da, moraju, ali ja sam - nazovite me staromodnom, ako hoćete - oduvek smatrala da su muškarci naročito važni. Naprosto sam tako vaspitana, znate.“

Ova primedba kao da je još više raširila osmeh Futija Radifutija. „Nadam se da nisi previše tradicionalna u svojim stavovima“, rekao je. „Modernim muškarcima se to ne dopada. Oni vole kad njihove supruge umeju da misle svojom glavom.“

„O, umem ja to, i te kako“, brzo je rekla Mma Makuci. „Ne dam da mi iko nameće svoje mišljenje.“

„To je d... d... dobro“, rekao je Futi Radifuti. Shvatio je da priča glatko i bez zamuckivanja, a ta spoznaja nagnala ga je da malčice zapne, ali osećao je veliko olakšanje zbog toga što Mma Makuci, izgleda, nije bila ljuta zbog toga što je nije pozvao da joj objasni svoj nedolazak na večeru. Potom su reči krenule da se utrkuju jedna s drugom dok je objašnjavao kako se tetka razbolela i kako je morao da ide u bolnicu. Ona ga je, pak, uveravala da je, iako je primetila njegovo odsustvo, shvatila da zasigurno postoji neki valjan razlog za to, te da se stoga nije zabrinjavala.

Ala si ti jedna velika lažljivica, gazdarice; oglasile su se iznenada njene cipele. Međutim, Mma Makuci, slušajući čoveka koji je - i dalje - imao da joj postane muž, nije imala vremena za gundanje cipela i nije ih ni čula.

„Dakle“, rekao je Futi Radifuti. „Hoćemo li da pogledamo još neke fotelje ili vam se dopada baš ova?“

Gospodin Dž. L. B. Matekoni je pomilovao kožu rastegnutu preko naslona za ruke. Beše tako meka pod prstima i već je mogao da zamisli sebe u dnevnoj sobi u Zebrinoj ulici, udobno zavaljenog u fotelju, kako gladi kožu na naslonima za ruke i zamišljeno zuri u tavanicu. Tamo pozadi, u kuhinji, Mma Ramocve priprema večeru, a kroz hodnik dopire primamljiv miris njenog izvrsnog gulaša. Beše to vizija savršenstva, kratko zavirivanje u nešto nalik raj, ako čovek ikad dospe u njega. Šta fali ako muškarci sede u takvim foteljama i bave se takvim mislima? upitao se. Ništa, u stvari, mada bi se reklo da ima prilično mnogo onih koji bi želeli da se muškarci osećaju krivi zbog toga. Čuo je nedavno jednu takvu osobu na radiju, koja je rekla da su muškarci pre svega lenji i da samo žele da ih žene dvore. Zamisli samo, da kaže tako nešto! On, kao prvo, nije baš nimalo lenj. Po ceo dan vredno radi u Brzim motorima Tlokvenga, nikad ne ostavlja svoje mušterije na cedilu, a sve što zaradi predaje Mmi Ramocve, u zajednički fond. I ako poželi da s vremena na vreme sedne u fotelju i odmori umorne kosti, šta nije u redu s tim? Mma Ramocve voli da kuva, a da on uđe u

kuhinju i pokuša da joj pomogne u tome, izjurila bi ga napolje bez mnogo cifranja. Ne, takve osobe su vrlo nepravedne prema muškarcima i uopšte nisu u pravu. Međutim, onda se setio šegrta i iznenada shvatio da u tome što je rečeno možda i postoji izvesno zrnce istine. Takvi kao oni doveli su muški rod na rđav glas, sa svojom aljkavošću i arogantnim stavom prema ženama. Oni su krivi.

„Znači, ovo je fotelja koja vam se dopada?" pitanje Futija Radifutija vratilo je gospodina Dž. L. B. Matekonija u prodavnicu nameštaja „Dvostruko udobnije" i spoznaji da sedi u fotelji koju teško da je mogao sebi da priušti.

„Dopada mi se", odvratio je. „Ali mislim da bi možda trebalo da pogledamo i nešto što nije ovako skupo. Mislim da Mma Ramocve ne bi..."

Futi Radifuti podigao je ruku da ga zaustavi. „Znate, ta fotelja je upravo stavljena na rasprodaju", rekao je. „Sniženje od pedeset posto. Od ovog trenutka. Specijalno za vas."

„Pedeset posto!" uzviknula je Mma Makuci. „To je više nego povoljno. Morate da kupite tu fotelju, gospodine Dž. L. B. Matekoni. Dobijate je s baš velikim popustom."

„Ali šta će Mma Ramocve..."

„Biće vam zahvalna na tome", odvratila je Mma Makuci. „Mma Ramocve voli da pazari na popustu, kao i svaka druga žena. Biće vrlo zadovoljna."

Gospodin Dž. L. B. Matekoni je oklevao. Čeznuo je za udobnom foteljom. Život mu se sastojao od osovina, delova za motor i mašinskog ulja. Vazda je vodio nekakve borbe; borbu da održi motore u voznom stanju uprkos prašini i džombastim drumovima, tim najvećim neprijateljima mašina; borbu da spreči šegrte da upropaste svaki motor kojeg se dotaknu. Sve je bilo borba. Na kraju dana, fotelja poput ove mogla bi da nadoknadi toliko toga. Pomisao je bila neodoljiva.

Pogledao je Futija Radifutija. „Možete li da je isporučite u Zebrinu ulicu?"

„Dabome da možemo“, odvratio je Futi Radifuti. Pružio je ruku i potapšao naslon fotelje. „Bićete vrlo srećni u ovoj fotelji, Rra. Vrlo srećni.“

Dvanaesto poglavlje

KRVNI PRITISAK

Da je neko insistirao, zaista insistirao, Mma Ramocve bi priznala da se u Prvoj damskoj detektivskoj agenciji u tom trenutku događa vrlo malo toga. Vrlo malo uopšte, bolje rečeno; naravno, bilo je izuzetno aktivnih perioda, kad su morale da se bave s nekoliko problema odjednom. Ali takvi periodi predstavljali su izuzetke; problemi kojima se agencija bavila najčešće behu od onih sasvim malih, koje je Mma Ramocve lako rešavala jednostavnim metodom postavljanja direktnog pitanja i dobijanja direktnog odgovora. Sve je to bilo lepo i krasno, ta priča Klovisa Andersena o složenostima mnogih istraga i, štaviše, opasnostima povezanim s barem nekima od njih, ali život u Prvoj damskoj detektivskoj agenciji, ako ćemo po istini, nije bio takav.

Ali bilo je razdoblja, razmišljala je Mma Ramocve, kad bi čak i Klovis Andersen bio impresioniran brojem značajnih problema koje su morale da reše ona i Mma Makuci, a u danima koji su usledili posle izleta u Mokolodi činilo joj se da nastupa upravo jedno takvo razdoblje.

Dan nakon što su ona i gospodin Polopeci bili u Mokolodiju, jednog od onih veličanstvenih prepodneva kad je vazduh čist i kad su čak i grlice u svojim lisnatim kraljevstvima nekako življe i veselije nego obično; tog prepodneva je Mma Makuci izjavila da vidi ženu kako stoji napolju, pred vratima agencije, snebivajući se da pokuca.

„Neka žena bi da uđe“, rekla je Mmi Ramocve. „Čini mi se da je to jedna od onih kojima je neprijatno da nam se obrate.“

Mma Ramocve izvila je vrat da bi je i sama videla. „Idite i pozovite je unutra“, rekla je. „Sirota žena.“

Mma Makuci je ustala od svog radnog stola. Nameštajući naočare, one svoje velike, okrugle naočari, otišla je do mesta na kojem je videla ženu da stoji.

Učtivo je pozdravila posetiteljku. Potom ju je upitala: „Jeste li hteli da uđete, Mma? Il' samo stojite tu?“

„Tražim Mmu Ramocve", odvrtila je mlada žena. „Jeste li to vi?"

Mma Makuci je odmahнула glavom. „Nisam", rekla je. „Ja sam Mma Makuci. Detektivska pomoćnica."

Mlada žena ju je letimično pogledala, a zatim skrenula pogled. Mma Makuci je primetila da gužva maramicu koju je držala u rukama, nervozno je uvrćući. Nekad sam i ja to radila, pomislila je. Nekad sam i ja radila isto to sa svojom maramicom, kad god sam bila zbog nečega uznemirena. Uvrtala sam je tokom razgovora za posao; uvrtala sam je na ispitima. Ova pomisao naterala ju je da oseti veliko saosećanje prema ovoj ženi, ko god ona bila, i zbog problema koji ju je doveo na njihov prag. Naravno, sigurno je reč o muškarcu; najčešće je posredi upravo to. Neki muškarac se rđavo ponaša prema njoj, možda onaj kome je pozajmila novac. Možda je uzela novac svog poslodavca i pozajmila ga nekom beskarakternom muškarcu. To se dešavalo tako često da o tome gotovo da više nije imalo šta da se kaže. A sad se, evo, pojavio još jedan slučaj.

Mma Makuci je pružila ruku i lako dotakla mišicu mlade žene. „Dođite sa mnom, sestro moja", rekla je. „Odvešću vas kod Mme Ramocve. Ona je unutra."

„Ne bih da je uznemiravam", rekla je žena. „Znam da je vrlo zauzeta."

„Ovog trenutka nije", odvrtila je Mma Makuci. „Biće joj drago da vas vidi."

„Koliko..."

Mma Makuci je stavila prst na usne. „Zasad nema potrebe da se bavimo time", rekla je. „Nije skupo kao što mislite. Naplaćujemo onoliko koliko ljudi mogu da nam plate. Ne naplaćujemo naročito mnogo."

Ove umirujuće reči postigle su željeni efekat i, kad je ušla u kancelariju s Mmom Makuci, mlada žena bila je vidljivo opuštenija. A kad je videla Mmu Ramocve kako sedi za svojim radnim stolom i ohrabrujuće joj se osmehuje, to kao da je dodatno razvejalo njene strahove.

„Mma Makuci će nam skuvati čaj“, rekla je Mma Ramocve. „A mislim da imamo i nekoliko krofni! Mma Makuci, imamo li danas krofne?“

„Imamo“, odvratila je Mma Makuci. „Kupila sam tri komada, za svaki slučaj.“ Treću je kupila za sebe, da je pojede na putu do kuće, ali je draga srca pristajala da je ustupi ovoj mladoj ženi koja je upravo sedala u stolicu ispred stola Mme Ramocve.

„Dakle“, rekla je Mma Ramocve. „Šta vas muči, Mma? Šta može Prva damska detektivska agencija da učini za vas?“

„Ja sam medicinska sestra“, počela je mlada žena.

Mma Ramocve je klimnula glavom. Podatak je nije iznenadio. Bilo je u vezi s medicinskim sestrama nečega što je uvek primećivala - urednosti, kliničke brižljivosti. Uvek ih je prepoznavala.

„To je lep posao“, rekla je Mma Ramocve. „Ali još uvek mi niste rekli kako se zovete.“

Mlada žena se zagledala u svoje ruke, koje su joj ležale skrštene na krilu. „Moram li da vam kažem ko sam? Moram li?“

Mma Ramocve i Mma Makuci su razmenile pogled.

„Tako bi svakako bilo bolje“, blagim glasom je odvratila Mma Ramocve. „Ne razgovaramo s drugim ljudima o onome što čujemo u ovoj prostoriji, zar ne, Mma Makuci?“

Mma Makuci je potvrdila da to ne rade. Ali mlada žena je i dalje oklevala.

„Gledajte, Mma“, rekla je Mma Ramocve. „Nema toga što dosad nismo već čule. Nema potrebe da se stidite.“

Mlada žena se trгла. „Ali, Mma, ja se ne stidim“, pobunila se. „Nisam ništa zgrešila. Ne stidim se.“

„Odlično“, rekla je Mma Ramocve.

„Vidite, ja sam uplašena“, nastavila je mlada žena. „Nisam postidjena; uplašena sam.“

Njene reči su nekoliko trenutaka visile u vazduhu. Mma Ramocve je sedela za svojim radnim stolom, udobno nalakćena

i smaknutih cipela, puštajući da joj gladak betonski pod hladi tabane. Pomislila je: *Ovo je drugi put za dva dana da čujem ove reči.* Prvo od rođaka u Mokolodiju, a sad i od ove žene. To što se o strahu priča usred belog dana, kad ljudi rade svoj posao, a sunce snažno prži s neba, ne izaziva ništa manju jezu. Pogledala je ženu pred sobom, ovu medicinsku sestru koja je radila u svetu belih zidova i sredstava za dezinfekciju, i koju je, uprkos tome, vrebalo nešto mračno i opasno. Strah je takav; rovari iznutra i ravnodušan je prema onome što se dešava napolju.

Mma Ramocve dala je znak Mmi Makuci. Trebalo je uključiti električno lonče i pripremiti čaj. Šta god da je mučilo ovu mladu ženu, priprema i ispijanje čaja pomoći će joj da zaboravi na strah. Čaj je takav. Naprosto deluje.

„Ovde nemate čega da se plašite“, rekla je Mma Ramocve blagim glasom. „Ovde ste među prijateljima. Nema potrebe da se plašite.“

Mlada žena ju je načas pogledala, a potom progovorila. „Zovem se Boitelo“, rekla je. „Boitelo Mampodi.“

Mma Ramocve je ohrabrujuće klimnula glavom. „Milo mi je što ste mi rekli“, odvratila je. „A sad, Mma, mogle bismo da popijemo čaj, i da mi za to vreme kažete čega se bojite. Lepo i polako. Ovde se nikome ne žuri. Koliko god vremena vam je potrebno da biste mi ispričali svoj problem, ja ga imam. Razumete li me?“

Boitelo je potvrdno klimnula. „Izvinite, Mma“, rekla je. „Nadam se da niste pomislili da nemam poverenja u vas.“

„Nisam“, odvratila je Mma Ramocve.

„Naprosto, eto, vi ste prva osoba kojoj pominjem... ovo.“

„To nije lako“, rekla je Mma Ramocve. „Nije lako govoriti o onome što nas brine. Ponekad ni s najboljim prijateljima ne možemo da razgovaramo o tome.“

Iz zadnjeg dela prostorije začulo se šištanje lončeta u kojem je voda počinjala da vri. Napolju, u krošnji akacije u čijoj se hladovini nalazio stražnji zid zgrade, siva grlica je gugutanjem dozivala

mužjaka. *Sparuju se za ceo život*, skrenula je načas u mislima s teme Mma Ramocve. *Te grlice. Za ceo život.*

„Neće vam smetati ako krenem od samog početka?“ upitala je Boitelo.

To je već više nego što dobijete od većine ljudi, pomislila je Mma Ramocve. Većina počne od kraja ili negde od sredine. Tek malobrojni su kadri da događaje prenesu drugima jasno i onim redosledom kojim su se dešavali. Ali naravno, Boitelo je medicinska sestra, a medicinske sestre znaju kako se uzimaju podaci od ljudi, razdvajajući međusobno nepovezane činjenice dolazi se do suštine stvari. Mma Ramocve je pokretom dala Boitelo znak da počne, dok je Mma Makuci kašičicom sipala crveni biljni čaj u jedan čajnik, a crni u drugi (za sebe), razmišljajući za to vreme kako je važno pružiti klijentu izbor. Mma Ramocve je, nasuprot tome, zamišljala da svi vole biljni čaj, što zapravo nije tačno. Eto, ona, Mma Makuci, više voli običan čaj, isto kao i Futi Radifuti. Futi Radifuti! Sama pomisao na njega oblila ju je toplinom i zadovoljstvom. Moj čovek, pomislila je; imam svog čoveka. Imam verenika. I uskoro ću imati muža. A to je, čini mi se, više nego što ima ova sirota Boitelo.

„Ja sam iz jednog malog sela“, počela je Boitelo. „Na onoj strani. Blizu Molepololea. Ne verujem da ste čule za njega, jer je vrlo malo. Obuku sam prošla u bolnici u Molepololeu - sigurno je znate? Ona koju su ranije zvali Škotska Livingston bolnica. Ona u kojoj je radio doktor Meriveder.“

„Bio je tako dobar čovek“, rekla je Mma Ramocve.

Boitelin odgovor beše brz. „Neki lekari su dobri ljudi“, rekla je.

Nota u njenom glasu delovala je na Mmu Ramocve kao signal za uzbunu. Potom je pomislila: *Da, to je to!* To je najstariji problem koji muči medicinske sestre. Lekari koji ih spopadaju. Ovu mladu ženu proganja neki lekar. Zato je uplašena. Jednostavno. Vrlo je malo novog u rabotama ljudi. Iste stvari dešavaju se iznova i iznova.

Međutim, Boitelo je nastavila. „Šta mislite, Mma, može li lekar da bude kriminalac?“

Mma Ramocve prisetila se lekara s kojima se nekad davno sreća - one dvojice lekara, blizanaca, koji su smislili unosnu prevaru, u kojoj su delili jednu medicinsku diplomu. Da, i lekari mogu da budu kriminalci. Ova dvojica su to i bila; nisu vodili ni najmanje računa o bezbednosti svojih pacijenata, baš poput onih lekara o kojima čovek čita u novinama, koji namerno ubijaju pacijente, kao da to čine iz čiste obesti. Te priče su šokantne, zato što predstavljaju najekstremnije gaženje poverenja koje se može zamisliti, ali izgleda da su istinite. A Mma Ramocve je načas razmotrila užasnu mogućnost da je Boitelo otkrila da radi s jednim takvim lekarom-ubicom, upravo ovde u Gaboronu. To bi bio snažan razlog za strah; zaista, naježila se i od same pomisli na tako nešto.

„Da“, odvrátila je. „Iskreno mislim da može. Postoje neki vrlo zli lekari, koji čak ubijaju svoje pacijente.“ Zastala je, jedva se usuđujući da postavi pitanje. „Niste valjda naleteli na tako nešto, Mma?“

Nadala se da će Boitelin odgovor biti žustro poricanje, ali nije. Izgledalo je načas da mlada žena razmišlja o pitanju, da bi naposljetku odgovorila. „Ne baš“, rekla je.

Iza nje, Mma Makuci ispustila je tihi uzvik. Mma Ramocve bila je pre samo nekoliko dana kod lekara i dobila bočicu malih belih tableta koje je religijski revnosno uzimala. Lekar bi bilo tako lako da zameni pravi lek nečim smrtonosnim, samo kad bi hteo, jer zna da će pacijent, ne sumnjajući ništa, progutati taj otrov. Ali zašto bi bilo koji lekar želeo tako nešto? Šta može da navede lekara da ubije osobu koju bi trebalo da spasi? Da li je to neka vrsta ludila; poriv koji ljudi povremeno dobijaju, da urade nešto krajnje bizarno i nesvojstveno sebi? I ona sama osetila ga je jednom ili dvaput, kad se iznenada našla u iskušenju da gađa čajnikom gospodina Dž. L. B. Matekonija. Beše preneražena činjenicom da joj je nešto tako nečuveno uopšte palo na pamet, ali ipak jeste, pa je samo sedela i pitala se šta bi se dogodilo da je stvarno uzela čajnik sa stola i bacila ga preko sobe na sirotog gospodina Dž. L. B. Matekonija, koji je sedeo pijuckajući svoj popodnevni čaj, s glavom punom misli o menjačima i kočnicama

ili bilo čemu drugom čega je glava gospodina Dž. L. B. Matekonija bila puna. Dabome, nije to uradila, i nikad i ne bi, ali misao je bila tu, nedobrodošao gost u njenom inače vrlo racionalnom umu. Možda je ista stvar bila i s čudnim slučajevima lekara koji namerno ubijaju svoje pacijente. Možda...

„Ne baš?” ponovila je Mma Ramocve. „Hoćete da kažete...”

Boitelo je odmahнула glavom. „Hoću da kažem da ne mislim da bi lekar o kojem govorim prišao pacijentu i ubrizgao mu preveliku dozu morfijuma. Ne, nisam na to mislila. Ali ipak smatram da je ono što radi gnusno.” Zastala je. „Ali htela sam da krenem od samog početka, Mma. Pa, da počnem?”

„Da”, odvratila je Mma Ramocve. „A ja vas više neću prekidati. Samo počnite. Ali prvo će vam Mma Makuci dati šolju čaja. To je crveni biljni čaj, Mma. Ne smeta vam to?”

„Taj čaj je vrlo zdrav”, rekla je Boitelo, uzimajući šolju koju joj je prinela Mma Makuci. „Moja pokojna tetka ga je stalno pila.”

Mma Ramocve nije mogla da suzdrži osmeh. Činilo joj se čudnim da neko kaže da je nešto zdravo i odmah potom da je onaj ko je to upotrebljavao sada pokojni. Ne mora da ima nikakve veze, dabome, ali ipak je delovalo čudno. Zamislila je reklamu: *Crveni biljni čaj: omiljeni čaj onih koji više nisu među živima*. To ne bi bila dobra preporuka, smatrala je, bez obzira na nameru koja stoji iza toga.

Boitelo je otpila gutljaj biljnog čaja i spustila šolju na sto ispred sebe.

„Kad sam završila medicinsku školu, Mma”, nastavila je Boitelo, „zaposlila sam se u 'Princezi Marini'. Dobila sam mesto sestre instrumentarke u operacionoj sali i mislim da sam dobro obavljala taj posao. Međutim, posle nekog vremena dosadilo mi je da stojim iza lekara i dodajem im stvari. Takođe, nisu mi se dopadala jaka svetla, za koja verujem da su mi stvarala glavobolju. Stvarno ne mislim da su ta svetla zdrava za oči. Kad bih izašla iz sale i zatvorila oči, još uvek sam mogla da vidim blistave krugove, kao da su svetla još uvek tu. Zato sam odlučila

da radim nešto drugo, a videla sam i taj konkurs za radno mesto u ordinaciji opšte prakse. Bila sam zainteresovana. Ta ordinacija nije bilo daleko od mog stana i mogla sam da odlazim pešice na posao onda kad nije prevruće. Zato sam otišla na razgovor.

„Termin za razgovor bio je u ponedeljak popodne, kad lekar završi s primanjem pacijenata. Tog dana je trebalo da radim, ali sam uspela da promenim smenu, tako da sam ipak mogla da odem. Otišla sam, dakle, a tamo je bio doktor...” Bila je na rubu da kaže njegovo ime, ali se predomišljala.

„Ne morate mi reći”, rekla je Mma Ramocve, setivši se da je Boitelo priznala da se boji.

Boitelo je delovala kao da joj je laknulo. „Doktor je bio tamo. Bio je vrlo ljubazan prema meni i rekao je da mu je drago što vidi da sam bila sestra u operacionoj sali, jer smatra da su te osobe vredni radnici i da će biti dobro da me ima u svojoj ordinaciji. Zatim mi je ispričao šta bi bio moj posao. Pitao me je shvatam li šta je poverljivost, kao i da ne treba da govorim ljudima o stvarima koje ću možda videti ili čuti radeći u ordinaciji. Rekla sam da shvatam.

„Potom mi je rekao - Imam prijatelja koji je nedavno operisan u 'Princezi Marini'. Možda znate da mi kažete kako se oseća.

„Dao mi je ime svog prijatelja, koji je poznata osoba, jer igra fudbal i vrlo je zgodan. Bila sam na dužnosti za vreme te operacije i taman sam zaustila da mu kažem da mislim da je sve prošlo u najboljem redu. Međutim, sledećeg trenutka sam shvatila da je posredi trik i da ne bi trebalo da kažem ništa. Stoga sam rekla: 'Ne smem da govorim o tim stvarima. Žao mi je.'

„Pogledao me je, i nekoliko časaka sam mislila da je vrlo ljut i da će da se izviče na mene zato što mu nisam odgovorila na pitanje. Međutim, potom se nasmešio i rekao: 'Vi umete da čuvate poverljive informacije. Većina ljudi to ne ume. Mislim da ćete biti odlična sestra za moju kliniku.'”

Boitelo je otpila još gutljaj svog čaja. „Morala sam da odradim još mesec dana otkaznog roka u 'Princezi Marini', ali nije mi

teško palo. Zatim sam počela da radim na novom radnom mestu i zaključila da je posao vrlo prijatan. Nisam bila na nogama kao u operacionoj sali, a bilo mi je dozvoljeno i da radim stvari koje sestrama ponekad nisu dozvoljene. Dopuštao mi je da obavljam jednostavnije hirurške procedure - urasle nokte, na primer, ili zamrzavanje bradavica. Volela sam zamrzavanje bradavica, jer su mi od suvog leda prsti brideli od hladnoće.

„Bila sam srećna na poslu i verovala sam da sam, mora biti, jedna od najsrećnijih medicinskih sestara u zemlji, zato što radim za tog doktora i dozvoljeno mi je da obavljam sve te poslove. Međutim, tada se desilo nešto što me je nateralo da se zapitam. Nešto me je zbunjivalo i odlučila sam da proverim. Tada sam saznala to što me je veoma zabrinulo. Toliko da sam odlučila da dođem i popričam s vama, Mma Ramocve, jer ljudi kažu da ste dobra žena i da ste vrlo ljubazni prema onima koji vam se obraćaju sa svojim problemima. Zato sam došla.”

Pažljivo je slušajući, Mma Ramocve je dozvolila da se njen biljni čaj ohladi više nego što je volela. Najviše je volela da ga pije svežeg, dok se još puši, a ovaj je sada bio mlak. Boitelina priča beše joj poznata, barem utoliko što se pridržavala obrasca na koji je često nailazila. Nekome krene baš dobro, a onda... pa eto, onda mu se put ukrsti s osobom koja sve to promeni. Isto se dogodilo njoj, s njenim bivšim mužem, Noteom Mokotijem, džez-muzičarom i ženskarošem koji je, nakratko, preobrazio njen srećan i optimističan svet u svet patnje i straha. Takvi ljudi - muškarci poput Notea - prolazili su kroz život šireći oko sebe nesreću kao herbicid, ubijajući cveće, ono koje je bujalo u tuđim životima, sušeći ga svojim prezrenjem i zlobom.

Kao mlada devojka, beše previše naivna da bi videla zlo u drugima. Mladi, razmišljala je Mma Ramocve, misle samo najlepše o ljudima ili barem ne mogu da zamisle da ljudi koje poznaju, ljudi njihovih godina, mogu da budu okrutni ili rđavi. A onda saznaju, spoznaju šta su sve ljudi kadri da urade, koliko sebični mogu da budu, koliko beskrupulozni u svojim postupcima. Ta spoznaja ume da bude bolna, kao što je bila njena, ali je istovremeno i neophodna. Dabome, to ne znači da

čovjek posle toga mora da pobegne u cinizam; dabome da ne znači tako nešto. Mma Ramocve je naučila da bude realna kada je reč o ljudima, ali to ne znači da čovek ne može da vidi bar neko dobro u većini ljudi, koliko god ono bilo skriveno zlom. Ako je čovek istrajan, ako daje ljudima šansu da pokažu svoju bolju stranu i - ovo je naročito važno - ako je spreman da prašta, ljudi umeju da ispolje zavidljujuću sposobnost da se promene. Sem Notea Mokotija, naravno. On se neće nikada promeniti, iako mu je oprostila onomad kad je došao kod nje i tražio joj novac i pokazao joj da je, uprkos svemu, ostao tvrda srca kao što je i bio.

Boitelo ju je gledala. Mma Ramocve je pomislila da se medicinska sestra zasigurno pita o čemu to ona razmišlja. Nije joj ni na kraj pameti da ta žena pred njom, tradicionalno građena detektivka sa šoljom već ohlađenog čaja ispred sebe, sanjari o ljudskoj prirodi, praštanju i takvim stvarima.

„Izvinjavam se, Mma“, rekla je Mma Ramocve. „Katkad mi misli odlutaju. Nešto što ste rekli nateralo me je na razmišljanje. Ali evo, pribrala sam se. Ponovo vas slušam.“

„Jedna od stvari koje nisam radila“, nastavila je Boitelo, „bilo je merenje krvnog pritiska pacijentima. Sve medicinske sestre umeju to da rade. Postoji instrument koji se obavije oko mišice pacijenta i potom se stiska pumpica. Sigurno su vam merili pritisak, Mma? Znete o čemu govorim.“

Mma Ramocve je znala. Upravo je činjenica da joj je izmerio krvni pritisak i nagnala njenog lekara da joj kaže da bi trebalo da pokuša da malo oslabi. Jedno kraće vreme je i pokušavala, ali nekako joj nije uspelo. Bilo je teško. Ponekad lekari ne znaju koliko je to teško. Oni tradicionalno građeni znaju, dabome, ali ne i ovi mladi, mršavi lekari, koji nemaju osećaja za tradiciju.

„Moj krvni pritisak je bio malčice povišen“, rekla je Mma Ramocve.

„U tom slučaju, trebalo bi da oslabite“, odvratila je Boitelo. „Trebalo bi da držite dijetu, Mma Ramocve. Isto to sam primorana da kažem mnogim gospođama koje dolaze u

ordinaciju. Mnoge od njih su... građene kao vi. Držite dijete i smanjite unos soli. Izbacite suvo meso i ostale slane stvari."

Mmi Ramocve se učinilo da je čula kako se Mma Makuci zakikotala čuvši ovo, ali nije pogledala u svoju pomoćnicu. Još joj se nikad nije desilo da je klijent posavetuje da drži dijete i pitala se šta bi Klovis Andersen uradio u ovakvoj situaciji. Uvek je naglašavao da je neophodno biti učitiv prema klijentima - štaviše, u *Načelima privatnog istraživanja* postojalo je čitavo jedno poglavlje o tome - ali nigde se, pomislila je, nije pominjala ni reč o klijentima koji vam nalože da držite dijete.

„Razmisliću o tome, Mma“, učitivo je odvratila. „Hvala vam na savetu. Ali, dajte da se vratimo na ono što ste otkrili. Kakve to veze ima s krvnim pritiskom?“

„Dakle“, rekla je Boitelo, „bila sam prilično iznenađena time što se od mene nije nikad tražilo da izmerim pacijentu pritisak. Uvek je to radio doktor, a aparat za merenje krvnog pritiska držao je u svojoj ordinaciji, u fioci. Videla sam kako ga koristi jednom kad sam ušla u sobu da mu nešto dam, ali meni nikad nije dozvoljavao da ga upotrebljavam. Mislila sam da je to možda zato što voli da stiska onu pumpicu - znate da se muškarci u tom pogledu ponekad ponašaju kao mali dečaci - i nisam nešto ni razmišljala dalje o tome. Ali jednog dana sam ipak i sama upotrebila aparat, i bogme sam se tada veoma iznenadila.

„Bio je petak, čini mi se, ako je to uopšte važno, Mma. Ali zato što je bio petak, doktor u to vreme nije bio u ordinaciji. Petkom voli da se nađe na ručku s prijateljima, u hotelu 'Prezident', i ponekad se ne vrati sve do tri. Ima ovde u gradu još nekoliko lekara iz Ugande i on voli da se sastaje s njima. Zato ti njihovi ručkovi umeju i da se otegnu.

„Petkom popodne nikad ne zakazujem pacijentima između dva i tri, da bih mu dala vremena da se vrati iz hotela. Dakle, tog petka je pacijent zakazan za tri sata stigao nešto ranije. Bio je to čovek iz Ministarstva za vodotokove, jedan mnogo fini čovek koji dolazi u crkvu u mojoj ulici. Viđam ga nedeljom, kako dolazi na bogoslužjenje sa ženom i malim sinom. Njihov pas ide za njima i

sedi ispred crkve dok se služba ne završi. Baš odano pseto, moram da kažem.

„Tom čoveku je predstojalo pola sata čekanja, pa je zapodenuo razgovor sa mnom. Rekao mi je da brine zbog svog krvnog pritiska i da svim silama pokušava da ga snizi, ali da doktor kaže da je još uvek visok. Vrata ordinacije bila su otvorena dok mi je govorio ovo i videla sam da je aparat za merenje pritiska ostao na stolu. Pomislih, stoga, da nije zgoreg da mu izmerim pritisak, da čovek ne razmišlja više, a i da bih ostala u formi. Rekla sam mu da ću to uraditi, a on je samo zavrnuo rukav na desnoj ruci.

„Napumpala sam traku omotanu oko ruke i pogledala stub žive. Pritisak je bio normalan, u svakom pogledu. Stoga sam ponovila postupak i htela sam da kažem pacijentu da je sve u najboljem redu. Ali potom sam zastala i razmislila, i shvatila da će, budem li to uradila, on da kaže lekaru da sam mu ja izmerila pritisak i da je bio normalan. Bojala sam se da će se doktor naljutiti na mene zato što sam radila nešto bez njegove dozvole. Stoga sam promrmljala nešto o tome da ne umem da pročitam cifre i sklonila aparat pre no što se doktor vratio.

„Dakle, Mma, tog popodneva nismo imali mnogo posla i stigla sam da pogledam karton tog pacijenta. Inače, ja svako malo vremena proveravam da li su kartoni dobro poređani. Doktor se mnogo ljuti ako nema spreman karton na stolu onda kad pacijent dođe na zakazan pregled. Dakle, slagala sam kartone i naišla na karton onog čoveka koji je imao pregled u tri. I primetila sam da je poslednji zapis baš sa tog pregleda.”

Boitelo je začutala. Mma Ramocve je sedela sasvim nepomično, isto kao Mma Makuci. Medicinska sestra je pričala na jednostavan, direktan način i dve žene behu udubljene u njenu priповest.

„Shvatam”, rekla je Mma Ramocve. „Karton. Da. Nastavite, Mma, molim vas. Ovo je vrlo zanimljiva priča.”

Boitelo je oborila pogled, zagledavši se u ruke. „Doktor mu je izmerio krvni pritisak i upisao rezultat u karton. Bio je vrlo visok.”

Mma Ramocve se namrštila. „A može li krvni pritisak tako da šeta gore-dole?"

Medicinska sestra je slegla ramenima. „Nije da ne može. Ako se zbog nečega jako uzrujate, pritisak može naglo da vam skoči, ali to se ipak ne dešava tek tako, zar ne?"

Sada se umešala i Mma Makuci. „Možda nešto nije bilo u redu s aparatom. Znae, te komplikovane mašine se lako kvare."

Boitelo se napola okrenula i zagledala u Mmu Makuci. „Aparati za merenje pritiska su vrlo jednostavne naprave", tiho je rekla. „Nisu nikakve komplikovane mašine."

„Tada mora biti da je posredi bila nekakva omaška", rekla je Mma Ramocve. „Pije li doktor nešto uz jelo?"

„Nikad ne pije", odvrtila je Boitelo. „Kaže da ne voli ukus alkohola, a kaže i da je previše skup. Voda je jeftinija, kaže."

Usledila je kraća tišina dok su Mma Ramocve i Mma Makuci u sebi prebirale po mogućnostima. Nijedna od njih ne beše sigurna u značaj pogrešnog očitavanja - ako je to bilo to. Zvučalo je važno, ali šta je značilo? Lekari stalno greše - kao i svi ostali - i zašto bi se medicinska sestra mnogo uzbuđivala zbog toga? Izgledalo je da onaj važan deo priče tek treba da dođe, a Boitelo je nastavila dalje.

„Zbunilo me je to", rekla je. „Kao što rekoste, mogla je biti i omaška, ali postojalo je u svemu tome nešto zbog čega sam počela da se pitam da li se tu događa nešto čudno. Već je samo po sebi bilo dovoljno neobično to što mi je doktor tako odlučno branio da pacijentima merim pritisak, a onda on sam napravi takvu grešku. Odlučila sam, stoga, da sprovedem malu istragu. Imam prijateljicu koja je takođe medicinska sestra. Ona radi u drugoj ordinaciji, i jednom prilikom mi je ispričala da tamo u plakaru imaju gomilu starog pribora. Upitala sam je da li se možda u toj gomili nalazi i neki merač krvnog pritiska, a ona je odgovorila da će da pogleda. Kad mi je javila da ima jedan, zamolila sam je da mi ga pozajmi na dve-tri nedelje. Jeste se malo iznenadila, ali je pristala.

„Sakrila sam aparat u svoju fioku na poslu. Čekala sam pogodnu priliku, koja se naposletku i ukazala. Vodila sam računa o kartonima i, svaki put kad bih ih iznela, proveravala sam da li je bilo slučajeva visokog pritiska. Primetila sam da ih ima mnogo i to me je začudilo. Svima je prepisivan isti lek, inače vrlo skup. Ordinacija ga nabavlja na veliko i direktno izdaje pacijentima.“

Mma Ramocve se uspravila u stolici, umalo oborivši svoju šolju sa sad već hladnim čajem. „Dakle, Mma“, uzviknula je. „Mislim da mi je već jasno šta se tu dešava. Doktor upisuje lažne rezultate merenja krvnog pritiska. Govori pacijentima da imaju visok pritisak, iako ga zapravo nemaju. Zatim ih navodi da plaćaju skup lek, koji on nabavlja. Mora biti da je to vrlo unosan biznis za njega.“

Boitelo je piljila u nju. „Ne, Mma“, mirno je rekla. „Nije to posredi.“

„Dobro, a zašto onda upisuje lažne rezultate? Zašto to radi?“

„Mora biti da je posredi stvarno greška“, rekla je Boitelo.

Mma Ramocve je uzdahnula. „Ali rekli ste da ste i sami bili sumnjičavi. Niste verovali da je posredi greška.“

Boitelo je potvrdno klimnula glavom. „Nisam“, odvrtila je. „U pravu ste, Mma. Nisam. Ali sada verujem da je tako. Vidite, uradila sam još dva dodatna testa. U oba slučaja bilo je to dok je doktor bio zaokupljen nekim pacijentom u ordinaciji, a u čekaonici je sedeo neko od pacijenata s visokim pritiskom. Merila sam im pritisak i potom ga poredila s rezultatima koje je doktor kasnije unosio u karton.“

„I bili su isti.“

Mma Ramocve je načas razmislila. Nije se razumela u statistiku, ali pročitala je šta je Klovis Andersen napisao na temu neobičnih pojava. *Činjenica da se nešto dogodilo jednom, napisao je autor „Načela privatnog istraživanja“, ne znaci da će se dogoditi ponovo. Upamtite, neke stvari dešavaju se jednom i nikad više. To su izuzeci. To su koincidencije. Nemojte zasnivati celu teoriju na njima.* Uopšte uzev, Klovis Andersen je verovatno

bio u pravu, a ukoliko je bio u pravu i u vezi s ovim slučajem, tada se po svoj prilici nije događalo ništa neprilično. Ali ako je tako, zašto je onda Boitelo došla kod nje?

„Verovatno se pitate šta se dogodilo“, rekla je Boitelo.

„Tačno, Mma“, odvrtila je Mma Ramocve. „Nisam sasvim sigurna kuda ovo vodi. Mislila sam da jesam, ali sad...“

„Dakle, reći ću vam. Reći ću vam šta se dogodilo. Jedan od naših pacijenata doživeo je šlog. Međutim, šlog nije bio ozbiljan, tako da se lepo oporavio. Ali ipak, doživeo je šlog. I bio je jedan od onih s povišenim krvnim pritiskom.“

Mma Ramocve je klimnula glavom. „Čula sam da je to jedna od opasnosti koje visok pritisak nosi sa sobom.“ Promeškollila se u stolici. Zato joj je onaj lekar rekao da malo oslabi. Govorio je o srčanim problemima i šlogovima, zbog čega se osetila krajnje nelagodno. Kakva korist, pitala se, od lekara koji ljudima usađuje samo nelagodu? Lekari bi trebalo da daju ohrabrenje, od kojega je ljudima, dabome, uvek bolje. To svako zna.

„Da“, nastavila je Boitelo. „Visok krvni pritisak može da izazove šlog. I tako je taj pacijent završio na nekoliko dana u bolnici. Ne mislim da je bio u stvarnoj opasnosti, ali se doktor mnogo nervirao zbog toga. Tražio je da mu donesem pacijentov karton i zadržao ga je neko vreme kod sebe. Zatim mi je dao da ga vratim u kartoteku.“

„A vi ste gvirnuli?“ upitala je Mma Makuci.

Boitelo se osmehnula. „Da, Mma. Gvirnula sam.“

„I jeste li uočili nešto neobično?“ podstakla ju je Mma Ramocve.

Boitelo je progovorila polako, naizgled svesna dramatičnog dejstva svojih reči. „Ustanovila sam da su cifre za krvni pritisak promenjene.“

Velika muva aterirala je na sto ispred Mme Ramocve, koja ju je posmatrala kako se lagano primiče ivici. Oklevala je, a potom se ponovo vinula u vazduh, uz jedva čujno zujanje. Boitelo ju je takođe posmatrala, bezuspešno pokušavši da je spljeska.

„Obrisane?“ upitala je Mma Ramocve. „Je li bilo tragova na papiru?“

„Nije“, odvratila je Boitelo. „Nikakvog. Mora biti da je veoma vešto odrađeno.“

„Pa kako onda znate?“ izazivački je upitala Mma Makuci. „Kako znate?“

Boitelo se osmehnula. „Zato što je taj pacijent bio prvi kome sam izmerila pritisak u čekaonici, dok je doktor bio zauzet. Ta ista osoba. A ja sam zapisala rezultat na ceduljicu koju sam posle spremila u svoju fioku. Sećam se da sam uporedila te cifre s onima koje je doktor toga dana uneo u karton. Bile su iste. Ali sad su bile promenjene. Nalaz visokog pritiska zamenjen je nalazom niskog.“

Boitelo se zavalila u stolici i pogledala Mmu Ramocve. „Čini mi se, Mma“, rekla je, „čini mi se da ovaj doktor radi nešto vrlo rđavo. Otišla sam u Ministarstvo zdravlja i rekla im za njega. Međutim, odgovorili su mi da nemam dokaza. Staviše, mislim da mi nisu ni poverovali. Rekli su da s vremena na vreme dobijaju žalbe od sestara kojima se ne dopadaju lekari za koje rade. Rekli su da moraju da budu veoma pažljivi i da bi trebalo da pazim šta pričam, sve dok ne budem imala u rukama nešto konkretnije.“

Pogledala je Mmu Ramocve, ali ovog puta defanzivno, kao da očekuje da i ova s prezrenjem odbaci njenu priču. Međutim, Mma Ramocve nije to uradila. Zapisivala je nešto na komadu papira i nije ni na koji način reagovala kad je Boipelo dalje objasnila da se Prvoj damskoj detektivskoj agenciji obratila s ovim problemom ponukana osećajem građanske dužnosti, te da se nada da joj, u svetlu tih okolnosti, neće naplatiti uslugu, koju ona svakako i ne bi mogla da im plati.

Trinaesto poglavlje

PLAVE CIPELE

Mma Ramocve je znala da tog popodneva nije trebalo da izlazi iz kancelarije. Sada je imala više posla no što je želela, a ni za jedan od problema koji su završili na njenom stolu nije se činilo da postoji rešenje. Tu se nalazio niz pitanja, koja su sva zahtevala da budu rešena, ali su se na neki čudan način odupirala razrešenju. Bio je tu Mokolodi, u vezi s kojim je, pre ili kasnije, morala nešto da učini; bili su tu Mma Cau i ucenjivačko pismo; naposletku, bilo je tu i pitanje rđavog strica gospodina Polopecija i njegove pristrasnosti prema bratu gospodina Polopecija, kome je kupio kola. Razmislila je o tome. Ne, ona tu - ovog časa - ne može ništa. Svet je nesavršen, a zahteva je jednostavno previše. Jednog dana, pomislila je, ali ovog časa ne. Stoga je to skinuto sa spiska, posle čega je preostala još jedna stavka, ona najteža, dabome: doktor. Divila se Boipelo zbog toga što je došla kod nje; mnogi ljudi bi se jednostavno predali, našavši se suočeni s nepravdom koju ne mogu da isprave, ali ona se obratila njoj. Boitelo je sasvim u pravu, pomislila je Mma Ramocve, u pogledu građanske dužnosti. U svetlu dokaza o medicinskom zločinu, bila je njena dužnost da ne ostane po strani; a građanska dužnost Mme Ramocve bila je da učini nešto sad kad joj je skrenuta pažnja na problem. Međutim, bilo je teško smisliti šta da uradi i Mma Ramocve je, kao što je često činila u takvim okolnostima, odlučila da bi najpametnije bilo da ode u kupovinu. Često je dolazila do zaključka da joj se ideje javljaju dok kupuje; kad bi se našla na sredini gondole s povrćem u supermarketu ili dok bi probala suknju - koja je neizbežno bivala samo malčice tesna - dobila bi ideju, a ono što je dotad bila prava zbrka počelo bi da dobija oblik.

„Otići ćemo u kupovinu, Mma Makuci“, objavila je nakon što je Boitelo otišla. „Otići ćemo u centar grada.“

Mma Makuci je podigla pogled s radnog stola. Tog trenutka radila je na prilično složenom problemu, potrazi za dužnikom za jednu advokatsku firmu. Dužnik, gospodin Sedrik Disani, otvorio je hotel koji je nešto kasnije spektakularno bankrotirao. Verovalo se da poseduje mnogo zemlje i sada su, uz pomoć spiska

imanja uzetog iz katastra, pokušavali da ustanove koja imanja se nalaze u vlasništvu kompanija u kojima ima udeo. Beše to jedan od najtežih slučajeva ikad dodeljenih Mmi Makuci, ali barem je uz njega išao i honorar - i to poveći - koji će nadomestiti sav ovaj dobrotvorni posao kojeg je Mma Ramocve očigledno nameravala da se lati.

„Da, da“, podsticala ju je Mma Ramocve. „Možete bar nakratko da ostavite te spiskove. Obema će nam činiti dobro da odemo do centra i malo kupujemo. Možda će nam za to vreme pasti na pamet neke ideje. Uvek na kraju zaključim da kupovina raščišćava misli, slažete li se, Mma?“

„Bogme raščišćava i račun u banci“, našalila se Mma Makuci zatvarajući fasciklu koja je ležala pred njom. „Ovaj gospodin Sedrik Disani je, izgleda, mnogo kupovao - da vidite samo šta sve ima.“

„Poznavala sam jednu ženu istog prezimena“, rekla je Mma Ramocve. „Ta dama je baš pratila modu. Uvek je na sebi imala vrlo skupu odeću. Veoma elegantna dama.“

„Biće da mu je to žena“, rekla je Mma Makuci. „Advokati su mi rekli za nju. Rekli su da je gospodin Disani stavio mnogo toga na njeno ime, da poverioci ne bi mogli da dođu do toga. Kažu da se i dalje vozi u mercedesu i nosi skupu odeću.“

Mma Ramocve je zacoktala, ne odobravajući. „Ti mercedesi, Mma - jeste li primetili da ih, kad god u ovom našem poslu naletimo na njih, vozi ista sorta ljudi? Jeste li primetili to, Mma?“

Mma Makuci je odgovorila da jeste. „Ne bih nikad kupila mercedes“, rekla je, „sve i da imam novca. Dobra su to kola, nema zбора, ali ljudi bi me ogovarali.“

Mma Ramocve je, na pola puta do vrata, stala i pogledala Mmu Makuci. „Rekli ste *Sve i da imam novca*, Mma. Shvatate li to?“

Mma Makuci ju je pogledala belo. „Da“, odvratila je. „To sam rekla.“

„Ali, Mma“, rekla je Mma Ramocve. „Zar ne shvatate da sada možete da imate mercedes ako ga želite? Setite se za koga se udajete. Futi Radifuti je vrlo dobrostojeći čovek, s onom njegovom prodavnicom nameštaja. Jeste, on je dobrostojeći čovek - premda se meni lično baš i ne dopada nameštaj koji se u toj radnji prodaje, Mma. Žao mi je što to kažem, ali zaista nije po mom ukusu.“

Mma Makuci je pogledala načas Mmu Ramocve i progutala knedlu. Nije joj palo na pamet da je gospodin Dž. L. B. Matekoni možda propustio da obavesti svoju suprugu o tome da je pazario novu fotelju, ali ovog časa joj je sinulo da je posredi upravo to. A kad naposljetku počne da joj objašnjava da je kupio fotelju, bez sumnje će joj otkriti i da ga je ona odvela tamo i podsticala ga da je kupi. Nije bila načisto da li da sama kaže Mmi Ramocve za to; da li da joj prizna i skine taj teret sa sebe ili da pusti da se stvari odvijaju svojim tokom.

„Znači, ne biste nikad tamo kupili fotelju?“ nedužno je upitala. „Čak ni ako je na rasprodaji? Rečimo, sa pedeset posto sniženja?“

Mma Ramocve se osmehnula. „Ni sa devedeset sedam posto sniženja, Mma. Ne. Sigurna sam da je to vrlo dobar nameštaj, ali naprosto nije za mene.“

Ni za gospodina Dž. L. B. Matekonija, snuždeno je pomislila Mma Makuci. Ali šta je značila ova priča o mercedesu? Zašto Mma Ramocve misli da bi ona mogla da kupi mercedes? To je izvan svake pameti... a ipak, tačno je da je Futi Radifuti prilično bogat čovek; možda bi trebalo da se navikne na to da je buduća supruga čoveka koji možda nije izuzetno bogat, ali je svakako dobrostojeći po svim merilima. Beše to čudna pomisao. Futi Radifuti je tako skroman i povučen čovek, a ipak, nesumnjivo ima sredstava da živi razmetljivijim životom, ukoliko bi tako hteo.

„Kad se Futi i ja venčamo“, rekla je Mma Makuci, „nećemo se ponašati kao bogataši. Bićemo onakvi kakvi smo oduvek bili. Takvi smo, i gotovo.“

„A to je baš dobro“, rekla je Mma Ramocve. Razmetljivost nije imala mesta među bocvanskim običajima. Ovde su ljudi cenili tihe i diskretne osobe. Velika osoba je i tiha osoba. Gospodin Dž. L. B. Matekoni, na primer; on je tih i ujedno velik čovek, poput mnogih automehaničara i ljudi koji valjano rade sa svojih deset prstiju. A u Africi ima mnogo takvih ljudi - ljudi čiji je život sazdan od tegoba i patnje, ali koji su ipak veliki.

Mma Ramocve zaključala je vrata kancelarije i pozdravila se s gospodinom Dž. L. B. Matekonijem. On beše povijen nad motorom kola, objašnjavajući nešto šegrtima, koji su se uspravili i zabaljili u dve žene.

„Odosmo u kupovinu“, rekla je Mma Makuci, zadirkujući momke. „To je ono što žene najviše vole, da znate. Više vole da idu u kupovinu, nego da izlaze s muškarcima. To je opšte poznata stvar.“

Mlađi šegrt ispustio je uzvik protesta. „To je laž!“ uzviknuo je. „Gazda, je l' čujete vi kako ova žena laže! Ne smete da držite detektivku koja laže, Mma Ramocve. Morate da otpustite tu ženu. Sa sve tim velikim cvikerima i ostalim. Otpustite je.“

„Ćut!“ rekao je gospodin Dž. L. B. Matekoni. „Imamo posla preko glave. Pusti dame da idu u kupovinu, ako će se od toga osećati bolje.“

„Da“, odvratila je Mma Ramocve, ukrcavajući se u mali beli kombi. „Izvesno ćemo se osećati bolje.“

Odvezle su se niz tlokvenški drum, do prometnog raskršća. Pored druma stajali su ulični prodavci, koji su prodavali grubo istesane hoklice i stolice, i žena s raspaljenim mangalom na kojem su se pekli klipovi kukuruza. Miris kukuruza, taj jetko-slatkast miris koji je tako dobro poznavala i koji je toliko kazivao o rubovima afričkih drumova, ušao je zajedno s povetarcem kroz prozor malog belog kombija i za trenutak je ponovo bila u Močudiju, ponovo dete, pored vatre, čekajući da joj dodaju pečen klip. Mogla je naprosto da vidi sebe pre svih tih godina, kako odmiče od vatre, još uvek s mirisom dima u nozdrvama; grizla je sočan kukuruz i razmišljala kako je to najsavršenija hrana koju zemlja može da da. I dalje je mislila tako,

posle toliko godina, a srce joj se još uvek ispunjavalo ljubavlju pri pomisli na tu Afriku koju je nekad znala, našu majku, razmišljala je, majku koja je uvek pored nas, koja nas hrani i čuva, da bi nas na kraju uzela u svoja nedra.

Prošle su raskršće i odvezle se do ulice pune prodavnica koja se pružala blizu Kgale hila, u kojoj je vladala večita gužva. Nije volela te prodavnice, koje behu ružne i bučne, ali tamo ih je ipak bilo vrlo mnogo i nudile su bolji izbor robe nego što se mogao naći u bilo kojem drugom trgovačkom središtu u zemlji. Stoga su se pomirile s gužvom i galamom i stale da razgledaju robu koja se nudila. Mada, nisu htele da samo razgledaju izloge. Mma Ramocve je već odavno namerila da časti sebe jednim ekspres-loncem, a i gospodin Dž. L. B. Matekoni ju je stalno podsećao da bi trebalo da ga kupi. Mogle su, dakle, da potraže ekspres-lonac, a ako ga baš i ne kupe istog dana, biće zanimljivo da vide čega ima u ponudi.

Dve žene su provele prijatnih pola sata obilazeći radnju koja je prodavala kuhinjski pribor. Bilo je tu najraznovrsnijih kuhinjskih potrepština - noževa, dasaka za sečenje, aparata za seckanje luka na sve moguće načine.

„Još mi nikad nije bilo potrebno nešto takvo da bih naseckala luk“, primetila je Mma Ramocve. „Ustanovila sam da je kuhinjski nož najčešće sasvim dovoljan.“

Mma Makuci se složila s njom, ali je ipak upamtila naziv uređaja. Kad joj Futi Radifuti bude dao novac za obnavljanje kuhinje - kao što je obećao da će učiniti - sasvim sigurno će kupiti jednu od ovih seckalica za luk, iako je Mma Ramocve rekla da nisu neophodne. Mma Ramocve je izvesno bila vrlo dobra kuvarica, ali nije bila ekspert u oblasti crnog luka, a ako je neko izumeo aparat za seckanje tog povrća, mora da je to uradio zato što postoji potreba za njim.

Iz radnje su izašle upamtivši cenu ekspres-lonca. „Naći ćemo još jednu radnju koja prodaje te lonce“, rekla je Mma Ramocve, „pa ćemo uporediti cene. Ne valja bacati novac. Sam Seretse Khama je rekao tako, da znate. Rekao je da ne bi trebalo da bacamo novac.“

Mma Makuci je ostala suzdržana. Mma Ramocve je imala običaj da citira Seretsea Khamu u vezi s najrazličitijim pitanjima, a ona nije bila sasvim sigurna da li je njena poslodavka pri tom baš sasvim precizna. Zamolila je jednom prilikom Mmu Ramocve da joj navede iz kojeg je tačno govora citat koji je navela, ali joj beše odgovoreno izazovnim pitanjem. „Mislite li da sam izmislila ove reči?“ ozlojeđeno ju je upitala Mma Ramocve. „To što neki ljudi počinju da zaboravljaju šta je rekao, ne znači da i ja zaboravljam.“

Mma Makuci nije više insistirala na tome i otad je na citiranje pokojnog predsednika reagovala s vrlo malo reči. To je samo bezazlena navika, razmišljala je, a ako pri tom pomaže da se sačuva uspomena na tog velikog čoveka, tada je, sve u svemu, sasvim prihvatljiva. Priželjkivala je, međutim, da Mma Ramocve bude makar malčice *istorijski* preciznija; malčice, ništa više. Problem je bio u tome što Mma Ramocve nije pohađala Bocvanski koledž za sekretarice, čiji je moto, ponosno istaknut nad ulazom u zgradu koledža, glasio *Preciznost iznad svega*. Nažalost, potkrala se tu štamparska greška, tako da je, umesto toga, pisalo *Preciznost iznad snega*. Mma Makuci je primetila grešku i ukazala koledžu na nju, ali dosad se još niko nije potrudio da je ispravi.

Uputile su se zajedno prema drugoj radnji za koju je Mma Ramocve zaključila da bi mogla imati u ponudi ekspres-lonce. Svuda oko njih bilo je puno dobro odevenog sveta, ljudi s džepovima punim para, ljudi koji su kupovali stvari za kuće koje su najzad počinjale da odražavaju prosperitet Bocvane. Sve to beše zarađeno, svaki novčić, u svetu u kojem je i ovako dovoljno teško učiniti nešto od svoje zemlje, u svetu sebičnih i hladnih ljudi koji su otkupljivali tuđe žetve po najnižim mogućim cenama i pisali pravila kakva su samo njima odgovarala. Bilo je mnogo lepih reči, dabome - od kojih su mnoge potekle upravo iz Afrike - ali na kraju dana, oni siromašni, ljudi koji su živeli u Africi, vrlo često nisu imali od svog rada ništa, baš ništa. A to nije bilo zato što nisu vredno radili - jesu, još kako - već zbog nečega pogrešnog, što im je otežavalo da postignu bilo šta, bez

obzira na sav trud koji su ulagali. Bocvana je bila srećna, jer je imala dijamante i dobru vladu, i Mma Ramocve je to dobro znala, ali joj ponos nije dozvoljavao da zaboravi na patnje drugih, koje su postojale, tu blizu, patnje koje su primoravale majke da gledaju kako im deca, mršavih i rahitičnih telašaca, umiru pred očima. Čovek nije mogao da zaboravi na tako nešto, čak ni usred sveg ovog izobilja. Nije mogao.

Međutim, Mma Makuci je zastala i uhvatila Mmu Ramocve za mišicu, uperivši prst u izlog. Još jedna žena je zavirivala u izlog, neka u prugastoj plavoj haljini, i Mma Ramocve je za trenutak pomislila da je ona bila ta koja je privukla pažnju Mme Makuci. Da im nije, možda, bila klijentkinja, ili neko drugi ko je privukao pažnju Prve damske detektivske agencije, jedna od onih švrljanju sklonih supruga za koje im muškarci katkada traže da ih prate i izveštavaju o njihovom kretanju? Ali Mma Makuci nije pokazivala prstom prema ženi, koja se sad već odmakla od stakla, već prema sadržaju samog izloga.

„Mma Ramocve, pogledajte“, rekla je. „Pogledajte tamo!“

Mma Ramocve se zagledala u unutrašnjost izloga. U toku je bila nekakva rasprodaja, s velikim sniženjima, obaveštavao je istaknuti natpis. Štaviše, stajalo je dalje, ova prodavnica cipela je davala robu tako jeftino da je zapravo poslovala na sopstvenu štetu.

„Rasprodaje“, rekla je Mma Ramocve. „Kao da svi hoće da razdaju robu bambadava.“

Međutim, cipele na sniženju nisu bile one u koje se zagledala Mma Makuci - behu to one koje su se prodavale po punoj ceni, uredno poslagane na polici i obeležene kao *Ekskluzivni modeli, koji se nose u Londonu i Njujorku*.

„Vidite li onaj par tamo?“ rekla je Mma Makuci, upirući prstom u staklo. „Onaj tamo? Plavi?“

Pogled Mme Ramocve sledio je pravac prsta Mme Makuci. Tamo, malo po strani od ostalih ekskluzivnih modela, ali još uvek u kategoriji ekskluzivnog, stajao je par pomodnih plavih cipela, s tankim visokim štiklama i šiljatim vrhom, nalik na nos

mlaznog aviona. S mesta na kojem su stajale bilo im je teško videti postavu, ali kad se propela na prste i izvila vrat, Mma Makuci mogla je da izvesti o njenoj boji.

„Crvena postava“, zaneseno je rekla. „Crvena postava, Mma Ramocve!“

Mma Ramocve je zurila u cipele. Bile su elegantne, što jest-jest, ali sumnjala je da su kao obuća od neke velike koristi. Nije bila u Londonu ili Njujorku, stoga je prihvatila mogućnost da ljudi u tim gradovima nose vrlo pomodnu obuću, ali nije mogla da poveruje da ovde ima mnogo onih koji bi uspeali da se udenu u ovakve cipele, a kamoli da hodaju u njima.

Okrznula je pogledom Mmu Makuci, koja je piljila u cipele u stanju gotovo potpune zanesenosti. Bila je svesna činjenice da Mma Makvici gaji veliko zanimanje za cipele i lično se uverila u zadovoljstvo koje joj je svojevremeno donela kupovina onih zelenih cipela s nebeskoplavim obrubom. Ona sama, pak, gajila je sumnju u pogledu podesnosti tih cipela, ali sada, u poređenju s ovima koje je upravo gledala u izlogu, delovale su kao sušta praktičnost. Duboko je uzdahnula. Mma Makuci je odrasla žena, kadra da vodi računa o sebi, ali smatrala je, kao njena poslodavka i osoba koja ju je uvela u profesiju privatnog istraživanja, da je barem donekle u obavezi da obezbedi da Mma Makuci ne donosi previše očigledno loših odluka. A svaka odluka da se kupe ove cipele bila bi bespogovorno loša - bila bi to odluka koju ne biste poželeli da donese neko koga smatrate prijateljem.

„To su vrlo lepe cipele“, primetila je oprezno Mma Ramocve. „Boja je lepa, ne mogu da kažem da nije, i...“

„A tek vrhovi!“ prekinula ju je Mma Makuci. „Pogledajte samo kako su špicasti. Pogledajte ih.“ Ne skidajući pogled s njih, ispustila je zvižduk divljenja.

„Ali niko nema takav oblik stopala“, rekla je Mma Ramocve. „Još nikad nisam upoznala nekog s tako špicastim stopalima. Da su vam stopala tako špicasta, imali biste samo jedan nožni prst.“ Zastala je, nesigurna u pogledu prijema na koji nailaze

njeni komentari; bilo je teško reći. „Možda su to cipele za ljude koji imaju samo jedan nožni prst. Možda su to cipele za osobe s posebnim potrebama.“

Nasmejala se svojoj dosetki, ali Mma Makuci nije.

„Nisu to cipele za ljude s jednim prstom, Mma“, prekorno je odvratila. „To su baš lepe cipele.“

Mma Ramocve je stala da se izvinjava. „Oprostite, Mma. Znam da ne volite šale o cipelama.“ Pogledala je na svoj ručni sat. „Mislim da bi sad već trebalo da krenemo dalje. Moramo toliko toga da obavimo.“

Mma Makuci je i dalje netremice zurila u cipele. „Nisam mislila da moramo baš toliko toga da obavimo“, rekla je. „Imamo sasvim dovoljno vremena za razgledanje lonaca i šerpi.“

Mmi Ramocve se činilo da je razgledanje lonaca i šerpi, kako je Mma Makuci blagoizvolela da se izrazi, kudikamo korisnija aktivnost od buljenja u plave cipele po izlozima radnji, ali nije to izgovorila naglas. Ako je već Mma Makuci želela da se divi tamo nekim cipelama u izlogu, što da joj kvari zabavu? Najzad, barem u tome nema ničega lošeg; kao kad zurimo u nebo, na primer, dok sunce zalazi i boji oblake u bakarnocrveno, ili kad posmatramo stado valjanih goveda kako se lagano pomera po pašnjaku nakon što kiše donesu ukusnu zelenu travu. Postoje zadovoljstva koja su s vremena na vreme potrebna duši, stoga beše spremna da sačeka dok Mma Makuci ne ispita cipele iz svih uglova. Međutim, pomislila je da ne bi bilo zgorog da kaže koju reč upozorenja, i tako se nakašljala i rekla: „Razume se, Mma, moramo imati na umu da bismo, kad već imamo tradicionalno oblikovana stopala, trebalo da se držimo tradicionalno oblikovane obuće.“

Uprkos gužvi i galami ispred prodavnica, na trenutak je zavladala ledena tišina. Mma Makuci je svrnula pogled ka stopalima Mme Ramocve. Videla je razgažene, ravne cipele, sa zgodno postavljenim šnalama, poprilično nalik onima koje je Mma Potokvani obuvala kad je išla u obilazak terena u sirotištu (mada možda ne baš toliko ružne). Zatim je pogledala svoja

stopala. Ne, tu nije moglo biti govora o poređenju i Mma Makuci je istog časa odlučila da plave cipele moraju biti njene. Jednostavno moraju.

Ušle su u radnju, s Mmom Makuci na čelu i Mmom Ramocve u pasivnoj pratnji. Za vreme transakcije, Mma Ramocve je ćutala. Posmatrala je kako Mma Makuci pokazuje prema izlogu. Posmatrala je kako prodavačica dohvata kutiju s police i vadi par plavih cipela. Nije progovarala ni reč dok je Mma Makuci, sedeći na stoličici, jedva ugurala stopalo u cipelu, uz zdušno podsticanje prodavačice koja joj je svim silama pomagala u tom naporu. Ćutala je i kad je Mma Makuci, posegavši u torbicu, platila depozit koji je osiguravao da te cipele budu ostavljene na stranu, za nju; kad su na tezgju stavljene dragocene, teško zarađene novčanice sa žigom Nacionalne banke Bocvane; te novčanice sa slikom goveda, za koja je, duboko u duši, narod Bocvane verovao da predstavljaju stvarnu osnovu bogatstva njihove zemlje.

Izlazeći iz radnje, u nastojanju da izglati stvar, Mma Ramocve je rekla Mmi Makuci kako misli da su te plave cipele zaista lepe. Nije bilo svrhe iskazivati neodobravanje nakon što je kupovina već obavljena. Prisetila se te pouke, koju je naučila od svog oca, pokojnog Obeda Ramocvea, na koga je mislila svakog, baš svakog dana, i koji je, smatrala je, bio jedan od najboljih ljudi u Bocvani. Jednom ga je jedan čovek, tamo u Močudiju, pitao šta misli o biku kojeg je kupio, i premda je otac već u poverenju rekao Dragocenoj da taj bik neće valjati za stado - odviše je lenj, rekao joj je; to je bik koji će kravama često govoriti da je previše umoran - premda je njegovo mišljenje glasilo tako, vlasniku bika to nije rekao.

„To je bik koji ti neće stvarati nevolje“, rekao mu je.

A to je, pomislila je, bilo upravo ono što je i trebalo reći o tom biku. Ali može li ona reći to isto za nove cipele Mme Makuci? Ne, pomislila je. Jer te će cipele izvesno stvarati nevolje Mmi Makuci - onog trenutka kad bude pokušala da otpešači u njima bilo gde. To je, pomislila je Mma Ramocve, više nego očigledno.

Četrnaesto poglavlje ZA VEČEROM

Gospodin Polopeci je te večeri večerao rano, maltene čim se vratio iz Brzih motora Tlokvenga. Imao je naporno popodne, jer je menjao gume na velikom kamionu za prevoz stoke, vlasništvu dobrog prijatelja gospodina Dž. L. B. Matekonija. Taj čovek, koji je imao čitav vozni park takvih kamiona, mogao je da poveri svoja vozila na staranje nekom od onih velikih servisa specijalizovanih za te poslove, ali je, umesto toga, odlučio da ukaže poverenje svom starom prijatelju i bio im je stalna mušterija. Njegova firma za transport stoke je stalno napredovala, tako da je i servis imao sve više posla i sada je poslovanje s tom firmom donosilo gotovo osminu ukupnog prihoda Brzih motora Tlokvenga.

Menjanje guma na tim velikim kamionima iziskivalo je veliki fizički napor i gospodin Polopeci, koji beše čovek relativno sitne građe, nalazio je da mu je za taj posao potrebna gotovo sva snaga koju ima. Međutim, nije fizički umor bio ono što ga je nagnalo da zatraži ranu večeru; posredi je bio sasvim drugi razlog. „Imam posla večeras“, pomalo tajanstveno je saopštio svojoj ženi. „Nešto za agenciju.“

Mma Polopeci je podigla obrvu. „Mma Ramocve ti traži da radiš prekovremeno? A hoće li ti platiti za to?“

„Neće“, odvratio je. „Ona i ne zna da radim ovo. Radim u potaji.“

Mma Polopeci je mešala kačamak. „Tako, dakle“, rekla je. „Nije valjda ništa nezakonito, zar ne?“ Prisetila se muževljevog boravka u zatvoru - kako bi ikad mogla da zaboravi to razdoblje usamljenosti i sramote? - i nije se nimalo oduševila vešću o njegovom bavljenju detektivskim poslom, u kojem je nešto očas posla moglo da krene naopako. A ipak je sve što je čula o Mmi Ramocve ulivalo poverenje, stoga je delila muževljevu zahvalnost prema osobi koju je smatrala spasiocem porodice.

Gospodin Polopeci je načas oklevao, a onda odmahnuo glavom. „Nije posredi ništa nezakonito“, rekao je, „a jedini

razlog što nisam ništa govorio Mmi Ramocve jeste to što je taj problem mnogo brine. Otkrio sam šta se događa i mogu to da sredim. Želim da to za nju bude prijatno iznenađenje."

Iznenađenje, kako ga je nazvao, iziskivalo je određeno planiranje, kao i saradnju njegovog prijatelja i komšije Dejvida, koji je posedovao rasklimatani stari taksi kojim je posle radnog vremena razvezio kućama zaposlene u tržnom centru. Dejvid je dugovao uslugu gospodinu Polopeciju, još otkako se posvađao s ostalim komšijama oko vlasništva nad kozom. Gospodin Polopeci je stao na njegovu stranu i pomogao da njegovi argumenti prevagnu, što je zacementiralo prijateljstvo između dvojice muškaraca. Stoga je bez dvoumljenja pristao kad ga je gospodin Polopeci zamolio da ga odveze u Mokolodi i pomogne mu oko nečega što je potrebno da obavi tamo.

Krenuli su čim je prošlo sedam. U gradu je u to doba još uvek vladala gužva i saobraćaj je bio vrlo gust, ali kad su stigli do poslednjih svetala Gaborona i tamnog obličja Kgale hila koje se naziralo sa strane, bilo je teško i zamisliti da tu, ne tako daleko iza njih, žive ljudi. Tu i tamo, mimoišli bi se s ponekim kolima na drumu ka Lobatseu, ništa značajno, a na obema stranama drumu razaznavale su se samo tamne konture drveća akacije, nakratko osvetljene farovima, da bi potom ponovo nestale u noći. Gospodin Polopeci nije rekao Dejvidu kojim su se tačno poslom uputili u Mokolodi, tako da je sada morao to da učini.

„Ne moraš da ideš sa mnom", rekao mu je na kraju. „Samo parkiraj kola u blizini. Ja ću da obavim ostalo."

Dejvid je zurio u drum pred njima. „Baš i nisam presrećan zbog ovoga", odvratio je. „Nisi mi ništa rekao."

„Sasvim je bezbedno", rekao je gospodin Polopeci. „Nisi sujeveran, zar ne?"

Bio je to izazov s kojim se morao suočiti. „Ne bojim se tih stvari", odvratio je Dejvid.

Stigli su do skretanja za Mokolodi i Dejvid je usmerio taksi na drum koji je vodio u pravcu rezervata za divljač. S jedne strane, u šikari, nalazilo se nekoliko kuća i iz jedne ili dveju je dopiralo

svetlo, ali ostale su bile u mraku. Posle nekog vremena, gospodin Polopeci potapšao je prijatelja po ramenu i rekao mu da isključi farove.

„Odavde vozi vrlo polako“, rekao je. „Tamo ćeš da se parkiraš pod drvetom i sačekaš da se vratim. Niko te neće videti.“

Stali su, isključivši motor. Gospodin Polopeci je izašao iz kola i tiho zatvorio vrata za sobom. Sve je bilo krajnje mirno, ako se izuzme zvuk insekata, uporno cvrčanje koje kao da je dolazilo niotkud i odasvud u isti mah. Beše to neobičan zvuk, za koji su neki ljudi govorili da je zvuk zvezda koje dozivaju svoje lovačke pse. Pogledao je uvis. Noć je bila bez meseca, a nebo puno zvezda, tako visokih i tako belih da su ličile na čebe ustalasano u visinama. Okrenuo se da bi pronašao jug; bio je tamo, nisko na nebu, kao da je okačen o nešto što on nije mogao da vidi, Južni krst.* (*Sazvežđe južne hemisfere, poznato i kao Crux; nije vidljivo s naše geografske širine. (Prim. prev.)*) To sazvežđe videlo se noću s njegovog prozora u zatvoru, s daske i ćebadi koji mu behu postelja, i ono ga je, na nekl način, održalo u životu. Bio je nepravedno zatvoren; ono što se dogodilo nije bila njegova krivica, a prizor zvezda podsećao ga je na to koliko je mali svet ljudi i njihovih nepravdi.

Krenuo je sada prema delu ograde malo niže od glavne kapije. Razvukao je niti žice i provukao se kroz rupu. S njegove desne strane, nalazila su se svetla kuća u kojima je stanovalo osobije, kvadrati žutog okruženi crnilom. Stao je, sačekavši da vidi ima li nekoga napolju; ljudi katkada sede pred kućama u toplim večerima poput ove, ali večeras nije bilo nikog. Znao je tačno šta valja da uradi i nadao se da neće napraviti buku. Ako je napravi, moraće da otrči u šikaru i pritaji se dok se sve ponovo ne utiša. Ali s džakčetom koje je imao u ruci, nije bilo razloga da ne bude tiho, i brzo. Ujutru će se otkriti šta se dogodilo i ljudi će pričati, ali onaj strah, ona strepnja koju je osetio tamo, najzad će proći. Biće im drago - svima - iako nikad neće moći da mu se zahvale, budući da je sve morao da obavi u potpunoj tajnosti. Ali Mma Ramocve će mu biti zahvalna zbog ovoga; u to je bio sasvim siguran.

Slučajno se desilo da je, baš u trenutku kad se gospodin Polopeci šunjao kroz pomrčinu, zamišljajući zahvalnost svoje poslodavke, Mma Ramocve sedela s gospodinom Dž. L. B. Matekonijem za trpezarijskim stolom, upravo završivši kratak razgovor na temu gospodina Polopecija i njegovog vrednog i valjanog rada u servisu. Dvoje usvojene dece, Motoleli i Puso, sedeli su na svojim mestima, očiju prikovanih za šerpu gulaša spremnog za serviranje. Na znak gospodina Dž. L. B. Matekonija, deca su sklopila ruke i zatvorila oči.

„Zahvalni smo na ovoj hrani koja je skuvana za nas“, rekao je. „Amin.“

Pošto je molitva bila izrečena, deca su ponovo otvorila oči i posmatrala dok im je Mma Ramocve punila tanjire.

„Nisam videla tog čiku“, rekla je Motoleli. „Ko je on?“

„Radi u servisu“, rekla je Mma Ramocve. „Dobar je automehaničar, baš kao i ti, Motoleli.“

„On nije automehaničar“, ispravio ju je gospodin Dž. L. B. Matekoni. „Automehaničar je neko ko se školovao za taj posao. Nisi mehaničar dok ne odšegrtuješ svoje.“ Na pomen šegrtovanja se sneveselio i nekoliko časaka je sumorno zurio u svoj tanjir. Setio se svoje dvojice šegrti, o kojima, po pravilu, nije voleo previše da razmišlja. Nije bio siguran kad će da završe šegrtovanje, jer su obojica pali na ispitu u zanatskoj školi i morali su da ponavijaju godinu. Rekli su mu da su pali zbog nekakve zbrke u papirima i zato što je jedno od pitanja o dizel-sistemima bilo dvosmisleno. On ih je na to samo sažaljivo pogledao; nisu valjda stvarno očekivali od njega da proguta takvu priču? Ne, najbolje je bilo da, kad nije u servisu, što manje razmišlja o toj dvojici.

„Htela sam da kažem da ume s kolima“, rekla je Mma Ramocve. „A i dobar je detektiv.“

„Ali da li je pravi detektiv?“ upitao je gospodin Dž. L. B. Matekoni, nabadajući viljuškom parče mesa. „Ne možeš svakoga zvati detektivom. Mora valjda da prođe određenu obuku...“ Ućutao je. Mma Ramocve, naravno, nije prošla

nikakvu obuku, premda je ona barem pročitala *Načela privatnog istraživanja* Klovisa Andersena. Čisto je sumnjao da je gospodin Polopeci pročitao makar i to.

„Biti privatni detektiv nije isto što i biti automehaničar“, rekla je Mma Ramocve. „Detektiv možete da budete i bez formalnog školovanja. Detektivska škola ne postoji, barem koliko ja znam. Ne bih rekla da je gospodin Šerlok Holms išao u detektivsku školu.“

„Ko je taj Rra Holms?“ upitala je Motoleli.

„Jedan vrlo čuven detektiv“, odvrtila je Mma Ramocve. „Pušio je lulu i bio jako pametan.“

Gospodin Dž. L. B. Matekoni je protrljao bradu. „Ne znam baš da l' je izistinski postojao“, rekao je. „Mislim da je on samo lik iz knjige.“

Motoleli je pogledala Mmu Ramocve, tražeći objašnjenje. „Može biti“, rekla je Mma Ramocve. „Možda.“

„On jeste lik iz knjige“, iznenada se oglasio Puso. „Učiteljica nam je pričala o njemu. Rekla je da je on otišao na vodopad i strmoglavio se preko ivice. Rekla je da se to ponekad događa detektivima.“

Mma Ramocve je delovala zamišljeno. „Nisam još nikad bila na Viktorijinim vodopadima“, rekla je.

„Kad bi se ti nešto strmoglavila niz Viktorijine vodopade“, vedro je primetio gospodin Dž. L. B. Matekoni, „mislim da se ne bi udavila. Previše si tradicionalno građena za to. Ti bi samo skliznula dole i odskočila od dna ko velika gumena lopta. Ništa ti se ne bi dogodilo.“

Deca su prasnula u smeh, a Mma Ramocve se osmehnula, barem načas. Potom je njen osmeh izbledeo. Inače nije pridavala pažnju komentarima upućenim njenoj tradicionalnoj građi - štaviše, ponosila se njome i nije propuštala da je i sama pomene. Ali sada, činilo joj se, previše joj je ljudi ukazivalo na nju. Bila je tu ona opaska gospodina Polopecija, nepromišljena i bez loše namere, svakako, ali ipak napomena da bi lavovi radije nasrnuli na nju da je pojedju, zato

što je krupna i sočna. Onda je i ona medicinska sestra rekla da bi trebalo da povede računa o krvnom pritisku, i da je jedan od načina za to držanje dijete. A sad je i sam gospodin Dž. L. B. Matekoni nagovestio da liči na okruglu gumenu loptu, a deca su se nasmejala na tu pomisao (i, po svoj prilici, slagala s njim).

Mma Ramocve je spustila pogled prema svom tanjiru. Nije smatrala da previše jede - ako se izuzmu kolači i krofne i bundeve, i možda još ponešto - a to što je tradicionalno građena, to je naprosto tako kako je, i gotovo. Ipak, nije bilo sumnje da je mogla da oslabi koji kilogram, ako ni zbog čega drugog, a ono da bi izbegla neprijatnosti poput one koja ju je snašla onomad kad je sedala na svoju stolicu u kancelariji, a šav na suknji popustio pod naprezanjem. Mma Makuci je bila taktična i pretvarala se da nije ništa čula, ali primetila je i malčice razrogačila oči. Postojalo je dosta toga što je govorilo u prilog tradicionalne građe, ali nije mogla poreći da bi bilo prijatno kad ne bi morala da sluša tuđe opaske. Možda, najzad, postoji i argument koji ide u prilog držanju dijete, čime bi svima pokazala da, ako hoće, može da oslabi. I, naravno, za dijete kažu da morate da počnete odmah - čim vam ta ideja padne na um. Ako odlažete, i govorite da ćete početi sutra, ili sledeće nedelje, od toga neće biti ništa. Uvek će postojati nekakav razlog što je tog časa nemoguće ili nezgodno. Stoga bi trebalo da počne odmah, ovog časa, dok se iz tanjira pred njom izvija primamljiv miris gulaša.

„Motoleli, Puso“, rekla je, uspravivši se u stolici. „Da li biste uzeli i ovaj gulaš iz mog tanjira? Ja ga neću jesti.“

Puso je žurno klimnuo glavom i gurnuo svoj tanjir kako bi mu sipala dodatnu porciju, a isto je uradila i njegova sestra. Gospodin Dž. L. B. Matekoni je, međutim, začuđeno pogledao Mmu Ramocve. Spustio je viljušku u tanjir i ostavio je da leži tamo.

„Nije ti dobro, Mma Ramocve?“ upitao je. „Čuo sam da ljudi u gradu poboljevaju. Nekakvi problemi sa stomakom.“

„Osećam se odlično“, odvratila je Mma Ramocve. „Upravo sam odlučila da ću odsad malko manje jesti.“

„Ali umrećeš“, uplašeno je rekao Puso. „Ako ne jedeš, umreš. Rekla nam je učiteljica.“

„Neću ja sasvim prestati da jedem“, rekla je Mma Ramocve, nasmejavši se. „Nemoj da brineš. Ne, naprosto sam odlučila da ću da držim dijete. To je sve. Ješću, ali ne onoliko kao dosad.“

„Nema više kolača“, rekla je Motoleli. „I nema krofni.“

„Tako je“, odvratila je Mma Ramocve. „Kad me Mma Potokvani sledeći put ponudi onim svojim voćnim kolačem, reći ću joj: 'Ne, hvala, Mma.' Eto šta ću da joj kažem.“

„Ja ću da pojedem tvoje parče voćnog kolača“, rekao je gospodin Dž. L. B. Matekoni. „Ja ne moram da držim dijete.“

Mma Ramocve nije rekla ništa. Već je počinjala da oseća glad, a tek je nekoliko minuta držala dijete. Možda bi trebalo da ipak čalabrcne malčice gulaša - ima ga još malo u loncu u kuhinji. Ustala je od stola.

Gospodin Dž. L. B. Matekoni se osmehnuo. „Jesi li to pošla u kuhinju, da se poslužiš gulašem kad te niko ne vidi?“ upitao je.

Mma Ramocve je sela. „Nisam pošla u kuhinju“, plaho je rekla. „Samo sam nameštala haljinu. Sva se nešto uvrnula, vidiš.“

Podigla je pogled ka tavanici. Čula je da držanje dijete nije lako. Pre nekog vremena, dok još nije ni razmišljala o dijete, pročitala je u novinama neki članak o tome kako držanje dijete podstiče ljude da postanu neiskreni prema drugima - ali i prema sebi. Sprovedena je anketa na nekim mestima na koja su ljudi odlazili da bi oslabili i ustanovljeno je da su gotovo svi sa sobom poneli tajnu zalihu grickalica. Njoj je to bilo smešno; pomisao da se odrasli ljudi ponašaju kao deca i švercuju slatkiše i čokoladu delovala joj je vrlo zabavno. Međutim, sad kad je i sama bila na dijete, više joj to nije bilo nimalo smešno. Štaviše, činilo joj se prilično tužnim. Ti jadni ljudi koji žele da jedu, a ne daju im. Držanje dijete je surovo; to je oduzimanje ljudskih prava. Da, to je to i ništa drugo, a ona ne bi trebalo da dozvoljava da se na takav način manipuliše njome.

Zaustavila se. Ovakvo razmišljanje nije bilo ništa drugo do smišljanje izgovora za prekidanje dijete. Mma Ramocve beše sačinjena od izdržljivijeg materijala i stoga je istrajala. Dok su ostali jeli dezert koji im je pripremila - krem od banana ukrašen izdašnim količinama crvenog džema, sedela je na svojoj stolici kao prikovana, posmatrajući ih kako se slade.

„Mma Ramocve, jesi li sigurna da nećeš bar malo ovog krema?“ pitao je gospodin Dž. L. B. Matekoni.

„Ne“, odvratila je. I odmah potom rekla: „Jesam. Jesam, sigurna sam da neću. Dakle, ne.“

Gospodin Dž. L. B. Matekoni se osmehnuo. „A baš je dobar“, rekao je.

Eto kako dolazimo u iskušenje, pomislila je Mma Ramocve. Ali barem su neki od nas jaki.

Zatvorila je oči. Lakše je biti jak, pomislila je, kad držiš zatvorene oči; mada, i to ima svojih granica. Ne može čovek stalno da ide naokolo zatvorenih očiju, pogotovo ako je detektiv. Za razliku od svega ostalog, ovo je izravno protivrečilo savetu koji je Klovis Andersen dao u *Načelima privatnog istraživanja*, u poglavlju pod naslovom „Važno je držati otvorene oči“. Da li je Klovis Andersen ikad držao dijete? upitala se. Njegova slika nalazila se na zadnjoj korici knjige i, premda Mma Ramocve nije nikad obraćala veliku pažnju na nju, sad kad je se setila, izdvojila se jedna upadljiva karakteristika. Klovis Andersen bio je tradicionalno građen.

Petnaesto poglavlje

GOSPODIN POLOPECI POKUŠAVA DA BUDE OD POMOĆI

Kad je Mma Ramocve sledećeg jutra stigla u kancelariju Prve damske detektivske agencije, Mma Makuci je već bila tamo.

„Dakle, Mma“, rekla je Mma Ramocve nakon što su razmenile zvanične pozdrave. „Dakle, još uvek jurite našeg prijatelja, gospodina Sedrika Disanija. Šta ste novo danas uspeli da iskopate o njemu?“

Mma Makuci je uzela komad papira i mahnula njime. „Ima jedna mala farma blizu Lobatsea. Ovde su zapisane sve pojedinosti. Navodno je vlasništvo njegovog brata, ali ja sam već razgovarala telefonom s nekim ljudima tamo koji prodaju stočnu hranu. Kažu da po hranu uvek dolazi gospodin Sedrik Disani i da je na čekovima uvek njegovo ime. Advokatima će to biti zanimljivo. Mislim da žele da dokažu da je u stvari on vlasnik.“

„Biće vrlo zadovoljni vašim radom“, rekla je Mma Ramocve, dodajući: „Za razliku od gospodina Disanija.“

Mma Makuci je prasnula u smeh. „Ne možemo svima ugoditi.“

Čavrljale su još nekoliko minuta pre no što se Mma Makuci ponudila da skuva Mmi Ramocve šolju čaja.

„Donela sam nekoliko krofni“, rekla je. „Futi mi je sinoć dao nekoliko. Poslao je i po jednu za vas i za gospodina DŽ. L. B. Matekonija.“

Lice Mme Ramocve je sinulo. „To je baš ljubazno od njega“, rekla je. „Krofna...“ Ućutala je. Setila se svoje dijete. Tog jutra pojela je samo krišku tosta i bananu, a želudac joj se činio lagan i prazan. Krofna je bila upravo ono za čim je čeznula; krofna posuta prah-šećerom, dovoljno da bude hrskava i ostavi beo trag na usnama, i ono slatko ulje upijeno u testo. Kakvo blaženstvo. Kakvo blaženstvo.

„Mislim da ipak ne bih krofnu, Mma“, rekla je. „Slobodno pojedite i moju.“

Mma Makuci je slegla ramenima. „Slatko ću pojesti dve", odvrátila je. „Ili bi možda trebalo da je dam šegrtima da je podele? Ne, mislim da to neću učiniti. Poješću je sama."

Mma Makuci je ustala od svog stola i pošla na drugu stranu prostorije, prema električnom lončetu za čaj. Mmi Ramocve je smesta upao u oči njen neobičan hod. Hodala je sitnim koracima i kao da se blago zanosila stavljajući jednu nogu ispred druge. Nove cipele, dabome; jutros je otišla po svoje nove cipele.

Mma Ramocve se sagnula i pogledala. „Vaše nove cipele, Mma!" uzviknula je. „Te divne nove cipele!"

Mma Makuci je zastala u mestu. Okrenula se prema Mmi Ramocve. „Znači, dopadaju vam se, Mma Ramocve?"

Mma Ramocve nije oklevala. „Dabome da mi se dopadaju", odvrátila je. „Baš vam lepo stoje."

Mma Makuci se skromno osmehnula. „Hvala vam, Mma. Ali tek treba da ih razgazim. Znete i sami da je za to potrebno neko vreme."

Mma Ramocve je to i te kako dobro znala. Isto kao što je znala da ima cipela koje se nikad ne mogu razgaziti. Cipele koje su tesne, obično su tesne s razlogom: namenjene su osobama s manjim stopalima. „Navići ćete se već na njih", rekla je. Međutim, nije zvučala nimalo ubedljivo.

Mma Makuci je nastavila svoj put prema lončetu za čaj - bolno, pomislila je Mma Ramocve. Zatim se vratila do svog stola i sela, s приметnim olakšanjem. Gledajući je, Mma Ramocve je jedva suspregla osmeh. To je bila jedina slaba tačka njene pomoćnice - to interesovanje za neodgovarajuće cipele - ali, sve u svemu, nije to neka velika mana; interesovanje za neodgovarajuće muškarce bilo bi mnogo opasnije. A Mma Makuci nije pokazivala nikakve znake nečega takvog. Štaviše, ispostavilo se da je vrlo razumna kada je reč o muškarcima, čak i pored toga što ju je poslednji prijatelj obmanuo. Nije bio ni u kom pogledu neodgovarajući, ako se, dabome, izuzme činjenica da je bio oženjen.

Kad je voda proključala, Mma Makuci je skuvala čaj - običan za sebe, a biljni za Mmu Ramocve - i prinela Mmi Ramocve njenu šolju. Mma Ramocve je potisnula poriv da ponudi da joj pomogne tako što će sama uzeti svoj čaj, s obzirom na očigledan bol koji je hodanje pričinjavalo Mmi Makuci. Ne bi nimalo pomoglo, pomislila je, ako bi Mma Makuci shvatila da se vidi koliko su joj nove cipele neudobne. Dovoljno joj teško pada da tu grešku prizna sama sebi, a kamoli nekom drugom.

Iz papirne kese pokrivena masnim mrljama izronile su krofne i Mma Makuci je počela da jede svoju.

„Baš je ukusna“, rekla je, žvaćući. „Futi kaže da poznaje pekara tamo u onoj pekari gore u Brodherstu i da mu on uvek daje najbolje krofne. Baš su dobre, Mma. Odlične.“ Zastala je da bi olizala šećer s prstiju. „Mora biti da ste jutros obilno doručkovali, Mma Ramocve. Ili to, ili ste na putu da se razbolite.“

„Ne moramo baš povazdan da jedemo krofne“, rekla je Mma Ramocve. „Imamo i druga posla.“

Mma Makuci je nabrala čelo. Konstatacija da povazdan samo jedu krofne nije ličila na Mmu Ramocve. Dve krofne tokom prepodneva nisu previše, stvarno, a Mma Ramocve, u normalnim okolnostima, ne bi odbila da ih uzme. Sem ako... Dakle, to bi stvarno bio neočekivan razvoj događaja. Mma Ramocve na dijetu!

Mma Makuci pogledala je Mmu Ramocve. „Vi ne biste nikad ni pomislili da držite dijetu, je l' da, Mma Ramocve?“ Pitanje beše postavljeno ležernim tonom, ali Mma Makuci je odmah znala da je njena pretpostavka tačna. Mma Ramocve ju je pogledala oštro, s tačno onim izrazom nervoze pomešane sa samosažaljenjem kakva se manifestuje kod osoba u početnim fazama dijetu.

„Kad smo već kod toga, Mma, da, držim dijetu“, rekla je Mma Ramocve. „A to što tako tamanite krofne preda mnom nimalo mi ne olakšava.“

Beše to neuobičajeno oštra opaska od strane Mme Ramocve, koja je inače bila oličenje ljubaznosti i učtivosti, te joj Mma Makuci stoga nije zamerila. Plahovitost je poznati rizik držanja dijete - ta ko bi i mogao da krivi ljude što su pomalo nervozni, kad su stalno gladni? Ali, u isto vreme, život se oko dijetaša i dalje odvija sasvim normalno, a krofne su samo deo normalnog života.

„Mma Ramocve, ne možete očekivati da će sada i svi ostali prestati da jedu“, istakla je Mma Makuci.

Više nisu govorile o tome, ali je Mmi Ramocve palo na pamet da je ovo upravo jedno od onih pitanja koje bi čovek trebalo da uputi tetki Imang. Zamislila je pismo: „Draga tetka Imang, ja sam na dijete, a žena koja radi sa mnom u kancelariji insistira na tome da preda mnom jede krofne. Meni to vrlo teško pada. Ne želim da budem neučtiva, ali da li postoji bilo šta što bih mogla da uradim u vezi s tim?“

Tetka Imang bi na ovo dala neki od svojih duhovitih odgovora, pomislila je Mma Ramocve. Razmišljala je malo o tetki Imang. Mora biti da je čudno kad ljudi nekome pišu o najrazličitijim problemima. Čovek na kraju sazna toliko tajni... Zastala je. Sinula joj je ideja i žurno ju je pribeležila na parče papira, da se ne bi izgubila, što je često sudbina mnogih ideja, briljantnih i onih drugih.

Nedugo pre pauze za ručak, na vrata kancelarije pokucao je gospodin Polopeci. Nisu ga videle celog prepodneva, ali to nije bilo ništa neobično. Gospodin Dž. L. B. Matekoni je ustanovio da je gospodin Polopeci pouzdan vozač - za razliku od šegrta, koji su koristili svaku priliku da prekorače dozvoljenu brzinu - i odlučio je da ga koristi za odlaženje po rezervne delove i isporuku kola mušterijama koje nisu imale vremena da same dođu u servis da ih preuzmu. Gospodinu Polopeciju nije smetalo da se u servis vrati pešice ili minibusom, dok su šegrti insistirali na tome da gospodin Dž. L. B. Matekoni kamionetom dođe po njih. Međutim, sve ovo oduzimalo mu je dosta vremena i gospodin Polopeci je ponekad satima bio izvan servisa.

„Gospodine Polopeci!" rekla je Mma Ramocve. „Jeste li to bili na nekom od svojih dugotrajnih zadataka, Rra? Po celom gradu? I tu i tamo?"

„Njega znaju u celom gradu", rekla je Mma Makuci, smejući se. „On je najpoznatiji glasnik. Kao Supermen."

„Supermen nije bio glasnik", rekla je Mma Ramocve. „Bio je..." Nije završila rečenicu. Šta je Supermen zapravo radio? Nije bila sigurna da li je to ikad do kraja razjašnjeno.

Gospodin Polopeci nije obraćao pažnju na ovaj razgovor o Supermenu. Primetio je već da ove gospođe katkad zapadnu u neko luckasto raspoloženje i pričaju o makar kakvim besmislicama koje je trebalo da budu smešne. On nije nalazio da su naročito zabavne. „Otišao sam po neke rezervne delove za gospodina Dž. L. B. Matekonija", strpljivo je objašnjavao. „Morao sam da nabavim neke osigurače, a ponestalo nam je i remena za elise, i..."

„I bla bla truć", rekla je Mma Makuci. „To je posao servisa, koji nas ovde nimalo ne zanima, gospodine Polopeci. Nas u ovom delu zgrade zanimaju neke ozbiljnije stvari."

„Da vam remen elise motora pukne na pola puta do Frensistauna, bogme bi vas i te kako zanimao", oštro je odgovorio gospodin Polopeci. I taman je zaustio da dodatno rastumači važnost automehaničarskog posla, kad se u pola reči zaustavio. Mma Makuci je ustala od svog radnog stola, da bi vratila fasciklu u ormarić za dokumenta, tako da je video njene nove plave cipele. A video je i čudan način na koji je hodala.

„Jeste li se to povredili, Mma?" zabrinuto ju je upitao. „Da niste uganuli nogu?"

Mma Makuci je nastavila da nabada. „Nisam", odvratila je. „Nisam se povredila. Dobro sam, Rra, hvala na pitanju."

Ne primetivši upozoravajući pogled Mme Ramocve, gospodin Polopeci je nastavio. „Rekao bih da su to nove cipele. Au! Baš su moderne, je l' da? Jedva ih vidim, toliko su male. Jeste li sigurni da vam odgovaraju?"

„Dabome da jesam“, promumlala je Mma Makuci. „Trebalo samo malo da se razgaze, to je sve.“

„Na prvi pogled, pomislio bih da su vaša stopala preširoka za takve cipele, Mma“, nastavio je gospodin Polopeci. „Ne bih rekao da biste mogli da potrcite u njima, zar ne? Čak ni da pešačite.“

Mma Ramocve nije mogla a da se ne osmehne i, u pokušaju da sakrije izraz na svom licu od Mme Makuci, napregnuto se zagledala u sto.

„Šta vi mislite, Mma Ramocve?“ upitao je gospodin Polopeci. „Mislite li da bi Mma Makuci trebalo da nosi ovakve cipele?“

„To nije moja stvar, Rra“, odvrtila je Mma Ramocve. „Mma Makuci je dovoljno odrasla da sama sebi bira obuću.“

„Tako je“, prkosno je rekla Mma Makuci. „Ja ne komentarišem vašu obuću, a vi ne bi trebalo da komentarišete moju. Vrlo je neučtivo od muškarca da komentariše ženske cipele. To je opšte poznato, zar ne, Mma Ramocve?“

„Jeste, poznato je“, lojalno je potvrdila Mma Ramocve. „Nego, gospodine Polopeci, recite, zbog čega ste došli kod nas?“

Gospodin Polopeci je prešao preko prostorije i, ne čekajući poziv, spustio se na stolicu namenjenu klijentima. „Imam nešto da vam pokažem“, rekao je. „Tamo napolju. Ali prvo ću vam nešto reći. Sećate li se kad smo onomad išli u Mokolodi? Nešto tamo nije bilo u redu, je l' tako?“

Mma Ramocve je suzdržano klimnula glavom. „Mislim da nije sve bilo u redu.“

„Ljudi su bili uplašeni, je l' da?“ navaljivao je gospodin Polopeci. „Jeste li приметili to?“

„Može biti“, odvrtila je Mma Ramocve.

„E pa ja sam sasvim sigurno приметio“, rekao je gospodin Polopeci. „A dok ste vi razgovarali s nekima tamo, ja sam malo prošunjavao naokolo. Začepkavao sam malko dublje.“

Mma Ramocve se namrštila. Dublje čeprkanje nije bilo posao gospodina Polopecija. Nije ga zato povelala sa sobom u Mokolodi. Bio je inteligentan čovek, s razvijenom moći zapažanja, ali ne bi trebalo da veruje da sme da počinje istrage. Čak ni Mma Makuci, sa svojim znatnim iskustvom u ovom poslu, nije počinjala istragu dok se prvo ne posavetuje s Mmom Ramocve. Bilo je to jednostavno pitanje odgovornosti. Kad bi išta pošlo naopako, odgovornost bi snosila Mma Ramocve, kao direktorka. Iz tog razloga, morala je u svakom trenutku da zna šta se radi.

Pribrala se, namerna da odlučno porazgovara s gospodinom Polopecijem. Nije uživala u ovakvim stvarima, ali najzad, ipak je ona šef, i ne može da izbegne ono što joj je dužnost.

„Gospodine Polopecij“, počela je. „Mislim da ne...“

Prekinuo ju je, vedro podigavši prst uvis, kao da je hteo da ukaže na izvor svog nadahnuća.

„Posredi je bila ptica“, rekao je. „Da ne poverujete, je l' da, Mma Ramocve? Za sav onaj strah i zabrinutost bila je odgovorna jedna ptica.“

Mma Ramocve beše ućutkana. Dabome da je posredi bila ptica - na kraju je to saznala, vešto izvukavši informaciju od one devojke u restoranu. Ali nije očekivala da će gospodin Polopecij, koji tamo nije nikog poznavao, doći do istog saznanja.

„Naravno da sam znala za pticu“, dostojanstveno je odgovorila. „I nameravala sam da im pomognem u vezi s tim.“

Gospodin Polopecij je ponovo podigao prst. „Već sam to uradio“, veselo je rekao. „Rešio sam problem.“

Mma Makuci, koja ih je slušala s rastućim interesovanjem, sada se i sama uplela u razgovor. „Kakva ptica?“ upitala je. „Kako može ptica da izazove tolike neprilike?“

Gospodin Polopecij se okrenuo prema njoj. „Nije to neka obična ptica“, objasnio je. „To je kljunorožac - smrdovrana.“

Mma Makuci se nevoljno stresla. Gore na severu, odakle je poticala, bilo je smrdovrana. Znala je da su baksuzne. Ljudi su ih izbegavali ako su ikako mogli. Po njenom mišljenju, to je bilo i

najpametnije. Dovoljno je da čovek samo pogleda te ptice, velike kao ćurke, s onim njihovim ogromnim kljunom i očima kao u starca.

„Da“, nastavio je gospodin Polopeci. „Ta ptica doneta je u lečilište za životinje u Mokolodiju. Neko ju je našao kako leži na drumu, gore na severu, i doneo je ovamo. Imala je polomljeno krilo i nogu, a oni su joj previli rane i zadržali je ovde dok se ne oporavi. A svi su bili uplašeni, jer su znali da ta ptica nosi sa sobom smrt. Da sasvim sigurno donosi smrt.“

„Pa što nisu nešto rekli?“ upitala je Mma Makuci.

„Jer ih je bilo sramota“, odvratio je gospodin Polopeci. „Niko nije hteo da bude onaj koji će da ode kod Nila i kaže mu da ne žele da ta ptica boravi u rezervatu. Niko nije hteo da baš njega smatraju sujevernim i zaostalim. To je bilo posredi, zar ne, Mma Ramocve?“

Mma Ramocve je potvrdno klimnula glavom, mada s oklevanjem. Gospodin Polopeci je došao do istog zaključka kao ona. Ali šta je uradio u vezi s tim? Ona je smatrala da je priroda problema vrlo delikatna i da mora vrlo pažljivo da razmisli šta joj je činiti. Gospodin Polopeci se, kako se činilo, nesmotreno zaleteo pravo pred rudu.

„Kažete da ste rešili problem“, rekla je. „A kako to, Rra? Rekli ste ptici da odleti negde daleko odavde?“

Gospodin Polopeci je odmahnuo glavom. „Ne, Mma, nisam to uradio. Uzeo sam pticu. Kad je pala noć, otišao sam i uzeo je.“

Mma Ramocve je jeknula. „Ali kako ste smeli...“

„Što da ne, Mma?“ odvratio je gospodin Polopeci. „To je stvorenje iz divljine. Niko nije vlasnik divljih ptica. Nisu imali pravo da je zadrže tamo.“

„Hteli su da je puste čim je izleče“, rekla je Mma Ramocve, s tragom ljutnje u glasu.

„Da, ali šta bi se dotle izdešavalo?“ izazivački je upitao gospodin Polopeci. „Neko bi je ubio. Ili bi se dogodilo nešto

ružno, a onda bi svi okrivili Nila, zbog toga što je dozvolio da donesu pticu u rezervat. Mogla je da se napravi užasna zbrka."

Mma Ramocve je načas razmislila. Gospodin Polopecu je verovatno bio u pravu, ali to ipak nije opravdavalo činjenicu da je uzeo stvar u svoje ruke. „Gde ste je pustili, Rra?" upitala je. „Te ptice ne žive ovde. One žive tamo gore." Pokazala je prstom u pravcu severa, prema nenastanjenoj šikari Tuli Bloka, brdima Svapong, prostranim ravnica Matabelelenda.

„Znam", rekao je gospodin Polopecu. „Zato je još uvek nisam pustio. Zamolio sam jednog kamiondžiju da je odnese tamo kad sutra ujutru krene za Frensistaun. On će je pustiti umesto nas. Dao sam mu nekoliko pula da to uradi. I koju cigaretu."

„Dobro, a gde je sad ta ptica?" umešala se Mma Makuci. „Gde je krijete?"

„Ama ne krijem je nigde", rekao je gospodin Polopecu. „Eno je napolju, u kartonskoj kutiji. Pokazaću vam je."

Ustao je sa stolice. Mma Ramocve i Mma Makuci su se zgledale - pogledom koji beše teško protumačiti, ali koji je svakako predstavljao mešavinu iznenađenja i predosećanja. Zatim su krenule za njim, kroz vrata kancelarije pa iza zgrade. Uza zid, nezaštićena od sunca, ležala je velika kartonska kutija, na čijem gornjem delu behu izbušene rupe za vazduh.

Gospodin Polopecu se oprezno približio kutiji. „Samo ću malo da odskrinem poklopac", rekao je. „Ne bih želeo da ptica pobegne."

Mma Ramocve i Mma Makuci stajale su tik iza njega dok je lagano povlačio jednu stranu poklopca kutije. „Pogledajte unutra", šapnuo je. „Eno je. Odmara se."

Mma Ramocve je zavirila u kutiju. Na dnu je ležalo krupno obličje kljunorošca, kojem je nezgrapan, glomazan kljun ležao na grudima, poluotvoren. Nekoliko časaka ga je zagledala, a potom se uspravila.

„Ptica je mrtva, Rra", rekla je. „Ne odmara se. Pokojna je."

Bila je blaga prema gospodinu Polopeciju, koji beše previše potresen da bi im pomogao da sahrane pticu u šikari iza Brzih

motora Tlokvenga. Nije mu održala predavanje o tome koliko je nepromišljeno postupio ostavivši pticu satima na vrelom suncu, u kutiji u kojoj je postalo prevruće da bi mogla da preživi. Nije mu to rekla, a upozoravajući pogled koji je uputila Mmi Makuci sprečio je njenu pomoćnicu da i sama bilo šta kaže. Umesto toga, rekla je da svako može da pogreši i da zna da je imao najbolju nameru. Potom mu je, što je učtivije mogla, napomenula da se nada da ubuduće neće pokušavati da rešava probleme bez prethodnog dogovora s njom. „Bolje je tako“, tiho je rekla, dodirnuvši mu rame blagim pokretom ohrabrenja i praštanja.

Ona i Mma Makuci odnele su beživotno telo ptice u šikaru. Pronašle su mesto, dobro mesto, pod malim drvetom akacije, gde je tlo izgledalo dovoljno mekano za kopanje. Mma Ramocve je iskopala rupu, grob za pticu, posluživši se bradvom koju je u tu svrhu pozajmila od čoveka koji je imao plac zemlje odmah pored servisa. Zamahnula je bradvom, podigavši je visoko, i zarila u zemlju, umnogome na isti način kao što su žene pre nje, nebrojena pokolenja žena iz njene porodice i plemena, radile u prošlosti dok su pripremale za setvu tlo Bocvane, to valjano tlo njihove zemlje. Mma Makuci je izvlačila iskopanu zemlju na gomilu i pripremila pticu za ukop, spuštajući je u rupu nežno, kao da polaže prijatelja na večni počinak.

Mma Ramocve je pogledala Mmu Makuci. Želela je da kaže nešto, ali nekako joj nije uspevalo da to i izgovori. *Ova ptica je jedna od naše braće i sestara. Vraćamo je u tlo iz kojeg je potekla, u tlo iz kojeg smo i mi potekli. I sada je zatrpavamo zemljom...* Uradile su to, blagim pokretima nabacujući zemlju na pticu, na veliki kljun, na krupno, poraženo telo, koje je tako nesrećno proživelo svoj kratak život i nesrećno ga okončalo, sve dok je nisu do kraja zatrpale.

Mma Ramocve je klimnula glavom Mmi Makuci i zajedno su otpešaćile natrag do servisa, bosonoge, jednostavne, onako kako su njihove majke i bake pešaćile zemljom koja im je toliko značila i koja je mesto počinka svih nas - ljudi, životinja, ptica.

Šesnaesto poglavlje

DR. MOFAT POSTAVLJA DIJAGNOZU

Postiđen onim što je uradio, gospodin Polopecij je sada nastojao da uradi bilo šta čime bi nadoknadio ružan ishod svog poduhvata. Sledećeg jutra, nekoliko puta je promotio glavu kroz vrata Prve damske detektivske agencije, pitajući ima li Mma Ramocve bilo kakvog posla za njega. Ona je učtivo odgovarala da nema ničega naročito hitnog, ali da će ga pozvati čim ustreba.

„Siromah čovek“, uzdahnula je Mma Makuci. „Baš mu je krivo zbog svega, zar ne mislite, Mma Ramocve?“
„Jeste“, složila se Mma Ramocve. „Sigurno mu nije lako.“

„Bili ste baš ljubazni prema njemu, Mma“, rekla je Mma Makuci. „Niste vikali. Niste mu pokazali koliko ste ljuti.“

„Kakva vajda od toga?“ upitala je Mma Ramocve. „Kad smo ljuti na nekoga, na kakvo to dobro može da izađe? Pogotovo ako ta osoba nije mislila ništa loše. Gospodinu Polopeciju je žao zbog svega - to je jedino što je važno.“

Razmislila je načas. Bilo je očigledno da je gospodinu Polopeciju potreban neki znak od nje, nekakav signal da i dalje namerava da mu poverava obavljanje povremenih zadataka. Žarko je želeo da se i dalje bavi detektivskim poslom - to je vrlo jasno pokazivao - i nesumnjivo je brinuo da će ovaj debakl staviti tačku na to. Naći će nešto. Daće mu do znanja da i dalje ceni njegove sposobnosti.

Mma Ramocve je razmislila o svom spisku zadataka. Problem u Mokolodiju bio je rešen - na žalostan način, naravno, ali ipak rešen. Time su na spisku preostali doktor i pitanje ucenjivača Mme Cau. Već je imala ideju šta da uradi u vezi s doktorom i nameravala je da uskoro prione na to, ali još uvek je ostajala afera s ucenom. Može li je, možda, poveriti gospodinu Polopeciju? Zaključila je da može.

Mma Makuci je pozvala gospodina Polopeciju u kancelariju i on se, nervozno stežući ruke, smestio u stolicu za klijente.

„Vi znate, gospodine Polopeci“, počela je Mma Ramocve, „vi znate da sam oduvek cenila vašu sposobnost kao detektiva. I još uvek je cenim. Želim da to znate.“

Gospodin Polopeci je prosto sinuo od zadovoljstva. „Hvala vam, Mma. Vrlo ste ljubazni. Vi ste moja majka, Mma Ramocve.“

Mma Ramocve nije reagovala na taj kompliment. *Nisam ja ničija majka*, pomislila je, *sem onog mog detenceta gore na nebu. Ja sam majka tog deteta.*

„Pitali ste, Rra, ima li nešto što možete da uradite. Dakle, imam ovde nešto čime bi trebalo da se pozabavite. Obratila nam se nedavno mlada žena po imenu Popi. Ona radi za jednu gospođu koja potkrada državnu kuhinju tako što iznosi hranu i daje je svom mužu. Ta gospođa, Mma Cau, dobila je ucenjivačko pismo. Pomislila je da ga je napisala Popi, jer je Popi jedina koja zna.“

„I, da li je?“ upitao je gospodin Polopeci.

„Mislim da nije“, rekla je Mma Ramocve. „Mislim da je morala reći još najmanje jednoj osobi.“

„A ako uspemo da ustanovimo ko je ta osoba, znači da smo našli ucenjivača?“

Mma Ramocve se osmehnula. „Eto, sve ste shvatili!“ rekla je. „Znala sam da ste valjan detektiv. To je upravo zaključak koji bi iz svega ovoga trebalo izvući.“ Zastala je. „Idite i popričajte s tom Popi i postavite joj ovo pitanje. Pitajte je: Da li ste nekome, bilo kome, pisali o svom problemu? To je sve što je potrebno da je pitate. Upotrebite tačno ove reči i vidite šta će vam odgovoriti.“

Objasnila je gospodinu Polopeciju gde Popi radi. Mogao bi odmah da ode tamo, rekla je, i zatraži da je vidi. Mogao bi da im kaže da ima neku poruku za nju. Ljudi vazda šalju poruke jedni drugima, a ona će izaći da je primi.

Nakon što je gospodin Polopeci otišao, Mma Ramocve se osmehnula Mmi Makuci. „Dobar detektiv, ovaj čovek“, rekla je.

„Bio bi vam dobar pomoćnik, Mma Makuci.“

Ove reći behu melem za uši Mme Makuci. Godila joj je pomisao da ima pomoćnika ili, štaviše, bilo koga podređenog. Predmet kadrovskog menadžmenta na Bocvanskom koledžu za sekretarice položila je s izuzetno dobrom ocenom. Još uvek je negde imala svoje beleške i rešila je da ih iskopa i pročita pre no što počne zaista da naređuje gospodinu Polopeciju.

„A sad“, dodala je Mma Ramocve, gledajući na sat, „imam zakazan pregled kod lekara. Ne smem da zakasnim.“

„Niste valjda bolesni, Mma Ramocve“, zabrinuto se raspitivala Mma Makuci. „Ta vaša dijeta...“

Mma Ramocve ju je prekinula. „Moja dijeta ide odlično“, rekla je. „Ne, ovo nema nikakve veze s dijedom. Naprosto sam pomislila da ne bi bilo loše da odem da mi izmere pritisak.“

Bilo joj je lako da nađe lekara o kome je pričala Boitelo. Ne razmišljajući, dozvolila je da joj se omakne da je Ugandžanin i da se njegova ordinacija nalazi dovoljno blizu njenog stana da može pešice da odlazi na posao. Imala je Boitelinu adresu, što je značilo da je morala samo da pročeslja spisak ordinacija opšte prakse u telefonskom imeniku. Ugandska prezimena su se lako uočavala - bilo ih je podosta - a posle toga je bilo vrlo jednostavno utvrditi da se ordinacija doktora Justasa Lubege nalazi u ulici koja seče onu u kojoj živi Boitelo. Ono što je nakon toga sledilo bilo je telefonsko zakazivanje pregleda u toj ordinaciji.

Slušalicu je podigla Boitelo. Mma Ramocve se predstavila, posle čega je na drugoj strani žice nastalo kraće ćutanje.

„Zašto pozivate ovaj broj?“ rekla je potom Boitelo, gotovo šapatom. „Hoću da zakažem - kao pacijent - kod vašeg doktora Lubege“, rekla je Mma Ramocve. „I ne brinite. Pravicu se da vas ne poznajem. Neću vas ni pomenuti.“

Ovo razuveravanje beše praćeno kratkim ćutanjem. „Obećavate?“ upitala je Boitelo.

„Naravno da obećavam, Mma", odvratila je Mma Ramocve. „Zaštitiću vas. Nema potrebe da se zabrinjavate."

„Zbog čega želite pregled?" upitala je Boitelo.

„Hoću da mi se proveri krvni pritisak", rekla je Mma Ramocve.

Pošto je parkirala mali beli kombi ispred table na kojoj je pisalo da se tu nalazi ordinacija koju vodi Justas Lubega, dr. med. i inž. hem. (Univerzitet Makerere), prošla je kroz glavni ulaz i našla se u velikoj čekaonici. Ordinacija je nekad bila privatna kuća - jedna od onih starih bocvanskih kuća s malim verandama, ne preterano različita od njene sopstvene kuće u Zebrinoj ulici - a u dnevnoj sobi sada se nalazio prijemni šalter. U kaminu, u kojem su nekad, u hladnim zimskim večerima, sigurno plamsale mnoge vatre, beše sada smešten ukusan aranžman od suvog cveća i mahuna. Na jednom zidu visila je velika oglasna tabla, s obaveštenjima o vakcinacijama i nekoliko krupno odštampanih upozorenja o merama predostrožnosti kojih bi ljudi sada trebalo da se pridržavaju u privatnom životu. Tu je bila i slika komarca i upozorenje o neophodnom oprezu u blizini stajaće vode.

U čekaonici je već sedela jedna pacijentkinja koja je čekala da uđe kod doktora, trudnica, koja je učtivo klimnula glavom na pozdrav Mmi Ramocve. Ničim ne pokazujući da je odranije poznaje, Boitelo je ponudila Mmu Ramocve da sedne. Trudnica se nije dugo zadržala kod doktora, tako da je Mma Ramocve vrlo brzo bila na redu.

Dr Lubega je podigao pogled sa svog radnog stola. Pokazavši Mmi Ramocve rukom da sedne preko puta njega, zagledao se u karton pred sobom.

„Nemam nikakvih ranijih zabeleški o vama", rekao je.

Mma Ramocve se nasmejala. „Odavno nisam bila kod lekara, dr Lubega. Sve i da ima zabeleški, bile bi vrlo stare."

Lekar je slegao ramenima. „Dakle, Mma Ramocve, kako mogu da vam pomognem?"

Mma Ramocve se namrštila. „Prijatelji me stalno podsećaju da ne vodim dovoljno računa o svom zdravlju“, rekla je. „Znate kakvi su ljudi. Kažu da bi trebalo da redovno kontrolišem krvni pritisak. Kažu da, zato što sam prilično tradicionalno građena...” Dr Lubega je delovao zbunjeno. „Tradicionalno građeni, Mma?”

„Da“, odvratila je Mma Ramocve. „Građena sam onako kako tradicija nalaže da bi afričke žene i trebalo da budu.”

Dr Lubega je stao da širi lice u osmeh, ali je profesionalni manir preovladao i odmah se ponovo uozbiljio. „Što se tiče krvnog pritiska, u pravu su. Gojazni ljudi morali bi da vode računa o tome. Izmeriću vam pritisak, Mma, a obavićemo i osnovni pregled.”

Mma Ramocve sedela je na divanu dok je dr Lubega obavljao površan pregled. Kradom ga je pogledala dok joj je osluškivao srce; videla je besprekornu belu košulju s uštirkanim okovratnikom, kravatu sa grbom univerziteta, malu liniju dlačica tik ispod brade koju je žilet promašio.

„Srce vam zvuči dovoljno jako“, rekao je. „Mora biti da ste žena velikog srca, Mma.”

Slabašno se osmehnula, na šta ju je upitno pogledao. „Hajd'mo, sad“, rekao je. „Da vam izmerim pritisak.”

Počeo je da joj omotava manžetnu aparata za merenje pritiska oko mišice, ali je potom stao.

„Ova manžetna je premala“, promrmljao je, odmotavši je. „Moram da uzmem tradicionalno građenu manžetnu.”

Okrenuo se i otvorio fioku iz koje je izvadio veću manžetnu. Prikačivši je na aparat, omotao ju je oko mišice Mme Ramocve i izmerio joj pritisak. Videla je da je zabeležio cifre u karton, ali nije videla koje su.

Ponovo sedeći pored doktorovog stola, Mma Ramocve je saslušala ono što je imao da kaže.

„Rekao bih da ste srazmerno dobrog zdravlja“, rekao je, „za... za ženu tradicionalne građe. Ali bojim se da vam je krvni pritisak povišen. Sto šezdeset sa devedeset. To je na granici i mislim da ćete

morati da uzimate lekove da biste ga malo snizili. Mogu da vam preporučim vrlo dobar lek. To su vam dva leka u jednom - ono što zovemo beta-blokator i diuretik. Trebalo bi da uzimate ove tablete."

„Hoću, doktore", rekla je Mma Ramocve. „Poslušaću vas."

„Odlično", rekao je dr Lubega. „Ali ima nešto što moram da vam kažem, Mma. Ovaj lek je veoma dobar, ali nije jeftin. Koštace vas dve stotine pula mesečno. Možete ga kupiti ovde kod mene, ali toliko će vas koštati."

Mma Ramocve je zazviždala. „Uh! Mnogo novca za nekoliko tableta." Zastala je. „Ali potreban mi je, zar ne?"

„Jeste", odvratio je dr Lubega.

„U tom slučaju, uzeću ga. Nemam dve stotine pula kod sebe, ali imam pedeset."

Dr Lubega je velikodušno mahnuo rukom. „Dovoljno za početak. Kad budete imali novac, dođite da kupite još."

Naoružana bočicom svetloplavih tableta, Mma Ramocve je te večeri otišla kod svog prijatelja Hauarda Mofata. Kad je pozvonila na vrata, on i njegova supruga sedeli su u dnevnoj sobi. Opaki smeđi pas doktora Mofata, prema kojem je Mma Ramocve gajila izrazito nepoverenje, glasno je zalajao, ali ga je njegov gospodar smesta učutkao i poslao u drugu sobu.

„Izvinite zbog psa", rekao je dr Mofat. „Nije baš prijateljski raspoložen. Ne znam gde sam to pogrešio s njim."

„Neki psi su jednostavno gadne naravi", odvratila je Mma Ramocve. „To nije krivica vlasnika. Isto kao što nisu uvek roditelji krivi za rđavu narav deteta."

„Pa, možda će se moj pas na kraju ipak promeniti", rekao je dr Mofat. „Možda će s godinama postati bolji."

Mma Ramocve se osmehnula. „Nadam se, doktore", rekla je. „Ali, nisam došla kod vas da bih bila neljubazna prema vašem psu. Došla sam da vas zamolim za jednu malu uslugu."

„Uvek mi je drago kad mogu da vam pomognem na bilo koji način, Mma Ramocve", odvratio je dr Mofat. „Znate da je tako."

„E pa onda, da l' biste hteli da mi izmerite pritisak?"

Ako je dr Mofat i bio iznenađen ovom molbom, nije to pokazao. Uvevši Mmu Ramocve u svoju radnu sobu, u zadnjem delu kuće, izvadio je iz fioke u stolu aparat za merenje pritiska i počeo da omotava manžetnu oko pružene ruke Mme Ramocve.

„Osećate se loše?” tiho je upitao, stiskajući pumpicu.
„Ne”, odvrtila je Mma Ramocve. „Samo moram da znam.”

Dr Mofat je pogledao živin stub. „Nešto je malo viši nego što bi trebalo da bude”, rekao je. „Sto šezdeset sa devedeset. U ovakvom slučaju, verovatno bi trebalo uraditi još neke analize.”
Mma Ramocve je buljila u njega. „Sigurni ste da je baš toliki?”

Dr Mofat je odgovorio da jeste. „Nije to tako strašno”, rekao je.
„Upravo je onoliki koliki sam i mislila da će biti.”

Radoznalo ju je pogledao. „Ma nemojte? A zašto?”

Nije odgovorila na pitanje, već je posegla u džep i izvukla bočicu tableta koje joj je prodao dr Lubega. „Poznajete li ove tablete?” upitala je.

Dr Mofat je pogledao etiketu. „To su vrlo poznate tablete za obaranje krvnog pritiska”, rekao je. „Odlične su. I prilično skupe. Ali odlične. To je beta-blokator kombinovan s diuretikom.”

Otvorio je bočicu i prosuo nekoliko tableta na dlan. Zainteresovano ih je zagledao, a onda podigao jednu da bi je ispitao izbliza.

„Čudno”, rekao je malo kasnije. „Nešto se ne sećam da ovaj lek ovako izgleda. Koliko mogu da se prisetim, tablete su bile bele. Sad, naravno, može biti da ja grešim. Ove su... plave, zar ne? Da, definitivno su plave.”

Vratio je tablete u bočicu i otišao na drugi kraj sobe, gde je izvukao jednu knjigu s police. „Ovo je *primerak Britanskog nacionalnog farmakološkog priručnika*”, rekao je. „U njemu su nabrojani svi registrovani lekovi i opisan njihov izgled. Dakle, da vidimo.”

Potrajalo je nekoliko minuta dok nije pronašao lek, a potom se klimajući glavom slagao s onim što je tamo pisalo. „Evo ga”,

rekao je, čitajući iz priručnika. „Bele tablete. Svaka tableta sadrži pedeset miligrama beta-blokatora i dvanaest zarez pet miligrama diuretika." Zatvorio je knjigu i pogledao Mmu Ramocve preko ruba naočara.

„Mma Ramocve, mislim da ćete morati da mi kažete odakle vam ovo", rekao je. „Ali, neće li vam biti lakše da mi sve ispričate uz šolju čaja? Siguran sam da će Fiona rado skuvati čaj za sve troje, a za to vreme ćete mi lepo reći sve po redu."

„Baš bi mi prijao čaj", rekla je Mma Ramocve.

Na kraju priče, dr Mofat je tužno odmahnuo glavom. „Bojim se da jedini zaključak koji iz ovoga može da se izvuče glasi da taj dr Lubega zamenjuje skupi lek jeftinim neregistrovanim preparatom, ali pacijentima naplaćuje punu cenu."

„A to može da im naškodi?" upitala je.

„Može", odvratio je dr Mofat. „Neki neregistrovani lekovi su u redu, ali ostali nemaju uvek dejstvo koje bi trebalo da imaju. Postoji problem čistoće, vidite. Dabome, možda ovaj lekar veruje da je sve u redu i da lek neće nikome naškoditi, ali to nije dovoljno dobro. Ne sme se rizikovati na taj način. I definitivno se ne sme podvaljivati pacijentima." Odmahnuo je glavom. „Naravno, ovo ćemo morati da prijavimo. To vam je jasno, zar ne?"

Mma Ramocve je uzdahnula. To je nevolja kad se čovek meša u ove stvari; neizbežno biva uvučen u njih. Moraju da se pišu izveštaji. Dr Mofat je osetio njenu potištenost. „Ja ću otići u ministarstvo i porazgovarati s njima", rekao je. „Tako je jednostavnije."

Mma Ramocve se zahvalno osmehnula i otpila gutljaj svog čaja. Pitala se zašto bi neki lekar imao potrebe da podvaljuje pacijentima, kad mu legitimna praksa donosi sasvim dovoljno za udoban život. Razume se, možda mora da otplaćuje kredite ili školarine ili ima dugova; nikad se ne zna. Ili mu možda treba novac zato što ga neko ucenjuje. Uцена dovodi ljude do krajnjeg očajanja. A ukoliko krije neku mračnu tajnu, lekar bi mogao biti primamljiva meta za ucenu... Međutim, to joj je izgledalo pomalo

neverovatno. Po svoj prilici je posredi samo pohlepa, najobičnija pohlepa. Želja da se poseduje mercedes, na primer. Tako nešto ume da navede ljude na svakojaka zla.

Sedamnaesto poglavlje

U IŠČEKIVANJU POSETE

Kad je Mma Ramocve sledećeg jutra stigla u zajedničko dvorište Brzih motora Tlokvenga i Prve damske detektivske agencije, zatekla je gospodina Polopecija s glavom pod kolima. Oduvek se snebivala da se obrati automehaničaru dok ovaj leži pod kolima, jer se neizbežno dešavalo da se prene i udari glavom. Stoga se prignula i šapatom rekla: „Dumela, Rra. Imate li nešto da mi kažete?”

Gospodin Polopeci se izvukao na otvoreno i obrisao ruke komadom krpe. „Da, imam”, živahno je odvratio. „I to nešto vrlo zanimljivo.”

„Našli ste Popi?”

„Jesam, našao sam je.”

„I porazgovarali ste s njom?”

„Jesam.”

Mma Ramocve ga je iščekujući pogledala. „Dakle?”

„Upitao sam je da li je nekome pisala o onome što se dogodilo. Baš tako sam je pitao.”

Mma Ramocve je osećala kako postaje nestrpljiva. „Dajte, gospodine Polopeci. Recite mi već jednom šta je rekla.”

Gospodin Polopeci je podigao prst, naglašavajući na sebi svojstven način ono što je imao da kaže. „Ne biste poverovali kome je pisala, Mma Ramocve. Nećete nikad pogoditi.”

Mma Ramocve je uživala u svom trenutku. „Tetki Imang?” upitala je tiho.

Oduševljenje gospodina Polopecija je naglo splasnulo. „Da. Kako ste znali?”

„Imala sam osećaj, gospodine Polopeci. Imala sam osećaj.” Trudila se da svom glasu da bezbrižan ton. „Ponekad imam taj unutrašnji osećaj, gospodine Polopeci, i shvatila sam da ume da bude tačan. U svakom slučaju, informacija koju ste mi doneli je vrlo korisna. Potvrđuje moje mišljenje o onome što se dešava.”

„Ali ja ne znam šta se dešava", rekao je gospodin Polopeci.

„Onda ću vam ja to reći, Rra", rekla je Mma Ramocve, pokazujući prema svojoj kancelariji. „Uđite i sedite, a ja ću vam objasniti šta se tačno dešava i šta moramo da radimo."

I Mma Makuci i gospodin Polopeci su napeto slušali dok je Mma Ramocve pričala dokle je stigla u istrazi o uceni.

„Šta ćemo sada da radimo?" upitala je Mma Makuci. „Znamo ko je. Hoćemo li otići u policiju?"

„Nećemo", odvrtila je Mma Ramocve. „Barem ne još."

„Pa onda?" navaljivao je gospodin Polopeci. „Hoćemo li otići i popričati s tom tetkom Imang, ko god ona bila?"

„Nećemo", rekla je Mma Ramocve. „Imam bolju ideju. Navešćemo tetku Imang da dođe i popriča s nama. Ovde u našoj kancelariji. Navešćemo je da sedne u tu stolicu i kaže nam sve o svojim nedelima."

Gospodin Polopeci se nasmejao. „Neće ta nikad doći ovamo, Mma! Zašto bi došla?"

„O da, doći će, ništa ne brinite", odvrtila je Mma Ramocve. „Mma Makuci, izdiktirala bih vam sada jedno pismo, ako može. Gospodine Polopeci, ostanite tu, da čujete šta imam da kažem."

Mma Makuci je volela da stenografiše, budući da su ispitivači u Bocvanskom koledžu za sekretarice njeno stenografisanje ocenili kao „najbolje koje su videli otkako koledž postoji".

„Jeste li spremni, Mma?" upitala je Mma Ramocve, koncentrišući se za svojim radnim stolom. Bila je svesna da je sve vreme pod budnim okom gospodina Polopecija, za koga se činilo da upija svaku njenu reč. Bio je ovo veoma važan trenutak.

„Pismo ide", rekla je, „... tetki Imang, u novine. Počnite. Draga tetka Imang, ja sam žena kojoj je potrebna vaša pomoć i pišem vam zato što znam da dajete dobre savete. Po zanimanju sam privatni detektiv, a moje ime je Mma Ramocve, iz Prve damske detektivske agencije (ali molim vas, draga tetka, nemojte ovo da odštampate u

novinama, jer ne bih volela da ljudi znaju da sam napisala ovo pismo)."

Zastala je, dok je olovka Mme Makuci letela po stranici sveske.

„Spremna", rekla je Mma Makuci.

„Pre nekoliko nedelja", diktirala je Mma Ramocve, „upoznala sam ženu koja mi je rekla da je ucenjuju zbog toga što krade hranu i daje je mužu. Pitala sam se da li mi je rekla istinu, ali uverila sam se u to kad mi je pokazala pismo koje je dobila. Zatim sam otkrila nešto što me je prenerazilo. Razgovarala sam s osobom koja mi je rekla da je ucenjivač gospođa koja radi u vašim novinama! Sad ne znam šta da radim s tom informacijom. Deo mene kaže mi da bi trebalo naprosto da zaboravim na to i gledam svoja posla. Drugi deo mi kaže da bi ime koje sam dobila trebalo da predam policiji. Stvarno ne znam šta da radim, a mislim da ste vi najbolja osoba da me posavetuje. Zato, molim vas, tetka Imang, da li biste bili tako dobri da dođete u moju kancelariju i lično mi kažete šta bi trebalo da uradim? Vi ste jedini kome sam se obratila u vezi s ovim i jedini kome verujem. Možete doći bilo kojeg dana do pet popodne, kad nam završava radno vreme. Naše prostorije nalaze se u sklopu servisa Brzi motori Tlokvenga, koji ne možete da promašite ako vozite drumom prema Tlokvengu. Čekam vas. Vaša iskrena prijateljica, Dragocena Ramocve."

Mma Ramocve beše zahvaćena besedničkim zanosom. „Eto", rekla je. „Kako vam se čini?"

„Briljantno, Mma", rekao je gospodin Polopeci. „Da ga odmah isporučim? Direktno u redakciju novina?"

„Da, molim vas", odvratila je Mma Ramocve. „I napišite 'hitno' na koverti. Mislim da će nas tetka Imang posetiti još koliko danas."

„I ja tako mislim", složila se Mma Makuci. „Sada ću da prekucam ovo, pa da se potpišete. Ovo je vrlo mudro pismo, Mma Ramocve. Možda najmudrije koje je ikad napisano."

„Hvala vam, Mma", rekla je Mma Ramocve.

Vreme baš ume da se vuče, pomislila je Mma Ramocve. Nakon što je napisala pismo tetki Imang, pismo za koje je bila sigurna da će izvući ucenjivačicu iz njene jazbine, ustanovila je da joj je teško da se koncentriše na bilo šta drugo. Nije da je imala mnogo posla; bile su tu jedna ili dve rutinske stvari koje je valjalo da odradi, ali obe su podrazumevale odlaženje iz kancelarije i razgovor s ljudima, a ona nije htela nigde da ide, za slučaj da tetka Imang ipak dođe. Stoga je sedela za svojim stolom, dokono prelistavajući nekakav časopis. Mma Ramocve je volela časopise i nije bila kadra da se odupre tezgi punoj primamljivih naslova, stalno izloženih u supermarketu. Volela je časopise koji su objedinjavali praktične savete (o kuhinji i bašti) i članke o poznatim ljudima. Znala je da te članke ne bi trebalo shvatati ozbiljno, ali bili su ipak zabavni, neka vrsta tračeva, ne sasvim različita od onih koji su se razmenjivali u malim dućanima Močudija ili među prijateljicama na terasi hotela „Prezident“, ili čak od onih koje su razmenjivale ona i Mma Makuci kad nisu imale pametnija posla. Ovi tračevi behu očaravajući jer su se bavili svakodnevnim životom; drugi brak čoveka koji je bio vlasnik nove kompanije za osiguranje u trgovačkom centra; nepodoban mladić kćerke poznatog političara; neočekivano unapređenje visokog armijskog oficira i pokondirenost njegove žene, i tome slično.

Listala je stranice časopisa. Bila je tu fotografija princa Čarlsa u obilasku njegove fabrike organskih biskvita. Vrlo zanimljivo, pomislila je Mma Ramocve. Gajila je vrlo izražene simpatije i antipatije. Dopadali su joj se biskup Tutu i onaj čovek s neurednom kosom koji je pevao da bi pomogao gladnima. Dopadao joj se princ Čarls, a ovde se nalazila fotografija tih njegovih specijalnih biskvita, od kojih je prihod od prodaje odlazio u njegovu dobrotvornu fondaciju. Mma Ramocve ih je gledala i pitala se kakvog li su ukusa. Pomislila je da bi prilično lepo išli uz biljni čaj i zamislila je da ima kutiju tih biskvita na svom radnom stolu, a ona i Mma Makuci se služe po želji. Ali onda se setila svoje dijete, a želudac joj se zgrčio od razočaranja i čežnje.

Nastavila je da prelistava časopis. Bila je tu slika pape kako ulazi u helikopter, pridržavajući okruglu belu kapicu koju je nosio, da mu je vetar ne bi oduvao. Iza njega su stajala dva u crveno odevena kardinala i primetila je da su obojica veoma tradicionalne građe, što je na nju delovalo vrlo ohrabrujuće. Ako ikad vidim Gospoda, pomislila je, sigurna sam da neće biti mršav.

Okolo podneva, došao je stariji šegrt, Čarli, i zamolio Mmu Makuci za pozajmicu. „Sad kad imate bogatog muža“, rekao je, „možete da priuštite sebi da mi pozajmite nešto para.“

Mma Makuci dobacila mu je pogled pun neodobravanja. „Gospodin Futi Radifuti još uvek nije moj muž“, rekla je. „I nije baš tako bogat čovek. Ima dovoljno novca, to je sve.“

„Pa valjda vam je dao malo, Mma“, bio je uporan Čarli. „A ako jeste, tada mi sigurno možete pozajmiti osamsto pula.“

Mma Makuci pogledala je Mmu Ramocve, tražeći podršku. „Osamsto pula“, ponovila je. „Šta će tebi osamsto pula? To je mnogo novca, zar ne, Mma Ramocve?“

„Bogme jeste“, potvrdila je Mma Ramocve. „Za šta ti treba?“

Čarliju kao da beše neprijatno. „Za poklon za moju devojk“, odvratio je. „Hteo bih nešto da joj kupim.“

„Za tvoju devojk!“ ciknula je Mma Makuci. „To je zanimljiva novost. Mislila sam da se vi momci ni sa jednom ne zadržavate dovoljno dugo da biste je nazvali svojom devojkom. A ti mi sad tu pričaš da hoćeš da joj kupiš poklon. Pa to je važna novost!“

Čarli je ozlojeđeno odmerio Mmu Makuci, a potom odvratio pogled.

„A šta misliš da joj kupiš?“ upitala je Mma Makuci. „Dijamantski prsten?“

Čarli je pogledao u pod. Držao je ruke na leđima, kao da se nalazi pred sudijom, i Mma Ramocve osetila je iznenadni nalet sažaljenja prema njemu. Mma Makuci umela je ponekad žestoko da oplete po šegrtima; iako su najčešće bili lenji i neodgovorni, ipak su imali osećanja i nije volela da ih gleda ponižene.

„Reci mi nešto o toj tvojoj devojci, Čarli“, rekla je Mma Ramocve. „Sigurna sam da je vrlo lepa. Čime se bavi?“

„Radi u butiku“, odvratio je Čarli. „Ima jako dobar posao.“

„A da li se dugo poznajete?“ upitala je Mma Ramocve.

„Tri nedelje“, odgovorio je Čarli.

„Je li“, rekla je Mma Makuci. „Šta je s tim poklonom? Je li posredi prsten?“

Njeno pitanje ne beše namenjeno da bude ozbiljno, stoga je bila zatečena odgovorom. „Da“, odvratio je Čarli. „Novac mi treba za prsten.“

U prostoriji je zavladała tišina. Napolju, na vrelini dana, odzvanjao je beskrajni zov cvrčaka. U ovo doba dana, po takvoj omorini, izgledalo je kao da svet stoji, a pokreti su delovali kao besmisleno, nepoželjno uznemiravanje. Ovo je bilo vreme da se sedi i ne radi ništa, sve dok se senke ne izduže, a popodne ne postane svežije.

Mma Makuci je govorila tiho. „Nisu li tri nedelje malo prekratko vreme da bi se nekome kupovao prsten? Tri nedelje...“

Čarli je podigao pogled i netremice se zagledao u nju. „Vi nemate pojma o tim stvarima, Mma. Nemate pojma kako je to kad si zaljubljen. A ja sam sada zaljubljen i znam o čemu govorim.“

Mma Makuci se na ovo trgla. „Izvinjavam se...“, zaustila je.

„Vi mislite da ja nemam osećanja“, rekao je Čarli. „Uvek ste mi se samo podsmevali. Mislite da ja to ne znam? Mislite da ne vidim?“

Mma Makuci je podigla ruku u pokušaju da ga smiri. „Slušaj, Čarli, ne možeš da kažeš...“

„O da, mogu“, rekao je Čarli. „I momci imaju osećanja. Ne želim vaših osamsto pula. Ma ni dva pula neću da uzmem od vas. Kad biste mi ih ponudili, ne bih ih uzeo. Bradavičavo svinjče.“

Mma Ramocve je ustala od stola. „Čarli! Ne smeš da nazivaš Mmu Makuci bradavičavim svinjčedom. Već si to radio. Ne dozvoljavam. Moraću da kažem gospodinu Dž. L. B. Matekoniju za ovo.”

Krenuo je prema vratima. „Ja sam u pravu. Ona je bradavičavo svinjče. Nikako ne razumem zašto taj Radifuti hoće da se oženi bradavičavim svinjčedom. Možda je i on bradavičavo svinjče.”

Do tri popodne, Mma Ramocve je već nekoliko puta sa zebnjom pogledala na sat. Počela je da se pita nije li pretpostavka na osnovu koje je napisala pismo tetki Imang bila potpuno pogrešna. Nije imala dokaza da je tetka Imang ucenjivačica - sve je to bilo samo nagađanje. Činjenice su se uklapale, dabome, ali činjenice umeju da se uklope u mnogo situacija, a da ipak ne predstavljaju potpuno objašnjenje. Ako tetka Imang nije ucenjivačica, tada će tretirati njeno pismo isto kao sva ostala koja dobija od čitalaca i teško da će se udostojiti da dođe u kancelariju. Ponovo je pogledala na sat. Uzbuđenje izazvano Čarlijevim ispadom dosad se već sleglo i pred njom nije stajalo više ništa osim još dva sata jalovog čekanja.

Nedugo pre pet, kad je Mma Ramocve nerado zaključila da je ipak pogrešila, Mma Makuci, koja je sa svog mesta imala bolji pregled onoga što se dešavalo napolju, prošištalala je kroz zube: „Kola, Mma Ramocve, kola!”

Mma Ramocve je smesta sklonila časopise sa svog radnog stola i pažljivo odložila napola ispijenu šolju biljnog čaja u gornju fioku. „Izađite joj u susret”, rekla je Mmi Makuci. „Ali prvo rečite gospodinu Polopeciju da uđe unutra.”

Mma Makuci je uradila kao što joj je rečeno i krenula prema kolima parkiranim pod drvetom akacije. Uočila je da su kola skupa, ne baš mercedes, ali nešto vrlo slično. Dok je prilazila, iz vozila je izašla neverovatno mala, sićušna žena i uputila se prema njoj. Mma Ramocve je, izvijajući vrat, videla to iz kancelarije i pažljivo je posmatrala kako se Mma Makuci saginje da bi se obratila ženi.

„Tako je mala“, šapnula je Mma Ramocve gospodinu Polopeciju. „Pogledajte je samo!“

Gospodin Polopeci je zinuo od čuda. „Pogledaj je samo“, ponovio je kao odjek. „Pogledaj je samo.“

Mma Makuci uvela je tetku Imang u kancelariju. Mma Ramocve ustala je da je pozdravi i učinila to učtivo, uz tradicionalne secvanske ljubaznosti. Najzad, ucenjivačica ili ne, žena je bila njena gošća.

Tetka Imang preletela je površnim pogledom po kancelariji, gotovo s prezrenjem.

„Znači, ovo je Prva damska detektivska agencija“, rekla je. „Čula sam za ovo mesto. Nisam mislila da je ovako malo.“

Mma Ramocve nije rekla ništa, ali je pokazala prema stolici za klijente. „Sedite, molim vas“, rekla je. „Mislim da ste vi tetka Imang. Jesam li u pravu?“

„Jeste“, odvratila je žena. „Ja sam tetka Imang. To sam ja. A vi ste ta gospođa, Dragocena Ramocve?“ Govorila je piskavo i kroz nos, kao dete. To nije bio glas koji je mogao da pruži utehu, a činjenica da je dolazio iz tako sićušne osobe činila ga je tim više uznemirujućim.

„Jesam, Mma“, rekla je Mma Ramocve. „A ovo su Mma Makuci i gospodin Polopeci. Oboje rade ovde.“

Tetka Imang okrznula je pogledom Mmu Makuci i gospodina Polopeciju, koji je stajao pored nje. Kratko im je klimnula glavom. Mma Ramocve ju je posmatrala, fascinirana činjenicom da je žena tako mala. Kao lutka, pomislila je; mala, zlobna lutka.

„A sad, u vezi s onim pismom koje ste mi napisali“, rekla je tetka Imang. „Došla sam da vas vidim jer ne volim ni da pomislim da je neko zabrinut. Moj posao je da pomažem ljudima koji imaju problema.“

Mma Ramocve ju je gledala. Sitno lice njene posetiteljke, s pogledom koji je streljao ispod napola spuštenih kapaka, bilo je bezizražajno, ali u očima je bilo nečega što ju je uznemiravalo. Zlo, pomislila je. To je ono što vidim. Zlo. Videla ga je samo

jednom ili dvaput u životu i svaki put ga je prepoznala. Većina ljudskih mana je samo to - mane - ali zlo je išlo dalje od toga.

„Ta osoba koja kaže da poznaje nekoga ko je ucenjivač priča gluposti“, nastavila je tetka Imang. „Mislim da tu optužbu ne bi trebalo shvatati ozbiljno. Ljudi stalno izmišljaju priče, znate. Viđam to svaki dan.“

„Ma nemojte?“ rekla je Mma Ramocve. „Dakle, i ja u svom poslu čujem mnogo priča, a neke od njih su istinite.“

Tetka Imang je sedela sasvim nepomično. Nije očekivala tako samouveren odgovor. Ova žena, ova debela žena, iziskivala je drugačiji pristup.

„Dabome“, rekla je tetka Imang. „Dabome, u pravu ste. Neke priče jesu istinite. Ali zašto mislite da je i ova?“

„Zato što verujem osobi od koje sam je čula“, odvratila je Mma Ramocve. „Verujem da ta osoba govori istinu. To nije osoba koja bi nešto izmislila.“

„Ako tako mislite“, rekla je tetka Imang, „zašto ste mi onda pisali tražeći savet?“

Mma Ramocve uzela je olovku sa svog stola i stala da je prevrće po prstima. Mma Makuci je odmah znala šta sledi. Mma Ramocve je uvek to radila pre no što bi obelodanila neko saznanje. Diskretno je munula laktom gospodina Polopecija.

„Pisala sam vam“, rekla je Mma Ramocve, „zato što ste vi ta ucenjivačica. Eto zašto.“

Gospodin Polopeci, koji je napeto posmatrao, lako se zaneo i načas pomislio da će se onesvestiti. Ovo je bio upravo onakav trenutak za koji je zamišljao da će ga doživeti u detektivskom poslu: trenutak raspleta, kad se krivac suočava s razotkrivanjem, kad se otkriva sva složena logika istraživanja. *Oh, Mma Ramocve, pomislio je, vi ste jedna veličanstvena žena!*

Tetka Imang se nije pomerila, već je nastavila da sedi i bezizražajnog lica zuri u svoju tužiteljku. Kad je progovorila, glas

joj je zvučao još piskavije nego pre, i čulo se čudno pucketanje, kao kad se otvara i zatvara ventil. „Lažeš, debela“, rekla je.

„Lažem, je l'?" oštro je odvratila Mma Ramocve. „Dakle, evo nekoliko pojedinosti. Mma Cau. Ona je krala hranu. Ucenjivali ste je, zato što bi izgubila posao da se saznalo za krađu. Zatim, tu je dr Lubega. Saznali ste za njega, za ono što se dogodilo u Ugandi. A tu je i onaj čovek koji se švalerisao i brinuo da će njegova žena saznati za to.“ Zastala je. „Ovde u fascikli imam nekoliko podrobno opisanih slučajeva.“

Tetka Imang je prezrivo šmrknula. „Dr Lubega? Ko je sad pa taj dr Lubega? Ne znam nikoga s takvim prezimenom.“

Mma Ramocve je pogledala Mmu Makuci i osmehnula se. „Upravo ste mi dokazali da sam u pravu“, rekla je. „Potvrdili ste.“

Tetka Imang je ustala sa stolice. „Ne možete ništa da dokažete, Mma. Policija će vas ismejati.“

Mma Ramocve se zavalila u stolicu. Spustila je olovku. I pomislila - Kako bih ja razmišljala da sam na mestu ove žene? Kako razmišlja osoba koja je toliko bezdušna da ucenjuje one koji su uplašeni i krivi? Odgovor koji joj se ukazao glasio je: mržnja. Negde je počinjena neka nepravda, nepravda povezana, možda, s njom, nepravda koja ju je naterala u očajanje i mržnju. A mržnja joj je omogućavala da radi sve ovo.

„Ne, ne mogu da dokažem. Ne još. Ali hoću da vam kažem jednu stvar, Mma, i hoću da vrlo pažljivo razmislite o tome što ću vam reći. Tetka Imang više neće postojati. Moraćete da zarađujete za život na neki drugi način. Ako tetka Imang nastavi s radom, tada ću ja dati sebi u zadatak - svi mi ovde u ovoj prostoriji, Mma Makuci tamo, koja je vrlo predana detektivka, i gospodin Polopeci, vrlo inteligentan čovek - svi ćemo mi dati sebi u zadatak da nađemo taj dokaz koji ovog trenutka nemamo. Da li ste me razumeli?“

Tetka Imang se delimično okrenula i za trenutak je izgledalo da će besno izleteti iz kancelarije ne progovorivši više ni reč. Ipak, nije otišla odmah, već je prvo pogledala Mmu Makuci i gospodina Polopecija, a potom ponovo Mmu Ramocve.

„Jesam“, rekla je.

„Pustili ste je da ode“, rekla je docnije Mma Makuci, dok su sedele u kancelariji i razgovarale o onome što se dogodilo.

U međuvremenu im se pridružio i gospodin Dž. L. B. Matekoni, koji je završio posao u servisu i prisustvovao ljutitom odlasku tetke Imang, ili bivše tetke Imang, njenim skupocenim kolima.

„Nije bilo druge“, rekla je Mma Ramocve. „Bila je u pravu kad je rekla da nemam dokaza. Mislim da je ovo otprilike sve što smo mogli da uradimo.“

„Ali imali ste i te druge slučajeve ucene“, rekao je gospodin Polopeci. „Tog doktora i tog čoveka koji se švalerisao.“

„Tog što se švalerisao, njega sam izmislila“, rekla je Mma Ramocve. „Ali pomislila sam da je vrlo verovatno da ucenjuje i nekog takvog. Preljuba je vrlo uobičajena. I mislim da sam pogodila. Nije mi protivrečila, što je potvrdilo da je to ona. Ali ne mislim da je ucenjivala doktora Lubegu. Mislim da je to čovek kome je novac potreban prosto zato što voli da ga ima.“

„E sad sam načisto zbunjen“, rekao je gospodin Dž. L. B. Matekoni. „Ne znam ko je taj doktor.“

Mma Ramocve je pogledala na sat. Bilo je vreme da se ide kući, jer je morala da skuva večeru, za šta je trebalo vremena. Stoga su izašli iz kancelarije, pozdravivši se prethodno s gospodinom Polopecijem, a potom su odbacili Mmu Makuci kući kamionetom gospodina Dž. L. B. Matekonija. Mali beli kombi može da prenoći u servisu, rekla je Mma Ramocve. Nikome neće pasti na pamet da ga ukrade, pomislila je. Samo je ona mogla da voli takvo vozilo, ona i niko više.

Usput je glasno primetila da Mma Makuci tog dana nije obula svoje nove plave cipele. Je li ih to ostavila da se malo odmored? „Trebalo nositi sve svoje cipele po malo“, rekla je Mma Ramocve. „To svi znaju.“

Mma Makuci se osmehnula. Beše joj pomalo neprijatno, ali u prisnoj srdačnosti kabine kamioneta, u takvom trenutku, posle emocionalno katarzičnog obračuna kojem su upravo

prisustvovali, osećala je da može da govori o cipelama bez ustezanja.

„Tesne su mi, Mma“, priznala je. „Mislim da ste bili u pravu. Ali osećala sam veliku sreću dok sam ih imala na nogama, a to je nešto čega ću se uvek sećati. To su tako prelepe cipele.“

Mma Ramocve je prasnula u smeh. „Ali to je ono što je važno, zar ne, Mma? Osetiti sreću i posle se sećati toga.“

„Rekla bih da ste u pravu“, odvratila je Mma Makuci. Sreća je neuhvatljiva. Ponekad ima veze s lepim cipelama; ali sreću zapravo znače tolike druge stvari. Zemlja. Ljudi. Prijatelji poput ovih.

Sutradan je bila subota, omiljeni dan Mme Ramocve, dan kad je mogla da sedi i razmišlja o događajima od protekle nedelje. Bilo je toliko toga za razmišljanje, a postojao je i valjan razlog za zadovoljstvo što se nedelja najzad okončala. Mma Ramocve nije uživala u sukobima - to nije bocvanski način - a ipak, biva ponekad da čovek mora da se suprotstavi nekome licem u lice. Tako je bilo kad se njen prvi muž, sebični i nasilni Note Mokoti, nenajavljeno vratio i pokušao da iznudi novac od nje. Bila je to teška kušnja za nju, ali suprotstavila mu se i on je otišao, vratio se u svoj lični svet gorčine i nepoverenja. Međutim, susret s njim ostavio ju je slabu i ranjivu, kako to već često biva posle svađa i rasprava. Koliko je bolje izbegavati sukobe kad je to moguće, pod uslovom, naravno, da se to ne svede na bežanje od problema; ali u tom grmu i leži zec. Da se nije suočila s tetkom Imang, ucenjivanje bi se nastavilo, jer joj se niko drugi ne bi suprotstavio. Stoga je bilo na Mmi Ramocve da to učini, a tetka Imang skrhala se na isti način kao što stara koliba od pruća koje progrizu mravi padne čim čovek takne njene krhke zidove.

Sada je sedela na verandi i posmatrala svoju baštu. Bila je sama kod kuće. Gospodin Dž. L. B. Matekoni je odveo Pusoa i Motoleli u posetu kod jedne od svojih tetaka i neće se vratiti do kasno popodne ili, još verovatnije, sve do večeri. Ta tetka beše poznata po svojoj pričljivosti i uvek je bila puna dugih priповesti. Bez obzira na to da li ih je već pričala - a jeste - ponavljajući ih celog dana, do detalja, sve dok se sunce ne spusti nisko nad Kalaharijem, a večernje nebo ne porumeni. Ali važno je,

pomislila je, da deca upoznaju tu tetku, jer je mogla mnogo toga da ih nauči. Naročito je znala kako se obnavlja pod od utabanog blata u dobroj, staroj tradicionalnoj kući, što je bila veština koja je izumirala. Deca su joj ponekad pomagala u tome, premda sama nisu nikad živela u kući s podom od blata, jer su takve kuće nestajale i nisu se zamenjivale novima. A isto tako, pomislila je Mma Ramocve, moglo bi da nestane i sve ono povezano s njima, ljubav i briga za druge, osećaj da radimo ono što je naš narod radio tolike godine.

Pogledala je u nebo, koje beše vedro kao i obično. Za koji dan, možda čak i ranije, počće kiše. Nagomilaće se teški oblaci, nebo će biti purpurno, a onda će se pojaviti munje i vazduh će se ispuniti onim kratkotrajnim, divnim mirisom, mirisom dugo priželjkivane kiše, mirisom koji ispunjava srce radošću. Ponovo je bacila pogled na baštu, na svenule biljke koje se toliko mučila da održi za vreme sušne sezone i koje su preživljavale samo zato što im je svakog jutra i večeri oko korenja sipala po malo vode iz kantice; tako malo vode, koja se upijala toliko brzo da se činilo da od nje neće biti nikakve koristi pod tim nemilosrdnim suncem. Ali bilo je, a biljke su uspele da na svom lišću zadrže i malo zelene boje naspram smeđe. Kad kiše dođu, razume se, sve će biti drugačije, a smeđa boja koja je pokrila zemlju, drveće, pognutu travu, biće zamenjena zelenom, rastom, pruženim izdancima, nabujalim lišćem. To je umelo da se dogodi tako naglo da je čovek mogao da ode na spavanje po suši, a da se probudi u krajoliku punom sveducavih bara i stoke sa kožom zaglađenom od kiše.

Mma Ramocve se zavalila u stolicu i zatvorila oči. Znala je da na svetu ima mesta koja su večito zelena i bujna, gde voda nema nikakvu posebnu vrednost, zato što je uvek tu, gde stoka nije nikad mršava i bezvoljna; znala je to. Ali nije želela da živi na nekom takvom mestu, jer to ne bi bila Bocvana ili, barem, ne njen deo Bocvane. Gore na severu imali su to, blizu Mauna, u Delti, tamo gde je reka tekla pogrešnim pravcem, natrag ka srcu zemlje. Više puta je bila tamo, a bistri potoci i prostrane šume Mopanija i visoka trava ispunili su je divljenjem. Bila je srećna

zbog tih ljudi, jer su imali vode na sve strane, ali nije osećala da joj je mesto tu, već na jugu, na sušnom jugu.

Ne, ne bi nikad menjala ovo što ima za nešto drugo. Ne bi nikad poželela da bude niko drugi do Mma Ramocve, iz Gaborona, supruga gospodina Dž. L. B. Matekonija iz Brzih motora Tlokvenga i kćerka pokojnog Obeda Ramocvea, penzionisanog rudara i dobrog poznavaoa stoke, čoveka na koga je mislila svakog dana i čijeg se glasa tako često prisećala kad je imala razloga da se priseti starih vremena. Gospod ju je obdario na više načina, pomislila je. Učinio ju je Mocvankom, stanovnicom ove dobre zemlje koja je napredovala poštujući uspomenu na ser Seretsea Khamu, tog velikog državnika, koji je tako dostojanstveno stajao one noći kad je razvijena nova zastava, a Bocvana počela da postoji. Pričali su joj o tome kad je bila mala, i pokazivali joj slike, i zamišljala je da je svet posmatrao Bocvanu te noći i delio osećanja njenog naroda. Danas je znala da nije bilo tako, da to nikoga nije interesovalo, sem možda nekolicinu, i da svet nije nikad obraćao mnogo pažnje mestima kao što je Bocvana, gde se narod nije gložio i ratovao. Ali s vremenom su uvideli, s vremenom su čuli za tajnu, i počeli da je razumevaju.

Otvorila je oči. Na kapiji je stajao stari kombi Mme Potokvani, a nadzornica sirotišta se iskobeljala sa sedišta i sada je petljala oko brave. Mma Potokvani beše poznata po tome što je subotom pre podne umela da navrati u posetu Mmi Ramocve, obično da bi je zamolila da nagovori gospodina Dž. L. B. Matekonija da učini neku uslugu sirotištu, ali te posete behu retke. Sada, uspevši da otvori kapiju, Mma Potokvani se ponovo ukrcala u kombi i dovezla kratkim prilaznim putem do kuće. Mma Ramocve se osmehnula sebi u bradu kad je gošća parkirala svoj kombi u hladovinu, tamo gde je gospodin Dž. L. B. Matekoni inače parkirao svoj kamionet. Mma Potokvani je uvek uspevala da nađe najbolje mesto za parkiranje, baš kao što je čovek mogao da se kladi da će uvek uspeti da obezbedi sve najbolje za decu o kojoj se starala.

„Dakle, Mma“, obratila se Mma Ramocve svojoj gošći nakon što su se pozdravile. „Dakle, došli ste kod mene. Baš dobro, jer sam, evo, sedela sama, nemajući s kim da pričam. A sad se to promenilo.“

Mma Potokvani je prasnula u smeh. „Ali vi umete tako dobro da razmišljate“, rekla je. „Nije važno što ste sami, kad umete da razmišljate.“

„Umete i vi“, odvratila je Mma Ramocve. „I vi imate glavu na ramenima.“

Mma Potokvani je prevrnula očima. „Moja sirota glava nije tako dobra kao vaša, Mma Ramocve“, rekla je. „To svi znaju. Vi ste vrlo pametna žena.“

Mma Ramocve je pokretom pokazala da se ne slaže s tim. Znala je da je Mma Potokvani prepredena, ali i da nadzornica sirotišta, poput svih ostalih prepredenih ljudi, pomno pazi da ne otkrije svoj talenat. „Dođite i sedite malo sa mnom na verandi“, rekla je. „Skuvaću nam čaj.“

Kad je gošća sela, Mma Ramocve je otišla u kuhinju. Pristavljajući čajnik, još uvek se smeškala. Neki ljudi nas nikad ne iznenade, razmišljala je. Uvek se ponašaju baš onako kako od njih očekujemo. Mma Potokvani će nekih desetak minuta ćaskati o opštim stvarima, a onda će preći na one konkretne. Nečemu u sirotištu potrebna je popravka. Da nema gospodin Dž. L. B. Matekoni kojim slučajem malo slobodnog vremena - ne očekuje ona da on dotrči istog časa - da dođe i pogleda? Razmišljala je o tome dok voda nije proključala, a onda pomislila: I ja sam predvidljiva, isto kao Mma Potokvani. Mma Makuci nesumnjivo zna šta ću uraditi ili reći još pre no što otvorim usta. Beše to otrežnjujuća pomisao. Zar nije rekla nešto o tome kako volim da citiram Seretsea Khamu u vezi s bilo čim? Nije valjda da stvarno to radim? Ali Seretse Khama, rekla je sebi Mma Ramocve, rekao je u svoje vreme mnogo stvari i nema ničega lošeg u tome da citiram velikog čoveka kao što je on.

Mma Makuci je, štaviše, iskrsla u razgovoru nakon što se Mma Ramocve vratila na verandu s čajnikom punim sveže skuvanog biljnog čaja.

„Ona vaša sekretarica“, rekla je Mma Potokvani. „Ona s velikim naočarima...”

„Mma Makuci“, odlučno je rekla Mma Ramocve. Između Mme Potokvani i Mme Makuci bilo je mnogo sitnih čarki - ona dobro zna njeno ime, pomislila je Mma Ramocve; zna ga.

„Da, naravno, Mma Makuci“, rekla je Mma Potokvani. „Ta gospođa.“ Usledila je pauza pre no što je nastavila. „Čujem da se verila. Mora biti da ste tužni zbog toga, Mma, jer verovatno neće želeti više da radi kad se uda. Zato sam mislila da biste možda želeli da zaposlite jednu devojkicu koja je odrasla u sirotištu, ali je sada diplomirala na Bocvanskom koledžu za sekretarice. Mogu da vam je pošaljem sledeće nedelje...”

Mma Ramocve ju je prekinula. „Ali Mma Makuci nema nameru da prestane da radi, Mma“, rekla je. „Uz to, znate, ona je detektivska pomoćnica. Nije samo obična sekretarica.”

Mma Potokvani je ćutke obrađivala ovu informaciju. Potom je klimnula glavom. „Tako. Znači, nemate slobodno radno mesto?” „Nemam, Mma“, odvratila je Mma Ramocve. „Žao mi je.”

Mma Potokvani je otpila gutljaj svog čaja. „Šta da se radi, Mma“, rekla je. „Raspitacu se i kod drugih. Sigurna sam da će ova devojkica negde naći posao. Stvarno je dobra. Nije od onih koje sve vreme misle samo o mladićima.”

Mma Ramocve je prasnula u smeh. „To je baš dobro, Mma.” Pogledala je svoju gošću. Jedna od privlačnih stvari u vezi s Mmom Potokvani bila je njena vedrina. Činjenica da njena molba nije prošla nije je nepotrebno uznemirila; biće još mnogo prilika.

Razgovor je prešao na druge stvari. Mma Potokvani je imala brataničicu koja je bila vrlo darovita muzičarka - svirala je klavir - i nadala se da će uspeti da joj nađe mesto u muzičkom kampu Dejvida Slejtera. Mma Ramocve je čula sve o tome, a odmah potom i o nevoljama koje je brat Mme Potokvani imao sa stokom, koja tokom suše nije prošla baš dobro. Još su mu i ukrali dva grla, koja su se pojavila u tuđem stadu, s novim žigom na sebi. Strašno, Mma Ramocve se sigurno slaže da je to

strašno, a čovek bi pomislio da su lokalni policajci kadri da izađu na kraj s takvim stvarima. Ali nisu, rekla je Mma Potokvani, već su poverovali u priču čoveka u čijem su stadiu grla nađena. Policiju je lako prevariti, zaključila je Mma Potokvani; nju samu ne bi tek tako mogli da takvom pričom prevedu žednu preko vode.

Razgovor bi se verovatno nastavio dalje na isti način, da se odjednom nije pojavio još jedan kombi, ovog puta veliki, zelene boje, koji se elegantno provezao kroz otvorenu kapiju i zaustavio pred samom verandom. Zbunjena ovim novim posetiocima, Mma Ramocve je ustala da ispita šta se događa, a za to vreme se iz kombija iskrcao muškarac koji ju je vedro pozdravio.

„Isporučujem fotelju“, saopštio je. „Gde želite da je stavim?“

Mma Ramocve se namrštila. „Nisam kupila nikakvu fotelju“, rekla je. „Mislim da mora biti da ste pogrešili kuću.“

„Oh?“ izustio je muškarac, konsultujući komad papira koji je izvukao iz džepa. „Da li je ovo kuća gospodina Dž. L. B. Matekonija?“

„Jeste“, rekla je Mma Ramocve. „Ali...“

„Onda sam ipak došao na pravo mesto“, rekao je muškarac. „Gospodin Dž. L. B. Matekoni je pre neki dan kupio fotelju. Ja sam je, evo, dopremio, po nalogu gospodina Radifutija.“

Tako, dakle, pomislila je Mma Ramocve, gospodin Dž. L. B. Matekoni je pazario fotelju, a teško da je ona sada mogla da je vrati. Klimnula je glavom i pokazala čoveku prema vratima iza sebe. „Molim vas, Rra, unesite je tamo“, rekla je. „Tamo će stajati.“

Dok je fotelja prolazila pored njih, Mma Potokvani je zazviždala. „Baš lepa fotelja, Mma“, rekla je. „Gospodin Dž. L. B. Matekoni je odlično odabrao.“

Mma Ramocve nije odgovorila. Mogla je samo da zamisli cenu jedne ovakve fotelje i pitala se šta li je spopalo gospodina

Dž. L. B. Matekonija te ju je kupio. Ali dobro, porazgovaraće o tome kasnije, kad se bude vratio. Tada će joj sve objasniti.

Okrenula se prema Mmi Potokvani i primetila da je njena prijateljica proučava, posmatrajući njenu reakciju. „Izvinjavam se“, rekla je Mma Ramocve. „Naprosto, eto, nije se posavetovao sa mnom u vezi s ovim. Hoće on tako s vremena na vreme. A ovo je vrlo skupa fotelja.“

„Nemojte ga mnogo grditi“, rekla je Mma Potokvani. „On je tako dobar čovek. I, zar ne zasluđuje udobnu fotelju? Zar ne zasluđuje da, posle tako vrednog rada, sedne u udobnu fotelju?“

Mma Ramocve je sela. To je bilo tačno. Ako je gospodin Dž. L. B. Matekoni želeo udobnu fotelju, više nego sigurno je imao pravo da je ima. Pogledala je prijateljicu. Možda je bila preoštra u svojoj oceni Mme Potokvani; tako je nesebično podržala gospodina Dž. L. B. Matekonija, hvaleći njegov vredan rad. Bila je obzirna žena.

„Da“, rekla je Mma Ramocve. „U pravu ste, Mma Potokvani. Gospodin Dž. L. B. Matekoni već dugo sedi u jednoj prastaraj fotelji. Svakako je zasluđio novu. Sasvim ste u pravu.“

Usledilo je kratko ćutanje. Potom je Mma Potokvani progovorila. „U tom slučaju“, rekla je, „šta mislite, da li biste mogli da poklonite sirotištu njegovu staru fotelju? Nama bi dobro došla. Bilo bi to vrlo ljubazno od vas, Mma, sad kad vam više nije potrebna.“

Mmi Ramocve nije preostalo drugo do da pristane, premda je snuđeno zaključila da je nadzornici sirotišta još jednom uspelo da izvuče nešto od nje. Ali dobro, ipak je to za dobro siročadi, a to je, smatrala je, najvažnije od svega. Stoga je uzdahnula, jedva čujno, ali dovoljno da Mma Potokvani čuje, i pristala. Zatim je ponudila Mmi Potokvani da joj naspe još jednu šolju čaja, što je ova odmah prihvatila.

„Imam ovde parče kolača“, rekla je Mma Potokvani, posegavši za torbom koju je odložila pored nogu. „Pomislila sam da biste možda rado pojeli malo.“

Otvorila je torbu i izvadila poveći paket kolača, pažljivo umotan u impregnirani papir. Mma Ramocve je napeto posmatrala dok je njena gošća presecala komad na dve izdašne porcije i stavljala ih na sto, posluživši se komadima papira kao tanjirima.

„To je vrlo ljubazno od vas, Mma“, rekla je Mma Ramocve. „Ali mislim da ću morati da kažem ne, hvala. Vidite, ja sam na dijetu.“

Ovo beše izrečeno bez ubedenja, a reči na kraju rečenice su nekako utihnule. Ali Mma Potokvani ju je čula i oštro je pogledala. „Mma Ramocve!“ uzviknula je. „Ako ćete vi da držite dijetu, šta onda mi ostali da radimo? Šta će da pomisle ostale tradicionalno građene gospođe kad budu čule za ovo? Kako možete da budete tako bezdušni?“

„Bezdušna?“ upitala je Mma Ramocve. „Otkud sad pa bezdušna?“

„Ali jeste“, pobunila se Mma Potokvani. „Tradicionalno građene osobe stalno slušaju od onih drugih da bi trebalo da jedu manje. Često su nesrećni zbog toga. A vi ste poznata tradicionalno građena osoba. Ako se vi bacite na dijetu, svi ostali će osećati krivicu. Pomisliće da i oni onda moraju da drže dijetu, a to će im uništiti život.“

Mma Potokvani je gurnula jedan komad kolača prema Mmi Ramocve. „Morate uzeti ovo, Mma“, rekla je. „Ja ću, bogme, pojesti svoj komad. Ja sam takođe tradicionalno građena, a mi tradicionalno građeni moramo se držati zajedno. Stvarno moramo.“

Mma Potokvani je potom odgrizla veliki zalogaj kolača. „Odličan je, Mma“, promrmljala je, usta punih voćnog kolača. „Odličan kolač.“

Mma Ramocve je na trenutak bila neodlučna. *Da li stvarno želim da se promenim?* upitala se. *Ili da naprosto budem ono što jesam, tradicionalno građena žena koja voli biljni čaj i voli da sedi na verandi i razmišlja?*

Uzdahnula je. Ima toliko dobrih namera koje nikad ne dozive da budu sprovedene u delo. Ovo je, zaključila je, bila jedna od njih.

„Mislim da je moja dijeta upravo gotova“, rekla je Mmi Potokvani.

Sedele su tako neko vreme, razgovarale onako kako to mogu samo stari prijatelji, ližući s prstiju mrvicu kolača. Mma Ramocve ispričala je Mmi Potokvani o protekloj nedelji punoj stresova, a Mma Potokvani je saosećala s njom. „Morate da povedete više računa o sebi“, rekla je. „Nismo rođeni da samo radimo, radimo, radimo.“

„U pravu ste“, rekla je Mma Ramocve. „Važno je i da umemo da jednostavno sedimo i razmišljamo.“

Mma Potokvani se složila s tim. „Često govorim siročićima da ne provode sve vreme radeći“, rekla je. „To je neprirodno. Treba da imaju vreme za rad, ali i vreme za igru.“

„I vreme da sede i posmatraju sunce kako se penje i spušta“, rekla je Mma Ramocve. „I vreme da slušaju klepetuše na govedima u šikari.“

Mma Potokvani je pomislila kako je ovo baš lepo rečeno. I ona sama bi, rekla je, volela da se jednog dana penzionise i ode da živi u svom selu, tamo gde se ljudi međusobno poznaju i vole.

„Hoćete li se jednog dana vratiti u svoje selo?“ upitala je Mmu Ramocve. A Mma Ramocve je odgovorila: „Vratiću se. Da, jednog dana ću se vratiti.“

U mislima je tog časa videla vijugave staze Močudija, obore za stoku i mali, zidom ograđeni komadić zemlje na kojem se nalazila skromna ploča s natpisom *Obed Ramocve*. Pored ploče raslo je divlje cveće, sitno cveće takve lepote i savršenosti da je diralo pravo u srce. Pravo u srce.

afrika

afrika afrika

afrika afrika afrika

afrika afrika

afrika

Table of Contents

[Aleksandar Mekol Smit](#)

[PLAVE CIPELE I SREĆA](#)

[Prvo poglavlje](#)

[TETKA IMANG, STRUČNJAK ZA REŠAVANJE PROBLEMA](#)

[Drugo poglavlje](#)

[PRAVILAN I NEPRAVILAN NAČIN DA IZAĐETE NA KRAJ SA ZMIJOM](#)

[Treće poglavlje](#)

[BESPLATNA HRANA SAMO GOJI](#)

[Četvrto poglavlje](#)

[ŠTA SU FEMINISTKINJE NAMENILE MUŠKARCIMA](#)

[Peto poglavlje](#)

[JOŠ RAZGOVORA S CIPELAMA](#)

[Šesto poglavlje](#)

[KAKO IZAĆI NA KRAJ S BESNIM NOJEM](#)

[Sedmo poglavlje](#)

[GOSPODIN POLOPECI I KOMPLIKACIJE U NJEGOVOM ŽIVOTU](#)

[Osmo poglavlje](#)

[SUSRET U MALOM BELOM KOMBIJU](#)

[Deveto poglavlje](#)

[ORMARIĆI ZA DOKUMENTA, LANCI I KATANCI](#)

[Deseto poglavlje](#)

[PLAŠITE SE NEČEGA](#)

[Jedanaesto poglavlje](#)

[BIĆETE VRLO SREĆNI U TOJ FOTELJI](#)

[Dvanaesto poglavlje](#)

[KRVNI PRITISAK](#)

[Trinaesto poglavlje](#)

[PLAVE CIPELE](#)

[Četrnaesto poglavlje](#)

[ZA VEČEROM](#)

[Petnaesto poglavlje](#)

[GOSPODIN POLOPECI POKUŠAVA DA BUDE OD POMOĆI](#)

[Šesnaesto poglavlje](#)

DR. MOFAT POSTAVLJA DIJAGNOZU
Sedamnaesto poglavlje
U IŠČEKIVANJU POSETE